

преводи́лац

translator

Часопис Удружења научних
и сѝручних ѝреводи́лаца Србије

2/24

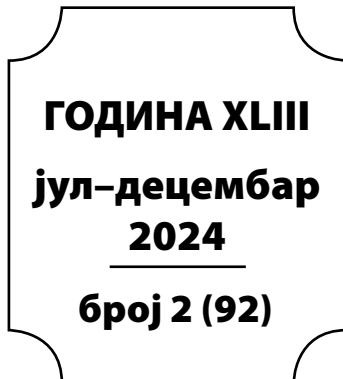

Београд
2024

ISSN 0351-8892 | UDC 81'25

преводицац

Часопис за традуктологију и сродне области

Удружење научних и стручних преводаца Србије

Репрезентативно удружење у култури

Београд

ISSN 0351-8892 | UDC 81'25

translator

Journal for translation studies and related fields

Association of Scientific and Technical Translators of Serbia
Representative association in culture

Belgrade

ISSN 0351-8892 | UDC 81'25

ПРЕВОДИЛАЦ

Часопис за традуктологију и сродне области
Излази двапут годишње

Издавач

Удружење научних и стручних преводаца Србије
Репрезентативно удружење у култури

За издавача
Драгић Вукићевић

Покренут 1982. године

Главни и одговорни уредник
Проф. др Милена Ивановић

Уређивачки одбор

др Милена Ивановић, главни уредник (Филолошки факултет Универзитета у Београду), др Милица Винавер Ковић (Филолошки факултет Универзитета у Београду), др Милана Додиг (Филолошко-уметнички факултет Универзитета у Крагујевцу), др Гордана Ђоковић (Филолошки факултет Универзитета у Београду), др Јасмина Ђорђевић (Филозофски факултет Универзитета у Нишу), др Борислава Ераковић (Филозофски факултет Универзитета у Новом Саду), др Зорица Ковачевић (Филолошки факултет Универзитета у Београду), др Ана Кузмановић Јовановић (Филолошки факултет Универзитета у Београду), др Марија Лојаница (Филолошко-уметнички факултет Универзитета у Крагујевцу), др Ружица Радојчић (Филолошки факултет Универзитета у Београду), др Славко Станојчић (Филолошко-уметнички факултет Универзитета у Крагујевцу), др Влатка Рубињони Стругар, мр Златоје Маргинов

Секретар уредништва: Марко Јевтић

Међународни уређивачки одбор

др Бранка Дрљача Маргић (Филозофски факултет Свеучилишта у Риједи), др Илинка Илијан (Катедра за романистику Западног универзитета у Темишвару), др Љубица Кардалеска (Факултет примењених страних језика Америчког универзитета Европе), др Игор Лакић (Филолошки факултет Универзитета Црне Горе), др Светлана Митић (Филолошки факултет Универзитета у Бањој Луци), др Томаж Онич (Филозофски факултет Универзитета у Марибору), др Агнес Писански Петерлин (Филозофски факултет Универзитета у Љубљани)

Издавачки савет

др Милош Ђурић, др Ана Јовановић, мр Снежана Пешић

Лектура српској шекспира и коректура: др Славко Станојчић

Превод на енглески: Александра Перовић

Лектура енглеској шекспира: мр Ана Бојановић

Дизајнер корица и технички уредник
Александар Прибићевић и Јелена Панић

Адреса

ПРЕВОДИЛАЦ, 11000 Београд, Кичевска 9

Тел. 2442-997 и 2441-542

e-mail: casopis@prevodi.rs, casopisprevodilac@gmail.com

Штампа

ЈП Службени гласник, Београд

Тираж

200 примерака

Часопис *Преводилац* је лиценциран под условима CC BY-NC-ND 4.0:
Ауторство-Некомерцијално-Без прерада 4.0 Међународна

ISSN 0351-8892 | UDC 81'25

translator

Journal for translation studies and related fields
The Journal is published twice a year

Published by

Association of Scientific and Technical Translators of Serbia
Representative association in culture

For the Publisher
Dragić Vukićević

Launched in 1982

Editor-in-Chief
Prof. Milena Ivanović, PhD

Editorial Board

Milena Ivanović, PhD, Editor-in-Chief (Faculty of Philology, University of Belgrade), Milica Vinaver Ković, PhD (Faculty of Philology, University of Belgrade), Milana Dodig, PhD (Faculty of Philology and Arts, University of Kragujevac), Gordana Đoković, PhD (Faculty of Philology, University of Belgrade), Jasmina Đorđević PhD (Faculty of Philosophy, University of Niš), Borislava Eraković, PhD (Faculty of Philosophy, University of Novi Sad), Zorica Kovačević, PhD (Faculty of Philology, University of Belgrade), Ana Kuzmanović Jovanović, PhD (Faculty of Philology, University of Belgrade), Marija Lojanica, PhD (Faculty of Philology and Arts, University of Kragujevac), Ružica Radojčić, PhD (Faculty of Philology, University of Belgrade), Slavko Stanojčić, PhD (Faculty of Philology and Arts, University of Kragujevac), Vlatka Rubinjoni Strugar, PhD, Zlatoje Martinov, MA

Secretary of the Editorial Office: Marko Jevtić

International Editorial Board

Branka Drljača Margić, PhD (Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Rijeka), Ilinca Ilian, PhD (Department of Romance Languages, Western University of Timișoara), Ljubica Kardaleska, PhD (Faculty of Applied Foreign Languages, American University of Europe), Igor Lakić, PhD (Faculty of Philology, University of Montenegro), Svetlana Mitić, PhD (Faculty of Philology, University of Banja Luka), Tomaž Onič, PhD (Faculty of Arts, University of Maribor), Agnes Pisanski Peterlin, PhD (Faculty of Arts, University of Ljubljana)

Publishing Board

Miloš Đurić, PhD; Ana Jovanović, PhD; Snežana Pešić, MA

Serbian version copyediting and proofreading: Slavko Stanojčić, PhD

English version translation: Aleksandra Perović

English version copyediting: Ana Bojanović, MA

Cover Designer and Technical Editor
Aleksandar Pribičević and Jelena Panić

Address

PREVODILAC, 11000 Belgrade, 9 Kičevska St
Tel. 2442-997 and 2441-542
e-mail: casopis@prevodi.rs, casopisprevodilac@gmail.com

Printed by

PE Službeni glasnik, Belgrade

Circulation

200 copies

Translator is licensed under a CC BY-NC-ND 4.0.

ПРЕВОДИЛАЦ

ГОДИНА XLIII

јул–децембар 2024.

број 2 (92)

UDK 81'25

ISSN 0351-8892

САДРЖАЈ

СТУДИЈЕ И РАСПРАВЕ

Драгана Радојчић: Паремиие и фразеологизми са тематским компонентама *риба*, називи риба и јела од рибе у руском и украјинском паремиолошком фонду 7

Стефан Д. Милошевић: О превођењу културно маркиране лексике са српског на руски језик (на примеру превода романа *Нечистија крв* Борисава Станковића) – I део: теоријске основе и анализа лексема из области природе и културног наслеђа 28

Марија Копривица Лелићанин: Прилог *наводно* у италијанском језику: корпусно истраживање 75

Марко Јевтић: Развијање преводачких компетенција на мастер студијским програмима превођења на универзитетима у Републици Србији 92

Гала Петровић: Локализација анимираног филма *Залеђено краљевство 2* на примеру севернолапонског 107

ПРИКАЗИ

Превод у истраживањима војвођанских словака: Marína Šimáková Speváková (ed.). *Preklad vo výskumoch vojvodinských Slovákov (Далибор Соколовић)* 117

Ана Голубовић: *Библиографија превода сабраних и изабраних дела руске књижевности на српски језик (Стефан Д. Милошевић)* 121

ХРОНИКА

Међународна научна конференција *Limba, literatura și cultura română: provocări și perspective = Румунски језик, књижевност, култура: изазови и перспективе = Romanian Language, Literature and Culture: challenges and perspectives* (Београд, Филолошки факултет Универзитета у Београду, 25–26. мај 2023. године) **(Мирјана Ђорковић)** 125

Књижевно-преводачки фестивал *Транслајоријум VII* (Хмељници, Украјина, 27–29. септембар 2024. године) **(Драгана Василијевић-Валент)** 132

Филолошки видици 3 (Београд, Факултет за стране језике Алфа БК Универзитета, 22. новембар 2024. године) **(Милош Д. Ђурић)** 138

БИБЛИОГРАФИЈА

Библиографија превода украјинске прозе у XXI веку (2001–2024) **(Тања Гаев)** 145

ГЛОСАР

Основна терминологија из области балистике (немачко-српски) **(Сања Д. Стевановић)** 157

УПУТСТВО ЗА ПРИПРЕМУ РУКОПИСА ЗА ШТАМПУ 161

СПИСАК РЕЦЕНЗЕНАТА 169

translator

YEAR XLIII

July/December 2024

ISSUE No. 2 (92)

UDK 81'25

ISSN 0351-8892

TABLE OF CONTENTS

STUDIES AND DISCUSSIONS

- Dragana Radojčić:** Paroemias and Phraseologisms with the Thematic Components *Fish*, Fish Names, and Fish Dishes in the Russian and Ukrainian Paremiological Fund 7
- Stefan D. Milošević:** About Translation of Culturally Marked Vocabulary from Serbian to Russian (on the Example of the Translation of *Impure Blood* by Borisav Stanković) – Part I: Theoretical Foundations and Analysis of Lexemes in the Field of Nature and Cultural Heritage 28
- Marija Koprivica Lelićanin:** The Adverb *navodno* in Italian Language: A Corpus-Based Research 75
- Marko Jevtić:** Development of Translation Competences in Master's Translation Study Programs at Universities in The Republic of Serbia 92
- Gala Petrović:** Localization of the Animated Film *Frozen II* Using the Example of Northern Sami 107

REVIEWS

- Translation in Research of Vojvodina Slovaks Marína Šimáková Speváková (ed.). *Preklad vo výskumoch vojvodinských Slovákov* (**Dalibor Sokolović**) 117
- Ana Golubović: Bibliography of Translations of the Collected and Selected Works of the Russian Literature into Serbian (**Stefan D. Milošević**) 121

CHRONICLE

- International Academic Conference *Limba, literatura și cultura română: provocări și perspective* = Румунски језик, књижевност, култура: изазови и перспективе = *Romanian Language, Literature and Culture: Challenges and Perspectives* (Belgrade, Faculty of Philology, University of Belgrade, May 25–26, 2023) (**Mirjana Ćorković**) 125
- 7th Translatorium Literary and Translation Festival (Khmelnitskyi, Ukraine, September, 27–29, 2024) (**Dragana Vasiljević-Valent**) 132
- Philological Perspectives 3 (Belgrade, Faculty of Foreign Languages, Alpha BK University, November 22, 2024) (**Miloš D. Đurić**) 138

BIBLIOGRAPHY

- Bibliography of Translations of the Ukrainian Prose in the 21st Century (2001–2024) (**Tanja Gaev**) 145

GLOSSARY

- Basic Terminology in the Field of Ballistics (German-Serbian) (**Sanja D. Stevanović**) 157

- INSTRUCTIONS FOR AUTHORS 161

- LIST OF REVIEWERS 169

Драјана Радојчић
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за славистику
(студент докторских студија)
draganaradojcic16@gmail.com

UDC: 811.161.2'373.7
DOI: <https://doi.org/10.18485/prevod.2024.43.92.1>
Примљен: 27.09.2024.
Прихваћен: 20.12.2024.
Оригинални научни рад

ПАРЕМИЈЕ И ФРАЗЕОЛОГИЗМИ СА ТЕМАТСКИМ КОМПОНЕНТАМА РИБА, НАЗИВИ РИБА И ЈЕЛА ОД РИБЕ У РУСКОМ И УКРАЈИНСКОМ ПАРЕМИОЛОШКОМ ФОНДУ

Рад се бави анализом руских и украјинских паремија и фразеологизама који у себи садрже компоненту *риба*, називе риба и јела од рибе. Основни циљ рада је евидентирање идиома са поменути компонентама, дефинисање њиховог значења, као и проналажење њихових српских еквивалената. Паремије у раду дефинишемо као синтаксички и смисаоно завршене изразе који у свом значењу могу имати самосталну употребу, док фразеологизме поимамо као устаљене синтагме са својим јединственим значењем. Такође их посматрамо кроз дидактичку презентацију и преводилачке специфичности.

Кључне речи: паремија, фразеологизам, ихтионими, настава, преводјење

This paper presents an analysis of Russian and Ukrainian paremies and phraseology containing the *fish* component, fish names, and fish dishes. The primary aim of this paper is to document idioms containing these components, define their meanings, and identify their Serbian equivalents. In this paper, we define paremies as syntactically and semantically complete expressions capable of independent use, while phraseologisms are understood as established syntagmas with a unique meaning of their own. Additionally, we examine them through didactic presentation and translation considerations.

Keywords: paremia, phraseologism, ichthyonyms, teaching, translation

1. Увод

Предмет нашег интересовања у овом раду улази у ред лингвокултуролошких тема делимично обрађиваних у оквиру истраживања на

руском и украјинском говорном подручју. Одабрали смо паремије које у руском и украјинском језику садрже тематске компоненте *риба*, називе риба и јела од рибе. Покушаћемо да опишемо њихово значење и заступљеност, која уједно указује на њихову сферу употребе у оба језика, као и да пронађемо њихове српске еквиваленте.

На различитим нивоима и на различитим етапама учења страног језика стичу се и основни појмови о реалијама које се односе на земљу чији се језик учи. Лингвокултурологија је ушла у науку о језику и методу наставе на оснивачкој конференцији МАПРЈАЛ-а 1967. године. Тада су је Ј.М. Верешчагин и В.Г. Костомаров одредили као област чији се предмет проучавања односи на културу земље чији се језик учи (Кончаревић 2004: 183). Филолошки профил подразумева изучавање ове области као посебне дисциплине. Лингвокултуролошки елемент је важан сегмент учења страног језика, а лингвокултуролошка компетенција чини саставни део преводилачких компетенција које се током наставног процеса стичу одабиром начина семантизације. Она је најчешће преводна, што подразумева проналажење еквивалената паремија и фразеологизама на матерњем језику. Стицање преводилачких компетенција важно је не само за књижевног преводиоца, већ и за стручног, посебно када говоримо о усменом превођењу. Док преводилац књижевног дела има прилику да еквиваленте потражи у речницима, уколико су они уопште наведени (што није увек случај са језичким јединицама из тематске области коју анализирамо), усмено превођење не дозвољава такву могућност, пошто за то нема времена. Чести су случајеви да говорници у културном или политичком дискурсу употребљавају фразеологизме и паремије, стога преводилац приликом симултаног или консекутивног превођења најчешће мора имати већ спремне еквиваленте, бар када је реч о устаљеним изразима који су уобичајени, очекивани и најчешће у употреби.

Паремије на језгровит начин сведоче и о језичкој слици света одређене културно-језичке заједнице, у овом случају источнословенске, руске и украјинске. Оне се одликују кратким начином изражавања садржаја који је акумулиран у искуству неке културно-језичке заједнице. Чувајући културне традиције кроз језички израз, оне садрже савете, питања и одговоре, судове, закључке, вековне мудрости, обичаје, ритуале, нормe понашања, што заједно чини основу кумулативне функције језика. Тај садржај често је изражен на метафоричан начин, али је јасно фиксиран и формулисан као утврђена истина, правило, аксиом. Битна особина паремија огледа се у устаљеној структури, у чврстој вези између лексема у оквиру језичке јединице вишег нивоа. По својој формалној конструкцији оне могу чинити део реченице, односно синтагму (фразеолошки обрти) или комплетну реченицу (изреке и пословице).

Фразеологизам се у структурном погледу састоји од две или више лексема које се налазе у утврђеној и постојаној вези, као и у фиксном,

утврђеном редоследу. Фразеолошке јединице се могу мењати у формалном смислу, тако што се једна од лексема из утврђеног састава може заменити другом синонимичном или другом несинонимичном из оквира исте тематске групе.

Бавећи се у ширем истраживању¹ паремијама и фразеологизмима са лексемама за именовање намирница и основних састојака за справљање јела и напитака, најзаступљенијих на руској и украјинској трпези (јела од зрневља житарица, јела од теста, чорбаста храна, јела од рибе, алкохолни и безалкохолни напици), уочили смо релативно велик број фразеологизама и пословица са тематском компонентом *риба*, а посебно називима риба и јела од рибе у руском и украјинском језику у односу на српски, те смо их одабрали као предмет додатне анализе са циљем њиховог конфронтативног описа и анализе у ова три језика.

2. Теоријски оквири и корпус

На руском језичком терену истраживањима у оквиру ове тематике бавили су се истакнути представници руске фразеолошке школе, од којих ћемо поменути неколико имена: Г.Л. Пермјаков, В.М. Мокијенко, А.М. Мелерович, Д.Л. Покровски, О.И. Трофимкина, М.И. Фомина, А.А. Брагина, М.М. Валенцова и др. Огромну заслугу за прикупљање и бележење пословица руског народа свакако има В.И. Даљ, који је за собом оставио четворотомни *Толковий словарь живого великорусского языка* (ТС) и двотомни зборник пословица (*Пословицы русского народа, сборник В. Даля в двух томах*) (ПРН).

У украјинском језику овом тематиком се у првом реду бавио Б.Д. Гринченко, пре свега као аутор четворотомног *Речника украјинској језика* (*Словарь української мови*), (ГСУМ) из 1907-1909. године. Крајем XX века изашао је и *Фразеолошки речник украјинској језика* у два тома (*Фразеологічний словник української мови* – његово друго издање штампано је 1999. године) (ФСУМ), а његови аутори су В.М. Билоноженко, В.О. Виник, И.С. Гнатјук и др. Поменућемо и истакнутог украјинског фолклористу М. Номиса. Пословицама и изрекама у украјинском језику, као и њиховим еквивалентима у руском, немачком, енглеском, пољском и латинском језику бавио се Г. Бигун (в. изворе: ППШМ). Такође, компаративном фразеологијом украјинског и руског језика бавили су се И.С. Олејник и М.М. Сидоренко, који су саставили *Украјинско-руски и руско-украјински фразеолошки речник*

1 Истраживање у оквиру израде мастер рада *Традиционална трпеза у руском и украјинском паремиолошкоком фонду: линвокултуролошки и линвоцидацички аспекти*, одбрањеног на Филолошком факултету Универзитета у Београду 21.09.2017.

(Українсько-російський і російсько-український фразеологічний словник), чије је друго, прерађено и допуњено издање изашло 1978.

За компаративна проучавања на материјалу руског и српског језика у области фразеологије и лингвокултурологије значајни су радови К. Кончаревић, П. Пипера, М. Радић-Дугоњић, М. Стефановић, док су за српску фразеологију и лексичку семантику значајни радови Д. Мршевић-Радовић (2008), Л. Раздобудко-Човић (2003), П. Пипера (2008), Р. Драгићевић (2010), М. Радић-Дугоњић (1999), С. Ристић (1999), Р. Бајић (2013), Н. Вуловић (2015), Ј. Јовановић-Симић, Љ. Раденковића, Светлане М. Толстој, М. Стефановић, Д. Радоњић и др.

За ексцерпирење грађе на руском језику одабрали смо *Фразеологическиј словарь русскогo языка* у редакцији А.И. Молоткова (ФСРЯ), *Пословицы русскогo народа* В. И. Даља (ПРН), *Толковый словарь живогo великорусскогo языка* В.И. Даља (ТС) као и *Большой толковый словарь* (БТС) из 1998. године, *Большой лингвострановедческий словарь* у редакцији проф. Ј.Ј. Прохорова (Ю.Е. Прохоров) из 2009. године (БЛС) и др. Грађу на украјинском језику одабирали смо из *Речника украјинскогo језика* (СУМ – *Словник української мови*), *Фразеолошкогo речника украјинскогo језика* (ФСУМ – *Фразеологічний словник української мови*), збирке изрека на шест језика *Прислів'я та приказки шістьма мовами* (ППШМ) и др. Такође смо за оба језика користили и електронске интернет ресурсе, најчешће онлајн речнике, међу њима, на пример, речнике украјинског језика (доступно на: <https://goroh.pp.ua/>).

3. Паремија и фразеологизам

У бројним лингвистичким и лингвокултуролошким истраживањима паремије су присутне као предмет интересовања не само филолога, већ и представника других научних области. У оквиру лексикологије не постоји једно, тачно дефинисано тумачење паремије. Паремологија представља део лексикологије и фразеологије који се бави проучавањем пословица, изрека, афоризама, загонетки и сличних кратких вербалних израза. И поред различитих тумачења паремија, велики број аутора слаже се у извесним заједничким тврдњама. Тако Пермјаков констатује да се једна од њихових особина огледа у устаљеном облику, извесној постојаности њиховог изгледа и форме, чврстој вези између лексема у оквиру синтагме, односно језичке јединице, што представља одређени клише, као оно „Једино што уједињује тако разнородне текстове у једну језичку категорију”, а све оне представљају „устаљене синтагме, комбинације речи, или, како лингвисти кажу, клише” (Пермјаков 1988: 15).² Када је реч о клишеу, Пермјаков наводи и друге фразеолошке изразе, као

2 „Единственное, что объединяет столь разнородные тексты в одну языковую категорию, – это известное постоянство их облика. Все они являются устойчивыми

и термине који јесу клише, али не спадају ни у пословице, нити у изреке: „Истина, у клише или устаљене лексичке спојеве не спадају само пословице и изреке. Различите врсте фразеолошких обрта (као што је 'заклети непријатељ' итд.), (...), синтагме ('ипак, без обзира на', 'и томе слично'), најзад, све врсте 'књижевних', новинских а колоквијалних клишеа (као што су 'да тако кажемо', 'у датом тренутку' итд.) све су то клишеи" (Пермяков 1988: 15)³. Међутим, Пермјаков истиче разлику између оваквих израза-клишеа и пословица, налазећи у изрекама и пословицама садржај који није само лингвистички. Паремије у сажетој форми изражавају искуство и мудрост народа, обичаје, ритуале, нормe понашања, људске особине, као и савете, питања и одговоре, што лежи у основи кумулативне функције језика. Тај садржај је јасно фиксиран и формулисан као утврђена истина, правило, аксиом. Узимајући *ѿемајшкy* као основни критеријум, Пермјаков врши поделу народних мудрости на две велике групе: једнотематске и вишетематске. Диференцирајући на овај начин, у вишетематске су сврстане пословице, изреке и загонетке. У једнотематске је уврстио различите симболе, веровања, запажања и савете из свакодневног живота и све „аналитичке изреке" и изразе (Пермяков 1988: 101). Када је реч о *сѿрукѿури*, Пермјаков све ове изразе дели на две основне групе, узимајући за основ синтаксички критеријум. У једну групу спадају оне које по својој формалној конструкцији чине део реченице, док у другу спадају оне које чине комплетну реченицу. У прву групу спадају фразеолошки обрти и њима сличне слободне, тј. променљиве синтагме, док у другу сврстава изреке и пословице уоквирене у одговарајуће граматичке облике (Пермяков 1988: 33).⁴

Мокијенко истиче кумулативни значај пословица и изрека, говорећи о њиховој основној карактеристици да у себи садрже вековну мудрост народа, очување културних традиција једне заједнице кроз језички израз, што уједно даје важност не само паремиолошком фонду неког језика, већ и свим истраживањима у овој области у прошлости и будућности

сочетаниями слов, или, как говорят языковеды, представляют собой клише." (Пермяков 1988: 15)

- 3 «Правда, устойчивыми, или клишированными, бывают не только пословицы и поговорки. Разного рода фразеологические обороты (типа „заклятый враг" и др.), (...), служебные сочетания („тем не менее" и „и тому подобное"), наконец, всевозможные „литературные", газетные и разговорные штампы (типа „так сказать", „на сегодняшний день" и т. п.) – все это клише» (Пермяков 1988: 15).
- 4 «Прежде всего, мы различаем несколько языковых конструктивных типов сочетания слов, т. е. сложных (или сверхсложных) знаковых образований: 1. Сочетания, образующие часть предложения. Таковы все фразеологические обороты и сходные с ними по функции свободные (переменные) синтагмы. 2. Сочетания, образующие предложения. Таковы, например, все пословицы и поговорки, приметы, омонимичные им свободные сочетания и вообще любые синтаксически правильные высказывания, обладающие соответствующей грамматической формой» (Пермяков 1988: 34).

(Мокиенко 2010: 7). Зато је у паремиографији важно тачно лоцирање и идентификација овог материјала у времену и простору („точная паспортизация во времени и пространстве”) (Мокиенко 2010: 8). У термилошкој смислу, Мокијенко сматра да у пословице и изреке спадају кратке и сажете народне мудрости, синтаксички уобличене, с тим што пословицу сматра надређеним термином у односу на изреку, коју сматра фразеологизмом у ужем смислу речи, пошто је прва готово увек извор друге (Мокиенко 2010: 12).

Ј.А. Којранска такође разматра проблем термилошког разграничења пословица, изрека и осталих устаљених израза, наводећи да је В.И. Даљ први покушао да направи ову дистинкцију (Којранская 2011: 257).

Без обзира на то што се и даље воде полемике око ових термилошких разграничења, многи аутори се слажу у томе да се под паремијама подразумевају сажете синтаксички уобличене форме, које су плод нагомиланог искуства једне културно-језичке заједнице.

Навешћемо две дефиниције К. Кончаревић, које сажето изражавају суштину значења овог термина: „Паремије представљају одређени целовит говорни исказ, текст, који има аутономно значење и који може да се употребљава самостално (за разлику од фразеолошких израза). Оне се одликују језгровитошћу, концизношћу, израженом афористичком и метафоричком компонентом и поентношћу у изражавању мисли и ставова” (Кончаревић 2004: 191). Кумулативна и директивна функција паремија огледа се у изражавању колективног искуства културно-језичке заједнице: „Паремијама је својствена кумулативна и директивна функција: оне, с једне стране, представљају одраз колективног искуства, својеврсне етичке аксиоме, а с друге, оне усмеравају, модификују, стимулишу или мотивишу поступке и понашање личности” (Кончаревић 2004: 191).

У дефинисању фразеологизама такође постоје извесне разлике. Међутим, оно што је у великој мери заједничко за већину тумачења појма *фразеологизам* јесте да он мора имати утврђени постојани састав, да се у структурном погледу састоји од две или више лексема и да се оне морају налазити у фиксираном утврђеном редоследу. По мишљењу неких научника (нпр. Мокиенко 2010) ове устаљене полилексемне фразеолошке јединице могу бити подложне и неким променама, пре свега у формалном смислу, на тај начин што се једна од лексема из утврђеног састава може заменити другом синонимичном или другом несинонимичном из оквира исте тематске групе, што потврђује и наша грађа. Лексеме које улазе у састав фразеологизма у највећем броју случајева губе своје примарно значење. Када уђу у састав фразеологизма, оне добијају друго значење и функцију. На тај начин фразеологизми поседују идиоматичне карактеристике, јер значење фразеологизма није прост збир семантике сваке појединачне лексеме која се налази у његовом саставу. Фразеологизми имају упадљиву националну обојеност, тако да се често појављује про-

блем приликом превођења на други језик, пошто друга културно-језичка заједница не мора познавати реалију која се именује у фразеологизму. О томе Н. Вуловић каже: „Национално-културна особеност фразеолошких јединица може се одразити не само у постојању безеквивалентних јединица, већ и у одсуству значења у одређеном језику” (Вуловић 2015: 31).

Ако се о фразеологији говори у ширем смислу, онда она у себе укључује и пословице, изреке, крилатице, заклетве: „Фразеологија у ширем смислу укључује у аналитичка истраживања разне врсте устаљених вишелексемних спојева који се као целине репродукују у језику (тј. говору), где осим фразеологизама спадају и пословице, изреке, изрази, колокације, узречице, крилатице, заклетве, клетве, и сл. форме” (в. Мелерович-Мокијенко 2008; Мршевић-Радовић 1987 у: Вуловић 2015: 13).

У навођењу и анализирању наше грађе покушаћемо да раздвојимо паремије (синтаксички и смисаоно завршене изразе у форми прости или сложене реченице који у свом значењу могу самостално да се употребљавају) и фразеологизме (устаљене синтагме, као облике са својим јединственим значењем).

4. Фразеологизми и паремије са тематском компонентом *риба* у паремиолошком фонду руског и украјинског језика

Када је реч о заступљености лексеме *риба* у паремиолошком фонду руског и украјинског језика, најпре смо анализирали оне фразеологизме са овом тематском компонентом који се најчешће појављују у оба наведена језика. Навешћемо неколико пословица, изрека и фразеологизама који су готово идентични у руском и украјинском језику, уз поређење са идентичним или сличним у српском⁵.

Руски

Украјински

ловить рыбу в мутной воде

ловити (вудити) рибу у каламутній воді

Означава околности када се неко замешателство или нечији проблеми користе у личне сврхе, у циљу извлачења сопствене користи.

У српском језику овај фразеологизам функционише у редукованом облику: *ловиши у мућном*.

5 Овде и даље значења описујемо на основу дефиниција датих у фразеолошким и општим речницима у којима су ови изрази заступљени.

ни рыба ни мясо; ни рак ни рыба ні риба ні м'ясо; ні рак ні риба; ні те
ні се.

Односи се на особе чије особине није лако одредити.

У српском језику еквивалент је фразеологизам *ниши смрди, ниш
мирише*.

рыба с головы гниёт (воняет). *риба смердить від голови; від
голови риба смердить починає.*
Овај фразеологизам има такође Такође: *риба псується з голови, але
дужи облик, у коме се ређе* *чистять її з хвоста.*
употребљава: *рыба с головы
гниёт (воняет), но чистят
рыбу, обычно, с хвоста.*

Означава да лоше стање у некој заједници потиче (почиње) од оних
који у њој имају власт и моћ.

У српском језику такође се каже да *од лаве риба смрди*, а израз функци-
онише и у проширеном виду: *од лаве риба смрди, а чисти се од реи*.

как рыба в воде (чувствовать себя) *як риба у воді (бути, почувати себе)*

Супротно значење има Супротно значење има
фразеологизам са лексемом фразеологизам *як риба без води*.
рак: как рак на мели.

Осећати се сигурно и слободно у некој средини или ситуацији.

У српском језику у употреби је идентични поредбени фразеологи-
зам: *као риба у води*.

У српском језику еквивалент антонимичног фразеологизма има
исту структуру, али другачију лексичку презентацију: *као риба на сувом*.

биться как рыба об лёд *битися як риба об лід*⁶

6 У украјинском језику издваја се и фразеологизам *битися як (мов, наче) риба в саку (в сітях, в ятері)* сличне структуре, али донекле различитог значења: свим силама покушавати да се превазиђе нешто тешко, улагати огроман напор. Нисмо пронашли еквивалентан фразеологизам у српском језику, али његову семантику преноси глагол *койрцайти се* у свом другом, пренесеном значењу: „бо-рити се за излажење из неког незгодног положаја, трудити се да се избегне нека неугодност” (РСЈ).

Узалудно, безуспешно улагати све могуће напоре да се изађе из тешке финансијске ситуације, живети тешко, борећи се са сиромаштвом, бити сиромашан.

У српском језику еквивалентан фразеологизам има другачију структуру и другачији лексички састав: *(једва) сасџављајши крај с крајем*.

молчать как рыба

мовчати як риба

Упорно ћутати, не проговарати.

Еквиваленти у српском језику: *ћуџајши као риба; ћуџајши као заливен*.

крупная рыба

велика риба

Фразеологизам има значење „важан, утицајан човек”.

У руском и украјинском језику нешто чешће користи се фразеологизам са другачијим зоонимом: *важная птица* или израз *большая шишка* у руском, односно *важлива (важна, велика) птица* у украјинском језику. Фразеологизми *велике цабе, велика цаця* у украјинском језику имају исто денотативно значење, али и изразиту ироничну конотацију.

У српском језику еквивалентан фразеологизам има нешто другачији лексички састав: *крупна зверка*. Лексема *риба* функционише, пак, у антонимичном изразу: *ситна риба*. У руском и украјинском језику, пак, у фразеологизмима са супротним значењем функционишу друге лексеме: *мелкая сошка* у руском, односно *невелика птица* у украјинском.

опять за рыбу деньги

знов за рибу гроші

Овај фразеологизам означава упорно инсистирати на нечему, све време понављати једно те исто. У српском језику еквивалент има другачију структуру и састав: *ко о чему, баба о ушћийцима*.

Међу фразеологизмима са компонентом *риба* има и оних који немају еквиваленте у свим анализираним језицима. Тако разговорни шаљиви израз са придевом изведеним од именице *риба* – *на рыбьем меху*, који описује танку одећу, одећу која не може загрејати у украјинском има еквивалент идентичне структуре и састава: *на риб'ячому хутрі*, док у српском фразеолошки еквивалент не постоји.

Руски фразеологизам *и рыбку съест, и косточкой не подавиться* (који иначе има много варијација) означава успешно постизање жељеног циља без обзира на све препреке и ризике. У српском језику налазимо еквивалент тек онда када се овај израз употребљава у одричним конструкцијама: *нелзја и рыбку съест, и косточкой не подавиться – не може и јаре, и џаре*.

Украјински, пак, израз сличне структуре *і риби наловить, і ніг (шта-нів) не замочить* означава „проћи некажњено, извући се”, у српском нема фразеолошки еквивалент, а у руском му одговара фразеологизам *вийти сухим из воды*, чији калк функционише и у украјинском: *вийти сухим із води*.

Поменућемо и украјински фразеологизам *не вчи рибу плавати*. У руском језику функционише идиом исте структуре и лексичког састава: *не учи рибу плавать*, често са додатном компонентом: (...) *а собаку лаять*. Постоји и варијанта са лексемом *щука*: *не учи плавать щуку*, која такође има додатну компоненту: (...) *щука знает свою науку*. У српском језику у овом значењу функционише идиом без компоненте *риба*: *учи йиле квочку како се носе јаја* (упор. рус. *яйца курицу не учат*).

Ни број паремија са компонентом *риба* у руском и украјинском језику није мали: *рыба в реке – не в руке; карась сорвётся – щука навернётся; где чайки, там и рыба; рыба в море, а улов – на спине; без костей рыбы не бывает; чтобы рыбку есть, надо в воду лезть* и сл.; *дешева рыба – погана юшка; в умілого й долото рибу ловить; лови рибу не на сковороді, а у воді; не вчи рибу плавати; одна дяка, що за рибу, що за рака* итд. У једном раду оваквог обима није могуће анализирати све пословице и изреке које се срећу у речницима и електронским изворима⁷, стога ћемо се осврнути само на неке од њих.

Дословни превод прилично фреквентне руске паремије *На безрыбье и рак рыба* гласи: *Тамо їде нема рибе, и рак је риба*. Значење се везује за ситуацију са којом се треба помирити, ако нема другог избора, када је чак и „нешто” боље од „ничега”. У *Руско-српскохрватском речнику* Б. Станковића (РСР) дају се еквиваленти *Боље ишїа неїо нишїа* и експресивнији *кад нема кише, добар је и траг*, а у *Руско-хрватском рјечнику* Р. Пољанца (РХР) наведен је еквивалент: *Међу слейцима и ћорав је краљ*, а ми смо пронашли и следеће, такође врло експресивне: *Кад нема младе, добра је и баба; Кад нема йоїа, добар је и црквењак*. Ни у украјинском еквиваленту не фигурира *риба*: *У степену й хруц м'ясо*, а дословни превод гласи: *У сїейи је и їундељ месо*. Нешто ређе се у украјинском језику користи и калкирани еквивалент *На безриб'ї і рак риба*.

Украјинска изрека *Щоб рибку їсти, треба в воду лізти* указује на чињеницу да се без улагања одређених напора не може постићи успех или постављени циљ. У том значењу руски језик има еквивалент такође с лексемом *рыба*: *Без труда не вытацишь и рыбку из пруда*, као и нешто ређу паремију која је готово идентична украјинској и гласи *Чтобы рыбку съест, надо в воду лезть*. У српском језику најраспрострањенији

⁷ Примера ради, у овом пасусу навели смо паремије из по једног онлајн извора за руски са сајта <https://posloviz.ru/category/ryba/>, а за украјински <http://abetka.ukrlife.org/prykazky.html>.

еквиваленти не садрже компоненту *риба*: *Нема хлеба без моџике; Без муке нема науке.*

Поменућемо и украјинску паремиију *Я говорив про рибу, ти відповідаєш про раки* која се односи на ситуације када се људи не могу међусобно убедити и наћи заједнички језик и за коју нисмо пронашли еквивалент у руском језику, али јесмо у српском, и то са сличном структуром, али различитим лексичким компонентама: *Ја у клин, џи у џлочу.*

Навешћемо и две паремиије на српском језику за које нисмо пронашли адекватне еквиваленте са ихтионимом као компонентом у руском и украјинском: *Човек без слободe је као риба без воде* и *Рибе се лове удицом, а људи речима.* (исп. <<https://edukacija.rs/izreke-i-citati/narodne-poslovice/srpske>>).

На основу презентоване грађе можемо рећи да паремиије са лексемом *риба* у руском и украјинском језику нису ретке, премда их нисмо пронашли у оноликом броју у којем се могу евидентирати са неким другим лексемама из тематске области хране, као што су *каша, хлеб*. Ипак, можемо закључити да је лексема *риба* прилично заступљена у паремиилошком фонду руског и украјинског језика.

5. Лексеме за називе риба и јела од рибе и њихова заступљеност у паремиилошком фонду руског и украјинског језика

У источнословенској кухињи важно место заузима вештина спремања јела од рибе. Још у давна времена људи су се насељавали поред река и језера, због чега су се претежно бавили риболовом. Русија је добила излаз на море тек за време Петра Великог, тако да се морска риба од тог доба појавила на трпези паралелно са речном. Међутим, речна риба је због историјских околности много раније заузела своје место у источнословенској кухињи. Узимајући у обзир велики број врста риба, руски и украјински језик имају знатно више лексема за именовање врста риба, као и за *јела* која се од њих спремају (тзв. „кулинарске лексеме”). Неке од најзаступљенијих слатководних риба у Русији су: *щука, судак, карп, форел, сом* и многе друге, у Украјини *щука, судак, короп, форел, сом, ляц, карась* (Ковалёв, Могильный 1990: 79). Рибе као што су *треска, пикша, навага, сайда, скумбрия, макрурус, хек, сельдь* и многе друге морске рибе представљају данашњу руску и украјинску трпезу.

Ипак, од ихтионима се као компонента фразеолошких и паремиилошких јединица у руском и украјинском језику среће практично само лексема *щука* (штука). Овде ћемо се кратко осврнути само на неколико типичних идиома, од којих ниједан нема свој еквивалент у српском језику. Издвајамо фразеологизам (*как*) *по щучьему веленью* у руском

језику, односно (*як*) по *щучому велінню* у украјинском, који има занимљиву лингвокултуролошку подлогу јер је заправо везан за сиже неких источнословенских народних бајки, и означава да се нешто десило као само од себе, чудом, чаролијом, као у бајци. Фразеологизам *бросить (пустить) щуку в реку* у руском, односно *кинути щуку у річку* потиче, пак, из басне И. Крилова *Шщука* која говори о суђењу штуки због тога што друге рибе не могу да живе од ње, за шта јој је одређена казна – утапањем, односно бацањем у воду. Сходно томе, овај идиом, који нема еквивалент у српском језику, означава непримерену казну, односно казну која је више у складу са интересима онога ко треба да буде кажњен и супротно интересима оних који су жртве, те се може односити и на ситуацију у којој се некоме поверава на чување онај кога у ствари треба штитити. Крилову руски језик дугује и израз *лебедь, рак и щука* који се користи у ситуацији када неки посао не може бити обављен, неко питање решено, зато што свако од учесника „вуче на своју страну”. Од паремија се честом употребом издваја руска *На то и щука в речке, чтоб карась не дремал*, односно њен украјински калк *На те щука в річці, щоб карась не дрімав*⁸ (упор. и *заснула щука, та зуби не сплять*), из чијег се дословног превода може ишчитати и значење: штука у реци и обитава да караш не спава.

Руски идиом *один ершок – ухи горшок* (дословни превод: један греч, а пун лонац чорбе) означава оне ситуације када треба испољити стрпљење и не одустајати од својих циљева, као и то да нешто што је наизглед мало, ретко, слабо или неважно може бити ефикасно ако се не занемари његово постојање, упорност и вредност⁹. Сличне су и паремије: *Мал ёрш, да колюч; Ёрш бы в ухе, да лещ в пироге*. У српском језику постоји мањи број паремија са овим значењем, без компоненте *риба* или назива јела од рибе, а најчешће је у употреби израз *Тиха вода бреј рони*, који приближно одражава значење наведених руских изрека.

На руској и украјинској трпези доста често се срећу јела од харинге (*сельдь, селёдка*, односно, на украјинском *оселдець*). Усољавање ове рибе врши се у бѳради тако што се густо наређају и соли. Управо због тога што се *селёдка* на овај начин ређа у бѳрад, у руском језику је настао фразеологизам *как сельдей в бочке*, када се жели ређи да на неком месту има превише збијених људи на малом простору. Украјински еквивалент има исту структуру и лексички састав компоненти: *як оселедців у бочці*. У српском језику користи се поређење у чијој је основи такође назив рибе: (*набијени*) *као сардине*.

Једно од познатијих традиционалних чорбастих руских и украјинских јела је *уха* односно *юшка* (супа од рибе, бистрија рибља чорба).

8 Караш или риба звана бабушка (*Carassius gibelio*).

9 Ёрш (*Gymnoscephalus cernuus*) је ситнија риба из породице гречча, има бодљикава и прозирна пераја, а зуби су му оштри.

Лексема уха улази у састав више руских пословица. Тако код Даља налазимо паремiju *Съ мелкой рыбы уха сладка*, што означава да је квалитет важнији од квантитета. Навешћемо још један пример идиоматичне употребе лексеме уха (деминутивног облика *ушица*): *Я им заварила ушицу, пусть расхлёбывают*, што представља варијанту фразеологизма *заварить кашу*. У српском језику делимично је еквивалентан израз *зайржиши чорбу*.

Још један назив басне И. Крилова, „Демьянова уха” ушао је у фразеолошки фонд руског језика¹⁰. ФСРЈ на следећи начин тумачи овај фразеологизам: „Демьянова уха – что-либо назойливо предлагаемое, называемое кому-либо в неумеренном количестве.” (ФСРЈ, 1986: 500), дакле, реч је о нечему што је некемо упорно и неумерено наметано. Ова крилатица заступљена је и у украјинском језику, те је у облику *Дем'янова юшка* ушла у више речника крилатих речи и израза (Коваль, Коптілов 1975).

Рибља чорба је од давнина саставни део не само руске, већ и украјинске трпезе, те је разумљиво да лексема *юшка* улази у састав више фразеологизама: *перебиватися з юшки на воду* (у значењу: живети у оскудици, сиромаштву, бити сиромашан, односно (*једва*) *сасїавляйши крај с крајем*), *набиратися (набратися) юшки від кого* (у значењу: усвојити нечије ставове, размишљања, идеје), *умитися юшкою* (у значењу: бити повређен, рањен тако да крв потече, бити обливен крвљу). Израз *пускати (пустити) юшку (кому, з кого)* има српски еквивалент без кулинарске компоненте: *убиџи боја у некеме*.

У украјинском језику лексема *юшка* такође је компонента неколиких пословица и изрека: *Дешева рибка – погана юшка* (дословни превод: Од јефтине рибе чорба је лоша). У руском језику постоји готово идентична изрека: *Дешёва рыба – дешёва и уха*, што означава неминовну условљеност лошег резултата лошом полазном основом, односно узрочно-последични однос између лошег материјала и финалног производа (циља). У сличном значењу навешћемо још две украјинске изреке: *Дешеву юшку*

10 Реч је о басни у којој је «(...) Демьян так накормил ухой своего соседа Фоку, что тот:

Как ни любил уху, но от беды такой,

Схватая в охапку

Кушак и шапку,

Скорей без памяти домой –

И с той поры к Демьяну ни ногой» (БЛС, 2007: 588).

У преводу Тодора Маневића крај басне гласи:

Макар како волео чорбу, у најасїи шаквој,

Дохвайшивши оберучке

Кају, њојас свој, –

Кући својој к'о без душе скочи

И од шоїа доба код Демјана он не крочи.

<<https://www.scribd.com/document/206652689/Ivan-Krilov-Basne>>.

надвiр виливають, а дорогу поiдають и Поганом юшкою сил не поправиш. За наведене примере нисмо пронашли семантички еквивалентне паремије са компонентом *риба* или јело од рибе у грађи на српском језику. Ипак можемо пронаћи неколико изрека које су у овом или сличном значењу присутне у српском језику: *Гдје нема вола орача, ѿу нема ни колача; Где је цвей, ѿу је и мед; Колико йара, ѿолико и музике; Рачваси колац у земљу не иде* (Кнежевић 2009: 173).

Још неке паремије садрже компоненту *юшка*: *Коли стало на юшку, стане й на петрушку; Вистало на рибу, вистане й на юшку* у значењу: ако је било довољно да се купи већа, скупља ствар, требало би да буде довољно и за ситницу. У српском језику егзистира идиом *Кад иде јуне, нек иде и уже*. Украјинској изреци *Сьорбайте, хлопци, юшку, а риба насподи* у руском језику одговара идиом *остатки сладки*, а у српском *осйавији најслађе за крај*.

Слично паремијама са тематском компонентом *риба*, презентована грађа упућује на закључак да паремије са компонентом назива рибе и јела од рибе у руском и украјинском језику нису ретке, али се свде на лексеме *щука* и *уха* (*юшка*). Ипак, уочавамо да се паремиолошки фонд руског и украјинског језика одликује већим бројем различитих идиома са овим компонентама, за разлику од српског, где се практично не појављују паремије са одговарајућим компонентама.

6. Презентација фразеологизама и паремија у наставној пракси на инословенском (српском) говорном подручју

У настави страног језика потребно је обратити пажњу на културолошки и лингвокултуролошки аспект. У процесу учења страног језика постепено треба уводити и појмове који се односе на културу и обичаје, као и друге екстралингвистичке карактеристике језичког ареала који је предмет учења. То су информације о географским чињеницама, о историји дате земље, њеној култури, обичајима, традицијама, начину живота, духовним и материјалним вредностима, друштвеном уређењу и сл. Ове информације нису посебно издвојене, већ се налазе у уџбеницима страног језика, у оквиру текстова или вежбања, могу бити приказане у виду фотографија или цртежа, напомена, коментара и сл. Од нивоа комуникативне компетенције ученика (полазника) и нивоа наставе (основна, средња школа, нефилолошки факултети, филолошки факултет) зависи и обим културолошког материјала, као и начин његове презентације. За разлику од филолошког профила, ове информације се у осталим профилима наставе прожимају са другим наставним садржајима у оквиру учења страног језика.

Кроз наставни процес ученици (студенти, полазници) преко страног језика усвајају и реалије везане за културу на том језику, што доприноси стицању комуникативне компетенције. Стицање знања о земљи чији се језик учи важно је и за постизање наставних циљева и задатака. Лингвокултурологија разрађује путеве и начине презентирања, утврђивања и активирања података из области културе која је нова за ученике. Она је, дакле, наставна дисциплина која у наставном процесу реализује праксу избора и презентације података о национално-културним специфичностима говорне комуникације носилаца језика, с циљем формирања социокултурне и комуникативне компетенције ученика (Раичевић 2007: 169).

Када се током наставног процеса уводе фразеологизми и паремије, потребно је имати у виду да се овај материјал треба уводити на занимљив начин. Најчешће се одабира двојезична, тј. преводна семантизација која подразумева упознавање ученика са еквивалентима фразеологизма на матерњем језику. За усвајање паремија и фразеологизма семантизација се може вршити и путем коментара. Они могу бити нешто обимнији, у виду текста, а могу бити и краћи, са сажетим и јасним објашњењима. Усвајању доприноси и илустративни материјал: цртежи, фотографије и сл. Дobar и занимљив материјал за усвајање фразеологизма и паремија које смо анализирали у овом раду могу бити поменуте Криловљеве басне, као и народне бајке.

Студијски програми мастер студија превођења на Филолошком факултету Универзитета у Београду укључују предмете лингвокултуролошког усмерења. На мастер академским студијама „Превођење” у Београду предвиђен је читав низ оваквих предмета, за различите језике и културе, у оквиру изборне позиције „Лингвокултурологија, Студије културе”, узимајући у обзир и оне који посебно обрађују фразеологију¹¹. На мастер академским студијама „Конференцијско, стручно и аудиовизуелно превођење” у Новом Саду такође постоји предмет „Лингвокултурологија”. У процесу обучавања превођењу, студентима се презентују не само информације о ванјезичкој стварности која стоји у основи паремије, већ и начини решавања преводилачких проблема повезаних са њиховим преношењем на језик превода. Преводиоци уче да ове јединице посматрају као семантичку целину и траже у језику превода одговарајући фразеологизам, паремију, по могућству најпре на нивоу подударности и структуре, и лексичког садржаја већине компоненти (*как рыба в воде – як риба у воді – као риба у води; ловить рыбу в мутной воде – ловити (вудити) рибу у каламутній воді – ловиши у мушном*) или, уколико то није могуће, само на нивоу преношења значења идиома (*ни рыба ни мясо – ні риба ні м'ясо – ниши смрди, нит мирише; биться как*

11 На пример: „Фразеологија шпанског језика”, „Грчка и Балкан кроз призму фразеологије и културе”.

рыба об лёд – битися як риба об лід – (једва) сасїављаши крај с крајем). Неопходно је учити студенте и техникама преношења оних јединица које немају своје еквиваленте у језику превода (описни превод: *на рыбьем меху – на риб'ячому хутрі – врло шанак*; дословни превод: *на то и щука в речке, чтоб карась не дремал – на те щука в річці, щоб карась не дрїмав – шїука у реци и обїшава да караш не сїава* и сл.) и принципима избора једне од тих техника, скренути им пажњу на могућност деформације и контаминације фразеологизама и слично.

Усвајање паремија са кулинарском лексиком подразумева и поређење са традиционалном српском трпезом кроз уочавање идентичности, сличности и разлика, што доприноси стицању не само лингвокултуролошких, већ и преводачких компетенција.

7. Закључна разматрања

У нашем раду анализирали смо паремије са тематском компонентом *риба*, као и оне са називима за различите врсте риба и лексему *уха* (укр. *юшка*), која је практично једина кулинарска лексема која се среће у паремијама и фразеологизмима из ове тематске групе. Ове лексеме као присутне у паремиолошком фонду руског и украјинског језика посматрали смо такође кроз могућности њихове презентације у наставној пракси на инословенском (српском) говорном подручју, али и са аспекта превођења на други словенски језик.

Анализирајући фразеологизме и паремије са лексемом *риба* у руском и украјинском језику закључили смо да су прилично заступљене у паремиолошком фонду. Такође смо евидентирали да се од ихтионима чешће појављује практично само лексема *щука* (штука), која улази у састав разноврсних фразеологизама и пословица.

Заступљеност анализираних лексема у паремиолошком фонду руског и украјинског језика потврђује сродност ових двеју култура условљену географском близином, као и међусобним контактима кроз историју, што је довело до честог међусобног преузимања идиома, укључујући и оне који имају књижевну основу (тзв. крилатице). Ове изразе поредили смо и са српским језиком, налазећи сличности (нпр. *как сельдей в бочке/як оселедців у бочці/набијени као сардине; рыба с головы гниёт (воняет)/риба смердить від голови/риба од łаве смрди; как рыба в воде/ як риба у воді/као риба у води; молчатъ как рыба/ мовчати як риба/ ћушати као риба* и сл.). У рад је ушло укупно око седамдесет фразеологизама са тематском компонентом *риба*, називи риба и јела од рибе, првенствено из руског и украјинског, а нешто мање из српског језика.

На основу наше грађе уочавамо да су источнословенски народи током дужег историјског раздобља справљали иста или слична јела,

што је у многоме условљено географско-климатским условима, а речи којима су их именовали ушле су у фразеологизме, пословице и изреке. Веома је мали број паремија које су различите, тј. оних које постоје у једном језику, а не постоје у другом. Када говоримо о српском језику, уочавамо такође сличност са руским и украјинским језиком, мада се услед природних, историјских и културолошких околности уочавају извесне разлике. Оне се огледају у мањем броју фразеологизама са компонентом *риба*, називима риба и јела од рибе. Дакле, с обзиром на већи број паремиолошких јединица, како са лексемом *риба*, тако и са ихтионимима, као што су *щука*, *селѣдка/оселедець*, *ершок*, те руском лексемом *уха (ушка)*, односно украјинском *юшка*, намеће се закључак да у руској и украјинској свакодневици, кулинарским навикама, а затим и култури риба има већи значај него у српској.

Резултати до којих смо дошли у овом раду могли би се користити не само у настави страног језика и превођења, већ и као материјал који допуњује постојеће двојезичне речнике општег типа и као грађа за израду руско-српског или украјинско-српског фразеолошког речника, с обзиром на то да паремиолошки фонд сваког језика представља не само део националног идентитета, већ и одраз језичког и лингвокултуролошког блага¹².

Литература

- Вуловић Наташа. *Српска фразеологија и религија (Лингвокултуролошка истраживања)*. Београд: Институт за српски језик САНУ, 2015.
- [Vulović Nataša. *Srpska frazeologija i religija (Lingvokulturološka istraživanja)*. Beograd: Institut za srpski jezik SANU, 2015]
- Койранская Елена. «Разностороннее изучение паремий в русской и зарубежной лингвистике». *Вестник Орловского государственного университета* 1 (15) (2011): 257–259.

12 Овде треба поменути и то да једини постојећи фразеолошки речник за три анализирани језика садржи свега неколико фразеологизама, и то само са лексемом *риба* (речник полази од хрватско-српског језика: *као риба на сушу (сухом)*, *као риба у води*, *ни риба ни месо*, *сићна риба*, *шушјеји као риба*, *нијем као риба*, *здрав као риба* (Менас, Trostinska 1985), а уз то је, с обзиром на годину и место издања, практично недоступан за кориснике у Србији. Тешко је доступан и *Руско-хрвајски фразеолошки речник* (РХФР), који би могао бити користан и за нас, и који садржи фразеологизме: *чувствовать себя как рыба в воде*, *ловить рыбу (рыбку) в мутной воде*, *молчать как рыба*, *ни рыба ни мясо* и *нужен как рыбе (рыбке) зонтик*. У *Руско-српскохрвајском речнику* Б. Станковића (РСР) доступни су еквиваленти за фразеологизме *на безрыбье* и *рак рыба*, *биться как рыба об лед*, *чувствовать себя как рыба в воде* и *демянова уха*, а у *Руско-хрвајском рјечнику* Р. Пољанца (РХР), који је такође чест извор код нас, *на безрыбье* и *рак рыба*, *биться как рыба об лёд*, *ни рыба ни мясо*, *на рыбьем меху*, *демянова уха* и *как по шучьему веленью*.

- [Kojranskaâ Elena. «Raznostoronnee izučenie paremij v russkoj i zarubežnoj lingvistike». *Vestnik Orlovskogo gosudarstvennogo universiteta* 1 (15) (2011): 257–259]
- Кончаревић Ксенија. *Савремена настава руској језика. Садржаји, организација, облици*. Београд: Славистичко друштво Србије, 2004.
- [Končarević Ksenija. *Savremena nastava ruskog jezika. Sadržaji, organizacija, oblici*. Beograd: Slavističko društvo Srbije, 2004]
- Мокиенко Валерий. «Современная паремиология (лингвистические аспекты)». *Мир русского слова* 3 (2010): 6–20. <https://cyberleninka.ru/article/v/sovremennaya-paremiologiya-lingvisticheskie-aspekty> 21.10.2024.
- [Mokienko Valerij. „Sovremennâ paremiologîâ (lingvističeskie aspekty)“. *Mir russsko-go slova* 3 (2010): 6–20]
- Мршевић-Радовић Драгана. *Фразеолоџија и национална култура*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2008.
- [Mršević-Radović Dragana. *Frazeologija i nacionalna kultura*. Beograd: Društvo za srpski jezik i književnost Srbije, 2008]
- Пермяков Григорий. *Основы структурной паремиологии*. Москва: Наука, 1988. <http://www.ruthenia.ru/folklore/permyakov1.pdf> 21.10.2024.
- [Permâkov Grigorij. *Osnovu strukturnoj paremiologii*. Moskva: Nauka, 1988]
- Раздобудко-Човић Лариса. *Семантика и њамајика соматизама у српском и руском језику*. Београд: Ведес, 2003.
- [Razdobudko-Čović Larisa. *Semantika i pragmatika somatizama u srpskom i ruskom jeziku*. Beograd: Vedes, 2003]
- Раичевић Вучина. *Ојшја мџодика наставе словенских језика у инословенској средини*. Београд: Завод за уџбенике, 2007.
- [Raičević Vučina. *Opšta metodika nastave slovenskih jezika u inoslovenskoj sredini*. Beograd: Zavod za udžbenike, 2007]

Извори:

- БЛС: *Большой лингвострановедческий словарь* (гл. ред. Прохоров Юрий Е.). Москва: АСТ-Пресс, 2009.
- [*Bol'soj lingvostranovedčeskij slovar'* (gl. red. Prohorov Ūrij E.). Moskva: AST-Press, 2009]
- БТС: *Большой толковый словарь русского языка* (гл. ред. Кузнецов Сергей А.). Санкт-Петербург: Норинт, 1998.
- [*Bol'soj tolkovyj slovar' ruskogo âzyka* (gl. red. Kuznecov Sergej A.). Sankt-Peterburg: Norint, 1998]
- ГСУМ: Гринченко Борис Д. *Словарь української мови*. Зібрала редакція журналу «Кіевская Старина» Упорядкував, з додатком власного матеріялу, Борис Гринченко Томи I–IV Київ, 1907—1909 <http://hrinchenko.com/> 21.10.2024.
- [Grinčenko Boris D. *Slovar' ukraïns'koï movi*. Zibrala redakciâ žurnala «Kіevskaâ Starina» Uporâdkuvav, z dodatkom vlasnogo materiâlu, Boris Grinčenko Tomi I–IV Kiïv, 1907—1909]
- Кнежевић Миливоје В. *Анџолоџија српске књижевности. Анџолоџија народних умотворина*. <https://sasaucha.wordpress.com/wp-content/uploads/2013/07/knezevic-milivoje-antologija-narodnih-umotvorina.pdf>. 21.10.2024.

- [Knežević Milivoje V. *Antologija srpske književnosti. Antologija narodnih umotvorina*] Коваль Алла, Коптілов Віктор. *Крилаті вислови української літературної мови*. Київ: Вища школа, 1975.
- [Koval' Alla, Koptilov Viktor. *Krilati vislovi ukraїns'koї literaturnoї movi*. Kiїv: Viša škola, 1975]
- Ковалёв Вадим, Могильный Николай. *500 рецептов славянской трапезы*. Москва: ИКПА, 1990.
- [Kovalëv Vadim, Mogil'nyj Nikolaj. *500 receptov slavãnskoj trapezy*. Moskva: IKPA, 1990]
- Крилов Иван А. *Басне*. Београд: Штампарія „Смиљево“, 1945. <https://www.scribd.com/document/206652689/Ivan-Krilov-Basne> 21.10.2024.
- [Krilov Ivan A. *Basne*. Beograd: Štamparija „Smiljevo“, 1945]
- Методична скарбничка вчителя, вихователя, батьків*. http://methodichka.com.ua/Narobotki8_aforizmi_alkogol.htm 21.10.2024.
- [*Metodična skarbnička včitelã, vihovatelã, bat'kiv*]
- Олійник Иван С. *Українсько-російський і російсько-український фразеологічний словник*. Київ: Радянська школа, 1978.
- [Olijnik Ivan S. *Ukraїns'ko-rosijs'kij ì rosijs'ko-ukraїns'kij frazeologičnij slovník*. Kiїv: Radãns'ka škola, 1978]
- Пословицы и поговорки*. www.pogovorki-poslovice.ru 21.10.2024.
- [*Poslovice i pogovorki*]
- ППШМ: Бігун Григорій. *Прислів'я та приказки шістьма мовами*, видання друге, виправлене і доповнене. Київ: ВК ТОВ «Тандем», 2003.
- [Bìgun Grigorìj. *Prisliv'ã ta prikazki šist'ma movami*, vidannã druge, vipravlene ì dopovnene. Kiїv: VK TOV «Tandem», 2003]
- ПРН : Даль Владимир. *Пословицы русского народа*. Том второй. Москва: Художественная литература, 1984.
- [Dal' Vladimir. *Poslovice russkogo naroda*. Tom vtoroj. Moskva: Hudožestvennã literatura, 1984]
- СУМ: *Словник української мови*. Академічний тлумачний словник (1970—1980) <https://sum.in.ua/> 21.10.2024.
- [*Slovník ukraїns'koї movi*. Akademìčnij tlumačnij slovník (1970—1980)]
- ТС: Даль Владимир. *Толковый словарь живого великорусского языка*, т. 1–4. Москва: Русский язык, 1989, 1990, 1991.
- [Dal' Vladimir. *Tolkovyj slovar' živogo velikorusskogo âzyka*, t. 1–4. Moskva: Russkij âzyk, 1989, 1990, 1991]
- ФСРЯ: *Фразеологический словарь русского языка* (ред. Молотков Александр И.). Москва: Русский язык, 1986.
- [*Frazeologičeskij slovar' russkogo âzyka* (red. Molotkov Aleksandr I.). Moskva: Russkij âzyk, 1986]
- ФСУМ: Білоноженко Віра, Винник Василь, Гнатюк Ірина. *Фразеологічний словник української мови*. Книга 2. Друге видання (ред. Паламарчук Л.). Київ: Наукова думка, 1999.
- [Bilonoženko Vira, Vinnik Vasil', Gnatûk Īrina. *Frazeologičnij slovník ukraїns'koї movi*. Kniga 2. Druge vidannã (red. Palamarčuk L.). Kiїv: Naukova dumka, 1999]
- РСЈ: *Речник српскоїа језика*. Измењено и поправљено издање (ур. Николић Мирослав). Нови Сад: Матица српска, 2011.

- [Rečnik srpskoga jezika. Izmenjeno i popravljeno izdanje (ur. Nikolić Miroslav). Novi Sad: Matica srpska, 2011]
- РСР: *Русско-сербскохорватский словарь* (ред. Станкович Боголюб). Москва: Русский язык, Нови Сад: Матица српска, 1988.
- [*Russko-serbskohrvatskij slovar'* (red. Stanković Bogoljub). Moskva: Russkij âzyk, Novi Sad: Matica srpska, 1988]
- РХР: Poljanec Radoslav Franjo, Madatova-Poljanec Serafima. *Rusko-hrvatski rječnik*. Zagreb: Školska knjiga, 1973.
- РХФР: Fink Arsovski Željka i dr. *Rusko-hrvatski frazeološki rječnik*. Zagreb: Kingra, 2019.
- Srpske narodne poslovice* <https://edukacija.rs/izreke-i-citati/narodne-poslovice/srpske> 21.10.2024.
- Menac Antica, Trostinska Raisa. *Hrvatskosrpsko-rusko-ukrajinski frazeološki rječnik*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zavod za lingvistiku, 1985.

Драгана Радойчич

ПАРЕМИИ И ФРАЗЕОЛОГИЗМЫ С ТЕМАТИЧЕСКИМИ КОМПОНЕНТАМИ *РЫБА*, НАЗВАНИЯ РЫБ И РЫБНЫХ БЛЮД В РУССКОМ И УКРАИНСКОМ ПАРЕМИОЛОГИЧЕСКОМ ФОНДАХ

Резюме

В статье рассматриваются русские и украинские паремии и фразеологизмы, с компонентами *рыба* и названия рыб и рыбных блюд. Они являются собой немаловажной составляющей паремиологического фонда обоих языков. Основная цель работы – зафиксировать идиомы с указанными компонентами, определить их значение, а также найти их сербские эквиваленты в случаях, в которых это является возможным. Паремии в данной статье мы трактуем, как завершённые выражения в синтаксическом и содержательном отношении, которые могут употребляться самостоятельно в своём значении, в то время как под фразеологизмами подразумеваем устоявшиеся словосочетания, обладающие своим уникальным значением.

Мы также рассматриваем их в процессе обучения иностранному языку, а также указываем и на возможные проблемы, связанные с особенностями перевода такого рода фразеологических единиц.

Когда речь идёт о паремиях и фразеологизмах с лексемой *рыба* в русском и украинском языках, мы заметили, что они достаточно представлены в паремиологическом фонде обоих языков.

Нами делается вывод о том, что в русском и украинском языках имеется значительно большее количество названий видов рыб, чем в сербском языке, что вызвано географическими факторами.

Неотъемлемой частью не только русского, но и украинского застолья является уха, что отражается в существовании паремий и фразеологизмов с данным компонентом. В этом смысле наблюдается большее сходство между русским и украинским языками, учитывая факт, что паремии и фразеологизмы с лексемами, обозначающими рыбные блюда в сербском языке встречаются очень редко.

Ключевые слова: паремия, фразеологизм, ихтионимы, застолье, обучение, перевод

Драгана Радојчић рођена је 1993. у Београду. Школовала се у Србији (Београд), Русији (Москва) и Украјини (Кијев). Дипломирала је 2016. на Филолошком факултету Универзитета у Београду. Мастер рад под насловом *Традиционална шрпеза у руском и украјинском паремолошком фонду: лингвокултуролошки и линводидактички аспекти* одбранила је 21. септембра 2017. године на Катедри за славистику Филолошког факултета у Београду. За рад је 2018. добила награду „Проф. др Радмила Милентијевић”. Аутор је десет научних и стручних радова. Бави се стручним превођењем и наставом на курсевима руског језика.

Dragana Radojčić was born in 1993 in Belgrade. She received her education in Serbia (Belgrade), Russia (Moscow), and Ukraine (Kyiv). In 2016, she graduated from the Faculty of Philology, University of Belgrade. She defended her master's thesis entitled *Traditional Dining in the Russian and Ukrainian Paremiological Fund: Linguistic and Didactic Aspects* on September 21, 2017, at the Department of Slavic Studies, Faculty of Philology, University of Belgrade, for which she was awarded the “Prof. Dr. Radmila Milentijević” award in 2018. She is the author of ten scientific and professional papers and is actively engaged in professional translation as well as teaching Russian language courses.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.en>).

Стефан Д. Милошевић
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за славистику
stefan.milosevic@fil.bg.ac.rs

UDC: 821.163.41'255.2=161.1
821.163.41-31 Станковић Б.
DOI: <https://doi.org/10.18485/prevod.2024.43.92.2>
Примљен: 2.11.2024.
Прихваћен: 30.12.2024.
Оригинални научни рад

О ПРЕВОЂЕЊУ КУЛТУРНО МАРКИРАНЕ ЛЕКСИКЕ СА СРПСКОГ НА РУСКИ ЈЕЗИК (НА ПРИМЕРУ ПРЕВОДА РОМАНА *НЕЧИСТА КРВ* БОРИСАВА СТАНКОВИЋА)

І део: теоријске основе и анализа лексема из области природе и културног наслеђа*

У првом делу рада даје се кратак осврт на постојеће термине и методолошке приступе проучавању културно маркиране лексике у оквиру контрастивне лексикологије и теорије превођења, као и анализа такве лексике из области природе и културног наслеђа у роману *Нечиста крв* и његовом преводу на руски језик. Испитивање се заснива на моделу дескриптивне анализе који подразумева контекстуализацију и карактеризацију превода, одређивање културног амбијента на који се односе културно маркирани елементи у тексту и идентификовање преводилачких поступака за њихово преношење. На теоријском плану циљ рада је да се провери модел дескриптивне анализе на материјалу двају словенских језика, а на практичном да се сачини типологија коришћених преводилачких поступака за преношење културно маркиране лексике и укаже да ли се преводилац руководио стратегијом одомаћивања или пострањивања текста.

Кључне речи: културно маркирана лексика, природа, културно наслеђе, превод, дескриптивна анализа, *Нечиста крв*, преводилачке технике и поступци, српски језик, руски језик

In the first part of the paper, a brief overview of the existing terms and methodological approaches to the study of culturally marked vocabulary within the framework of contrastive lexicology and translation theory is given

* Рад представља проширену верзију реферата изложеног 12. јануара 2024. на 62. скупу слависта Србије *Изучавање и наштава словенских језика, књижевности и култура и изазови времена*.

as well as the analysis of such vocabulary from the field of nature and cultural heritage in the novel *Impure Blood* and its translation into the Russian language. The study is based on the model of descriptive analysis, which includes contextualization and characterization of the translation, determination of the cultural background to which the culturally marked elements in the text refer to, and the identification of translation techniques for their transmission. At a theoretical level, the paper aims to verify the model of descriptive analysis using the materials from two Slavic languages, and at a practical level, to draw up a typology of the used translation techniques for transmitting culturally marked vocabulary and to show whether the translator was guided by the domestication or foreignization strategy when translating the text.

Keywords: culturally marked vocabulary, nature, cultural heritage, translation, descriptive analysis, *Impure Blood*, translation techniques and methodology, Serbian language, Russian language

1. Увод: основни термилошко-методолошки приступи проучавању културно маркиране лексике

На прелазу из 20. у 21. век у лингвистици се може пратити својеврсна промена предмета и циља истраживања у смеру ка културолошком, или шире гледано, антропоцентричком становишту (Драгићевић 2010а: 7; Ђипка 2000: 7–9). Тако се језичке јединице више не посматрају само у контексту њиховог значења, функције или места које заузимају у језичком систему, већ и као извори података о човеку и култури. Зависно од претежног усмерења ка култури или човеку, временом су се као засебне лингвистичке дисциплине издвојиле антрополошка лингвистика, етнолингвистика, когнитивна лингвистика и лингвокултурологија. Ипак, питања односа језика и културе разматрала су се и пре појаве ових дисциплина. На практичком плану одговоре на њих међу првима су морали да потраже проучаваоци превода.

У области руског језика још 1980. године објављена је књига *Непереводимое в переводе* која је у целости посвећена издвајању непереводиве лексике и начинима њеног преношења на друге језике. Као посебну групу такве лексике аутори књиге издвајају *реалије* под којима подразумевају речи „које именују предмете карактеристичне за живот (начин живота, културу, социјални и историјски развој) једног народа и стране другом; како су носиоци националног и/или историјског колорита, оне по правилу немају прецизна подударана (еквиваленте) у другим језицима, те не подлежу преводу 'на општој основи' и захтевају посебан приступ” (Влахов, Флорин 1980: 47).¹ Осим дефиниције, у књизи се предлажу и критеријуми

1 На овом и свим даљим местима преводи цитата из литературе на страним језицима су ауторски.

за издвајање и разграната класификација реалија који су у славистици имали утицај на бројна истраживања те лексичке групе на материјалу других језика.² Исти термин користи и Искра Ликоманова, при чему под њим подразумева „кључне лексеме с чињеницом које једнозначно маркирају време и место радње” (Ликоманова 2006: 184). Овако широко одређење реалија омогућава јој да у своју анализу превода романа *Мајсџор и Мариариша* на бугарски, пољски и српски језик, поред лексике која именује различите предмете из свакодневног живота, укључи и топониме и антропониме.

С развојем науке о језику у правцу културолошких истраживања и термин *реалија* добија шире значење, те се њиме може означити и „појам из ванјезичке стварности (предмет), и његов културни еквивалент (концепт), и средство номинације тог концепта у језику (лексема или синтагма)” (Фененко 2001: 17). На основу те поделе ауторка издваја три подврсте реалија: R-реалије (од француског *réalité*) које подразумевају успостављање еквиваленције на нивоу материјалних представа културних концепата, C-реалије (од француског *concept culturel*), чија је главна функција отклањање културно-семантичких недостатака помоћу номинативних средстава језика превода, услед чега се концептосфера језика превода богати. На последњем месту издвајају се L-реалије (од француског *l'exèpte*) које на лексичком плану преносе историјско-културне појмове (Фененко 2001: 17–23). Поред комплексности самог појма, овакво издвајање подврста реалија указује и на језичке нивое и области науке о језику у оквиру којих се може вршити њихова анализа.

Поред термина реалија у истраживањима посвећеним овој групи лексике среће се и термин *безеквивалентна лексика* под којим се подразумевају „историзми, лексика која одражава специфичности националног колорита, друштвено-политичког система и сл.” (Маројевић 1989: 35). Поједини аутори указују да тај термин садржи својеврстан парадокс „јер се сматра да је суштина самог чина превођења – налажење одговарајућег преводног еквивалента у преводном језику, док термин *безеквивалентна лексика* говори да тог еквивалента нема” (Бечева 2015: 236).

Влахов и Флорин (1980: 43) покушавају да разграниче реалије и безеквивалентну лексику указујући да су реалије само један њен део у који не улазе термини, узвици, ономатопеје, егзотизми, абривијатуре, обраћања, нарушавање књижевне норме и речи с конотацијом. Све наведене групе лексема могуће је посматрати у оквиру безеквивалентне лексике. Нама се чини да је ово само условна разлика, а да је много јаснија граница која је постављена на овај начин: „реч може бити реалија у односу

2 Наведену класификацију примењује М. Ивановић (2022: 93–102) на реалије српског језика. Занимљива анализа превода руске лексеме *свободка* у контексту превода реалија и деминутива на материјалу романа *Лавер* на српски језик може се наћи у засебном делу рада (Керкез, Сабо 2019: 133–136).

на све или већину језика, а безеквивалентна првенствено у оквиру одређеног језичког пара, тј. списак реалија одређеног језика биће мање или више устаљен и неће зависити од језика превода, док ће се речник безеквивалентне лексике разликовати у посматраним језичким паровима” (Влахов, Флорин 1980: 43). Ово разграничење упућује на теоријско-методолошку раван анализе: док је *реалија* претежно теоријски конструкт, у конкретној анализи превода у одређеном језичком пару може се за исту врсту лексике користити и термин *безеквивалентна лексика*. Да разграничење између реалије и безеквивалентне лексике може бити условно и да та граница није оштра, показује у цитираном раду и Н. Бечева на примеру лексема *кум* и *кума* у блискосродним српском и бугарском језику (2015: 236–237).

Реалију као термин подређен нееквивалентној лексичкој срећемо у лингвокултуролошком приступу лексичкој (Кончаревић 2018: 37–38). У оквиру те концепције нееквивалентна лексика посматра се градирано и обухвата прво оне реалије које постоје у руском, а не постоје у српском језику, а затим оне које постоје у једном од језика, али за њих не постоји одговарајућа лексема. Зато се ауторка одлучила да ову врсту лексике дефинише према принципу негативне селекције и да у њен круг не сврста лексеме чији су устаљени преводни еквивалент синтагма или полисемичне речи, од којих је само једно значење културно обојено, затим међујезичке хомониме и парониме и речи које означавају општепознате реалије.

У тесној вези с термином *безеквивалентна лексика* налази се и термин *лакуна*. Ако се посматрају односи лексема у више језика, онда се лакунама сматрају празна места, тј. празнине у лексичком систему језика Б, док се лексеме из језика А, које образују ту лакуну сврставају у низ безеквивалентне лексике (Драгићевић 2018: 216). Како се овакав тип односа среће у процесу поређења лексичких система двају или више језика, ауторка овакав тип лексичких односа назива *интерлингвалним лакунама*. На истом месту износи се запажање да је јасно зашто оне немају директне преводне еквиваленте када означавају појаве и предмете карактеристичне за духовну и материјалну културу одређеног народа, а да је много занимљивије зашто се оне јављају при именовању појава које постоје у свим културама, као што су називи за тетку по оцу (*hala*) и мајци (*teyze*) у турском, или немачка лексема *Geschwester* која означава и брата и сестру. Питање да ли називе сродничких односа треба доводити у везу са културним специфичностима и даље је отворено у испитивању овакве врсте лексике (Драгићевић 2018: 216–217).⁴ Попут

3 У нашем раду не правимо терминолошку разлику између безеквивалентне и нееквивалентне лексике. Други термин употребљавамо само приликом позивања на аутора који се њиме користи ради вернијег навођења литературе.

4 Поред интерлингвалних ауторка наводи и *интерлингвалне лакуне* које се могу издвојити посматрањем само у оквиру лексичког система једног језика (нпр.

проучавалаца реалија, ауторка увиђа позитиван утицај безеквивалентне лексике једног језика на појмовни систем и прецизирање мишљења говорника другог језика, по чему се безеквивалентна лексика приближава већ поменутом појму С-реалије.

Термин *лакуна* у односу на лексему, а не место у лексичком систему, користи В. Џонић (2016: 545–560) класификујући их у неколико група (предмети из свакодневног живота, одевни предмети, национални обичаји, национална кухиња, друштвено-историјски догађаји и њихови носители, називи кола, мерних јединица, војних и цивилних чиновна, тканина, затим флора и фауна и појмови из књижевности и уметности). Њихово издвајање врши се на основу лексикографских извора, те бисмо рекли да оваква њихова подела упућује на блискост изворном појму реалије.

Аутори који ову појаву испитују на материјалу романских језика означавају је понекад термином *културама* (уп. Мирковић Бирташић 2023: 385–396; Мирковић Бирташић 2024: 85–97). Једно од могућих одређења тог термина је да се под њим подразумева „вербални или паравербални елемент који поседује специфичну културну тежину у одређеној култури. Пошто путем превођења ступи у контакт с другом културом, може изазвати проблем културолошког карактера између оригиналног и циљног текста” (Molina 2006: 79). Иако се овој дефиницији може приговорити високи степен циркуларности у одређивању појма (елемент који поседује специфичну културну тежину и може изазвати проблем културолошког карактера при превођењу), значајно је да му се у даљем тумачењу приписује динамички карактер полазећи од функционалистичке школе теорије превођења. Иста ауторка истиче да културеме не постоје ван контекста и да је њихова актуелизација условљена контекстом у коме се јављају. Стога, осим језичког пара, у њиховој анализи се као значајни фактори издвајају ситуациони контекст, текстуална функција и преводилачко решење (Molina 2006: 78). Поред ослањања на функционалистичку теорију, ауторка објашњава избор термина тиме да су именице на *-ема* уобичајене у лингвистици, те да је једноставније дати феномен означити једном речју него синтаagmaма попут *речи с културним елементима* (Molina 2006: 77). Нама се пак чини да дато терминолошко одређење није сасвим одговарајуће управо из разлога што термини на *-ема* (*фонема, морфема, лексема* и сл.) указују на јединице одређеног језичког нивоа, док културема то није. Она може бити део засебног лексичког слоја, али како поједини проучаваоци превода истичу, култура се у тексту може испољити и ван лексичко-семантичког нивоа, нпр. у историји језика, дијалекту или на ситуативном плану када је одређена

придеви *слей* и *лув* у српском немају антониме да означе особину човека који добро види и чује). Подстицајна за даље истраживање овог феномена може бити подела интралингвалних лакуна по групама и начини на који се лексичке празнине попуњавају (Драгићевић 2018: 218–221).

ситуација прихватљива у одређеној епохи или култури, а у другој није (Грибановская 2012: 22). У руској лингвистици постоји термин *линџво-кулџурема* и у његовој дефиницији јасно се истиче да се ради о комплексној јединици између језичких нивоа која представља дијалектичко јединство језичког и ванјезичког (одн. појмовног и предметног) садржаја (Воробџев 2008: 45).

У појединим радовима среће се и термин *кулџурно маркирана лексика* (нпр. Драгићевић 2018: 168–170) под којим се подразумевају лексеме општег лексичког фонда, али употребљене у специфичном културно-историјском контексту што може открити део погледа на свет носилаца тог језика забележеног у речнику. У каснијој разради концепције лексиколошке лингвокултурологије исте ауторке овом термину припада лексика на периферији концепта, тј. општа лексика која не има одређени језички концепт, али је у извесној мери културно обележена (Драгићевић 2024: 65, 72). У теорији превођења као близак њему срећемо термин *кулџурноспецифични елементи*. Преглед дефиниција овог појма даје се у (Будимир 2021: 19–24).

Занимљиво је да неки истраживачи не осећају потребу да дату појаву терминолошки издвоје. Тако Б. Хлебец (2009: 114) користи опис за превођење „речи и израза који означавају елементе културе који су домаћи за примаоца оригинала, а страни примаоцу превода”. У другим истраживањима ова појава посматра се на нивоу језичких личности, при чему је примарна преводиочева, а секундарна читаочева као рецепијента превода, који „представља центар кроз чију се визуру преламају структурно-семантички елементи превода, док деловање на њега као језичку личност чини онај замишљени еталон који треба сачувати при преласку с кода на код” (Радић-Дугоњић 1999: 238). Овакав, по својој природи когнитивни приступ проучавању превода, не заобилази ни питање транспонованња безеквивалентне лексике својствене српској језичкој личности, али то питање смешта у домен преводилачке технике, а на теорије превођења, док у први план овако постављене анализе долазе речи дескриптори одређених концепата (Радић-Дугоњић 1999: 239–240).

Сваки од размотрених термина издвојен је посматрањем двају или више лексичких система и уочавањем непостојања одређеног елемента на месту где је он заступљен у другом језику. Може се рећи да се садржај термина *реалија*, *безеквивалентна лексика*, *кулџурема* и *лакуна* заснива на издвајању нултог односа еквиваленције у контрастивној анализи (Ђорђевић 1987: 72), без обзира да ли се ради о проучавањима из области лексикологије или теорије превођења. Међутим, културна маркираност може бити обележје и појединих лексема које имају свој еквивалент у другом језику, али контекст њихове употребе не дозвољава да се тај еквивалент употреби. Када се анализа овакве врсте лексике заснива на преводу појединих књижевних дела, као одговарајући чини нам се термин

лексика с доминантном културном комјонентом (Маројевић 1989: 35) или културно маркирана лексика. Употреба тог термина као надређеног свим поменутих у овом одељку омогућила би да се у испитивани корпус не укључе само оне лексеме које показују нулту еквиваленцију у језику превода (реалије и лакуне), већ и шири круг лексема које остварују преводну еквиваленцију показујући изванредан степен културне маркираности (нпр. позајмљенице, речи-номинатори одређених концепата или речи с конотацијом). На тај начин кроз анализирани корпус конкретног књижевног дела може се утврдити инвентар таквих лексема и степен њихове културне маркираности. Њихово посматрање у контексту превода може послужити за израду типологије преводилачких техника и поступака за њихово превођење на други језик.

2. Модел дескриптивне анализе културно маркиране лексике у преводу

После дефинисања појма културе уз ослонац на функционалистичку школу теорије превођења, Лусија Молина предлаже и свој модел за њихову анализу. Како је главни циљ да се опише динамички аспект функционисања културно маркиране лексике у књижевном делу и његовом преводу, модел је добио име дескриптивне анализе.

Према овом моделу превод и функционисање културно маркиране лексике у њему анализирају се кроз три корака. Приликом избора предмета истраживања потребно је одредити контекст и карактер анализираних превода јер тај корак „омогућава да се одреде и анализирају различити фактори који учествују у тексту превода (географска и временска локализација, преносилац поруке, пошљалац и прималац, утицај ранијих превода, функција текста и сл.) у односу на текст оригинала” (Molina 2006: 70). У првом кораку анализе користи се и термин *норма* под којим се подразумева „инструмент анализе за идентификацију коришћених образаца или критеријума приликом рада на преводу” (Molina 2006: 73). У својој анализи превода романа *Сћо Јогина самоће* на арапски језик овај термин ауторка користи да одреди заправо преводилачки приступ превођеном делу као што су егзотизација текста, тенденција минималног могућег коришћења фуснота с преводилачким напоменама или пак објашњавања културно маркираних појава у самом тексту.

Други инструмент анализе подразумева класификацију културно маркиране лексике. Захваљујући њему може се отприлике измерити који културни обрасци у највећој мери стварају културни конфликт у посматраном пару језика и култура (Molina 2006: 70). Приликом ексцерпиранија овакве врсте лексике мора се водити рачуна о њиховом динамичком аспекту, те се у обзир морају узети ситуациони контекст, конкре-

тан језички пар, функција текста и на крају предложена преводилачка решења (Molina 2006: 79).

Приликом класификације лексике ауторка истиче да се руководила критеријумом да група буде што мање како би анализа била компактна и како би се сачувала постојећа терминологија у теорији превођења (Molina 2006: 80). На тај начин ауторка издваја четири групе лексема – природни свет, културно наслеђе, социјалну и језичку културу. Таква класификација лексике упућује нас да је у њеном издвајању ипак важну улогу играо и лексички однос хипонимије, тј. однос суперординираних и субординираних лексема у оквиру лексичког система (Драгићевић 2010б: 290).

Последњи корак у анализи превода ове групе лексике представља идентификација и класификација преводилачких решења за културно маркиране елементе у тексту (Molina 2006: 70). Њихово увођење у анализу врши се већ у току класификације лексике према културним амбијентима, а затим се на крају анализе према критеријуму заступљености одређених преводилачких поступака и техника пореде поменуте лексичке групе и, уколико постоје, различити преводи истог текста. Сагледавање њиховог узајамног односа на плану превода може указати којом се стратегијом преводилац руководио и колико је у својој намери успео, а на плану теорије превођења указати на типологију поступака који се користе за превођење културно маркиране лексике у конкретном посматраном језичком пару. У књизи се даје и преглед могућих поступака и техника када је реч о превођењу ове лексичке групе (Molina 2006: 87–104).

3. Предмет рада

Предмет анализе у нашем раду представља културно маркирана лексика у роману *Нечисћа крв* Борисава Станковића и начини њеног превођења на руски језик. Како би обухват анализираних лексика био шири, одлучили смо се за термин *културно маркирана лексика* као надређени термин за појмове *реалија*, *лакуна*, *безеквивалентна лексика*, али и за оне лексеме које имају преводни еквивалент, али ипак показују одређени степен културне обојености као што су позајмљенице, узвици, речи-номинатори концепта или лексеме с конотацијом.

Као извор грађе послужио нам је оригинални текст романа *Нечисћа крв* у издању Завода за уџбенике и наставна средства из 2011. и превод на руски језик Михаила Петровића Волконског под насловом *Дурная кровь* из 1961. године.⁵ Током прикупљања грађе водили смо рачуна

5 О биографији Михаила Петровића Волконског (1891–1961) зна се доста из емигрантског периода у Краљевини Југославији где је радио као оперски певач у

да у обзир узмемо све лексеме које би припадале овој групи како би се сачинила њихова типологија. Списак лексема није био унапред одређен, већ се њихов избор вршио током читања оригиналног текста и његовог поређења са руским преводом. Некада би ишчитавање руског превода показало да у први мах из оригинала нисмо издвојили одређене лексеме које су представљале потешкоћу за М. П. Волконског и захтевале његову интервенцију у тексту превода (нпр. лексеме *чесма* и *цезва*), а дешавало се и обрнуто – да се током читања руског превода испостави да српске лексеме, које смо претходно били издвојили као културно маркиране током првог читања оригинала, ипак имају еквивалент у руском језику (нпр. за покрајинизам *исџришче* у значењу ‘последње рођено дете у породици’ (РСАНУ 8: 389) у руском се нашао преводни еквивалент у књижевном језику – *последыш*).

У овом делу рада анализом ће бити обухваћене лексеме из прве две групе у класификацији Лусије Молине. Прва група обухвата лексеме које се односе на природни свет, те у њу спадају оне лексеме које означавају флору, фауну, атмосферске појаве, типове рељефа и топониме (Molina 2006: 80–81). Другој групи дат је широк назив – културно наслеђе (шп. *patrimonio cultural*). У њу ауторка убраја широк круг лексике која се односи за физичке и идеолошке особине културе као што су стварни или митолошки ликови, историјске чињенице, религиозна свест, празници, народна веровања, уметничка дела и правци, музика, музички инструменти, плесови, игре и сл. У ову групу такође спадају лексеме које се односе на урбанизам и начин становања, називи за посуђе и уопште специфичне предмете, технике за обраду земље, војне стратегије и начине транспорта (Molina 2006: 81). У изворној класификацији лексеме које означавају делове јела и одевне предмете спадају у домен социјалне културе, што се нама чини непрецизним, јер по свом примарном денотату указују на предмете материјалне културе, те ћемо их и ми тако посматрати.

За опис коришћених преводилачких техника и поступака користили смо класификацију коју је предложио Б. Хлебџ (2009: 114–115). На крају, треба напоменути да предмет анализе није критика коришћених преводилачких техника и добијених преводилачких решења, већ њихово сагледавање у циљу добијања јасније представе о томе којом се стратегијом руководио преводилац при превођењу овог дела. Онда када смо у

Београду, Новом Саду и Љубљани (в. картицу Музеја позоришне уметности (web 1) и преводилац у југословенским дипломатским представништвима у Женеви и Паризу (Селенић 2012: 141–142). Надамо се да ће овај рад подстаћи на истраживање делатности Волконског на пољу превођења српске књижевности на руски језик, чему се посветио после повратка у Совјетски Савез 1947. године. Захваљујемо се проф. др Ирени Антанасијевић на помоћи у налажењу извора о преводиочевој биографији.

анализи наилазили на погрешан превод, то бисмо само узгред поменули како би будући преводиоци овог дела нашли одговарајући еквивалент.

4. Досадашња истраживања превода романа *Нечисџа крв* у словенском контексту

Преводи романа *Нечисџа крв* на друге словенске језике већ су привлачили пажњу истраживача. Тако М. Алексић (2003: 360–362) анализира први превод овог романа на бугарски језик из 1939. године с више аспеката. На плану културно маркиране лексике посебну пажњу привлаче оне које маркираност показују само у неком од својих значења, као што је *џазга*, или оне за које је у преводу коришћен неадекватан функционални еквивалент, као у случају с лексемом *амам*. У раду се наводи да се за већину лексема из ове групе тражи или функционални еквивалент или се пак користи транскрипција (*слава* или *џара*) (Алексић 2003: 360). Како предмет анализе није само ова врста лексике, у раду се не износе закључци о преводилачкој стратегији.

Превод М. П. Волконског у оквиру сабраних дела Борисава Станковића на руском језику издатих 1973. године анализира С. Богдановић (2010: 273–295). Његова анализа усмерена је пре свега на оствареност преводне семантизације на граматичком нивоу (превођење личних и неличних глаголских облика, одређених врста зависних реченица) и граматичко-лексичком (проблеми превођења личних имена на -о: *Марко*, *Ванко*, *Тоне* и топонима *Раџаје*, *Доње Врање* и *Скојље*). Међу проблемима семантизације аутор издваја и проблеме превођења културно маркиране лексике уз истицање да „у мањем броју примера преводилац као да је свесно ‘побегао’ од неких лексема у језику-оригиналу, било изостављањем, било заменом сасвим другом лексемом” (Богдановић 2010: 290–293). Као лексеме с неуједначеним преводом издваја следеће: *џејсија*, *софра*, *џоџача* и *хан*. Аутор хвали решење да се значење одређених турцизама објасни у фусноти (*зарф*, *ефенди*, *сџахија* и сл.), наводи примере лексема за чије се преношење користила транслитерација (нпр. *антиерија*, *колија*, *чалма* итд.), оне које нису прецизно пренете (нпр. *џаџлије* као *слоенные пироги*, *фуџа* само као *јубка* и *чакшире* као *штаны*), као и оне које су изостављене (нпр. *аџар*, *море*, *чивчија*). Наш корпус показао је да су неке лексеме (попут *чивчије*) изостављане само онда када је контекст то дозвољавао. Нека преводилачка решења која Богдановић (2010: 292) критикује (нпр. превођења празника *џрочка* као *проца* ум. функционалног еквивалента *масленица*) могу се можда објаснити тежњом преводиоца да кроз архаични назив очува страни, али близак словенски колорит тог празника. Анализа превода поменутих лексема на бугарски и руски језик послужила је као основа за ексцерпцију и анализу културно маркиране лексике у нашем раду.

5. Анализа превода културно маркиране лексике у роману *Нечисти́а крв* на руски језик

5.1. Контекстуализација и карактеризација оригинала и превода

Роман *Нечисти́а крв* објављен је 1910. године, међутим, историја његовог настанка може се пратити читаву деценију раније, када је Борисав Станковић почео да објављује ово дело као приповетку, прво у нишком часопису *Градина* 1900, а затим и у београдском *Делу* 1907. године. Сагледавајући однос романа и претходно објављених варијанти долази се до закључка да писац вероватно није био свестан да пишући почетак приповетке заправо пише крај будућег романа (Ценић 1988: 14, 99).

Историчари књижевности смештају овај роман у период позног реализма, за шта аргумент проналазе у чињеници да се социјално одређена тематика приказује на психолошки начин кроз призму бурног емоционалног живота јунака, што даје основа да се правац романа одреди као субјективни, поетски реализам. Роман у себи обједињује тему пропадања једне и успон друге класе и тему личности с усмереношћу на приказивање унутрашњег и психолошког света главне јунакиње (Деретић 2017: 207–208, 210).

Поред тематске усмерености романа на социјални и психолошки план, овај роман у српској књижевности издваја и смештање његове радње у једну конкретну географску средину у одређеном историјском периоду, што овом делу даје специфичну културну обојеност. Иако се варош у којој се одвија радња нигде не именује (Петковић 2009: 20),⁶ читањем романа може се схватити да се њено место везује за јужну Србију, Пчињски округ, у време непосредно после ослобађања овог краја од Турака.

Главни значај романа не огледа се само у хронотопу његовог сижеа, већ и у томе да „ниједан српски писац пре Станковића није у радњу својих романа и новела укључио тако високо организовану културу која, баш зато што је по типу стара (традиционална) и сложена, разастире између ликова густу мрежу најразноликијих забрана” (Петковић 2009: 10). У том смислу, култура се у овом делу поима шире – не само као конкретна временска и географска одредница, већ као систем вредности који одређује поступке и међусобне односе јунака. Тај тип културе „не припада само старој традиционалној балканској култури, већ високо утањеној варошкој култури”, те се прозно умеће Станковића оцењује из

6 У тексту романа помиње се само Доње Врање где Софка с породицом одлази на излет.

угла повезивања психологије књижевних јунака с великим бројем културних конвенција и грађењу драме главне јунакиње на њеном померању у култури (Петковић 2009: 173, 20).

У анализи културног аспекта овог романа његови тумачи слажу се да је он постао парадигматичан за културу у којој је настао (Јовановић 2011: 175, Ценић 1988: 46). Та парадигматичност имала је за последицу и својервстан пут рецепције овог, али и других дела Борисава Станковића у српској култури. У антрополошком погледу та рецепција утицала је на стварање слике Врања кроз призму дела овог писца, али и Врањанаца о самима себи (Златановић 2009: 54–56).

Иако је у српску књижевност увео Врање и врањски говор, роман *Нечиста крв* писан је књижевним језиком (Марковић 2011: 219). Оно што ствара утисак дијалекта је тежња писца да „лексиком и синтаксом сачува изворни призвук простора и времена” (Ценић 1988: 111). Детаљнија анализа лексичког и граматичког аспекта језика романа показује да утиску да је роман писан дијалектом доприносе дијалекатске вокативне форме и богата термилошка лексика (Марковић 2011: 220–223). Овим особинама могу се придружити и употреба узвика *бре* и *мори* при обраћању мушкарцима, односно женама, као и лексема *граичка*, која се у раду тумачи као речца (Марковић 2011: 223–225).

Особеностима употребе турцизама као битном лексичком обележју овог романа посвећен је рад С. Ђинђића у ком се, поред истицања функционалне употребе ове лексичке групе како би се на најбољи начин показао локални колорит и амбијент у коме делују јунаци његових дела, показује и особеност у погледу њене употребе у односу на остале српске књижевнике. Та особеност састоји се у блискости фонетског лика и морфолошког облика изворном моделу турске речи, без адаптације, што сведочи о томе да су у врањском говору турцизми прихватани кроз директни језички контакт говорника, а не посредством школованих људи (Ђинђић 1974: 113–120). Ужем аспекту употребе турских суфикса *-чија/-џија*, *-лија*, *-лук*, *-ана* и *-џик* као стилских изражајних средстава у језику овог романа посећена је студија М. Раковић (Раковић 2020: 157–177).

На основу свих наведених особина поетике романа може се рећи да је преводилац пред собом имао изузетно сложен задатак како на плану преношења карактеристичних језичко-стилских особености које не одражавају у потпуности српски књижевни језик епохе реализма, тако и на плану преношења културних особености овог романа које играју важну улогу у његовом разумевању и тумачењу. Та околност чини анализу превода овог романа на руски језик изузетно погодном за проверу модела дескриптивне анализе културно маркиране лексике и њеног функционисања у преводном тексту. У вези са свиме наведеним, анализа може показати или оповргнути следеће претпоставке у вези са посматраним преводом романа:

- Уколико је преводилац настојао да пренесе све наведене особености поетике романа, посебно оне које се тичу његовог културног аспекта, морао је користити читав низ преводилачких поступака усмерених на пострањивање текста као што су транскрипција, транслитерација, превод дефиниција, пресликавање назива, калкирање или описни превод у фусноти или самом тексту;
- Претпостављамо да ће највећи број културно маркираних лексема из овог романа припадати групи културно наслеђе, сфери материјалне културе;
- Како је комуникација јунака условљена културним нормама (Петковић 2009: 174), претпостављамо да се култура у роману неће одразити само на лексичком нивоу, већ и на прагматичком;
- Колико нам је познато, ранијих превода овог романа на руски језик није било, што искључује могућност да су претходни преводи могли да утичу на одређена преводилачка решења.

5.2. Идентификација и класификација културних амбијената

У овом одељку анализе представљена је класификација културно маркираних лексема из тематских група природни свет и културно наслеђе и поступци које је преводилац користио приликом њиховог преношења на руски језик. Како нам обим рада не дозвољава да размотримо све лексеме, у анализи смо се усредсредили на оне најфреквентније, као и на оне које нису биле предмет разматрања у претходним истраживањима. Избор анализираних лексике вршен је с циљем не само да нам помогне да стекнемо представу о инвентару такве лексике у посматраном роману, и уопште, у посматраном језичком пару српског и руског језика, већ и да се сагледа њено динамичко функционисање у преводном тексту на основу чега се може издвојити типологија коришћених преводилачких техника и поступака. Приликом навођења примера који илуструју одређени преводилачки поступак даваће се само они најрепрезентативнији, а не сви ексцерпирани.

5.2.1. Природни свет

У оквиру ове тематске групе у целом роману издвојили смо само две лексеме – *алџ* и *шамдуг*.

5.2.1.1. Алџ

У РСАНУ (I: 192) *алџ* се дефинише као „коњ, обично племените пасмине” уз навођење да је реч турског порекла, док у речнику турцизама

налазимо ближе објашњење – „коњ црвенкасте, риђасте длаке” (Škaljić 2015: 85). У преводу романа на руски језик превођилачка решења варирају. Поступак описног превода (*рыжий конь*) користи се приликом првог и последњег помињања у роману, и још једном у самом роману.

<p>Коњ алат, дуга репа чак до копита, дуга врата и лепе четвртасте главе, са паметним очима, одморан, осећајући на себи свога газду, како на њему слободно и стегнуто седи, ситно, весело је грабио и промицао. (стр. 85)</p>	<p>Рыжий конь с длинным до копыт хвостом, длинной шеей и красивой четырехугольной головой, с умными глазами, отдохнувший, чувствуя, как ладно и крепко сидит на его спине хозяин, бежал рысцой, весело перебирая ногами. (стр. 83)</p>
<p>Радосно се он на алату, у новом седлу, испрује и хоће све испред себе да гледа... (стр. 142)</p>	<p>Свекор ехал последним на рыжем коне, в новом седле, выпятив грудь и сияя от радости. (стр. 139)</p>
<p>Једино алат остао у штали. (стр. 180)</p>	<p>Конюшню освободили, оставили там одного рыжего коня... (стр. 177)</p>
<p>У већини случајева превођилац прибегава поступку неутралисања на основи генерализације преводећи ову лексему само помоћу речи <i>коњ</i>, док скраћени описни еквивалент (<i>рыжий</i>) превођилац користи када жели да прикаже однос газда-Марка, Томче или слуге према коњу.</p>	
<p>Марко, као увек, сивавши са алата, уђе право у оно његово дозидано сопче. (стр. 86)</p>	<p>Марко, сойдя с коня, направился, как всегда, прямо в свою недавно пристроенную боковушку... (стр. 85)</p>
<p>Алат појури гризћи узду и измахујући њом, а пазећи да своје задање ноге... (стр. 105)</p>	<p>Конь побежал, грызя удила, взмахивая головой и стараясь не слишком выбрасывать задние ноги... (стр. 104)</p>
<p>Али Марко само положи руку на алатово чело, на гриву, између ушију, и чисто стидљиво, као умиривајући га, промуца: Ђути, алате! (стр. 105)</p>	<p>Но Марко положил руку на голову коня и, поглаживая его гриву между ушами, почти смущенно стал успокаивать его и борматать: Молчи, рыжий! (стр. 103–104)</p>

Срећан ти пут! – отпоздрави га Софка и оста светлећи, док се он, одударājuћи од алата , и нијајући се на њему сигурно, јако, не изгуби на капији. (стр. 191)	Счастливы́й путь! – ответила Софка, продолжая светить ему, пока он, уверенно покачиваясь на рыжем , не исчез в воротах. (стр. 189)
---	---

Лексема *алдй̄* може илустровати пример динамичке употребе културно маркиране лексеме у преводу, где се начин њеног преношења успешно прилагођен контексту текста.

5.2.1.2. Шамдуд

Ова лексема среће се у тексту романа само два пута. У Шкаљићевом речнику турцизама (2015: 580) објашњава се као врста дуда пореклом из Шама у Сирији, а на турском дословно и значи „шамски дуд”. Приликом преношења ове лексеме на руски преводилац је применио поступак описног превода, при чему користи оба постојећа синонима за реч *дуг* у руском језику:

А око куће се, опет, башта једнако проширивала, пунила најлепшим и најбољим дрвећем: шамдудима , трешњама и вишњама, и разноврсним калемљеним скупоценим ружама /.../ (стр. 26)	А сад постоянно расширялся и пополнялся прекрасными деревьями лучших пород: сирийской шелковицей , черешней, вишней, дорогими, редкими породами роз /.../, низкорослой яблоней, дававшей лишь по несколько яблок в год. (стр. 23)
--	--

Он је, једнако чистећи се, загледао око куће и упознавајући кроз мрак поједине предмете, шамдуд до капије, степенице... (стр. 77)	Продолжая отряхиваться, он окидывал взглядом двор и, узнавая в темноте отдельные предметы – сирийский тутовник у ворот, лестницу... (стр. 75)
--	--

5.2.2. Културно наслеђе

У групу културног наслеђа сврстали смо лексеме које означавају појаве из материјалне културе као што су: а) делови куће и намештаја, б) називи јела и напитака, в) називи различитих врста одеће, обуће и тканина, г) називи за народне игре и инструменте и д) лексеме које означавају страно културно наслеђе. У области духовне културе у ову врсту подвели смо ђ) лексеме из области религије и е) лексеме које упућују на одређене историјске чињенице.

5.2.2.а. Делови куће и намештаја

5.2.2.а.1. Баца

У РСАНУ (I: 351) *баца* се дефинише као отвор или рупа на крову или зиду куће која служи за дим, светлост или пролаз. У преводу на руски језик *баца* се преноси искључиво помоћу поступка описног превода *дымовое отверстие*.

Не зна се како се попео на кров, како је цео дан преседео скривен у **баци**, трпећи да га дави и гуши дим са огњишта. (стр. 110)

Неизвестно, как он взобрался на крышу, как просидел целый день в **дымовом отверстии**, задыхаясь от дыма из очага. (стр. 109)

Модрина зоре поче пробијати одозго, кроз **баце**, и ломити се са светлошћу огња. (стр. 192)

Синева зари стала пробиваться сквозь **дымовое отверстие**, вступая в схватку с пламенем очага. (стр. 189)

5.2.2.а.2. Долап

Реч *долап* пример је лексеме која је културно маркирана само у једном значењу. Према РСАНУ (IV: 495–496) она у примарном значењу означава „разне направе које се окрећу (нпр. за подизање већих количина воде)”, док у секундарном, које је обележено као застарело и покрајинско, означава орман или полицу уклопљене или узидане у зид за смештај ствари, посуђа или уопште удубљење у зиду. У тексту романа реч се користи у секундарном значењу за које се испоставља да је културно маркирано јер се на руски преноси помоћу описног превода или неутралисања на основи генерализације у оним контекстима када се преводиоцу чинило да за разумевање није важна врста ормана.

Није могла да оде у кујну, још мање да уђе у спаваћу – ону приземну собу, велику, мрачну, са **долапима** и купатилом. (стр. 63)

Она не решилась войти в кухню, а тем более в спальню, большую мрачную комнату на первом этаже со **шкафами в стенах** и домашней баней. (стр. 61)

Магда је за то време износила из оних **долапа** где су биле савијене спаваће хаљине, покривене белим чаршавом, душеке и јоргане. (стр. 66)

Магда тем временем вытаскивала из **стенных шкафов** свернутые постели, подушки, тюфяки и стеганные одеяла. (стр. 64)

Сви сандуци и долапи отворише се и све се из њих, особито чаршави, пешкири ... (стр. 80)	Все сундуки и шкафы открыты, и содержание их – простыни, полотенца... (стр. 78)
---	--

5.2.2.a.3. Миндерлук

Реч *миндерлук* такође спада у турцизме и покрајинску лексику. У РСАНУ (XII: 377) објашњава се као „диван прекривен миндером, канабе, софа”, при чему је миндер „тањи душек, простирка и сл. који се стављају по дивану”. Међу турцизмима са суфиксом *-лук* у овом роману *миндерлук* је једина лексема која означава предмет, док све остале означавају место (*Арнауџлук, чивлук*), збир особа (*комшилук*) или имају апстрактно значење (*салџанлук, хаџилук*) (Раковић 2020: 163–165). Приликом превода на руски преводилац се служио поступком замене аналогним домаћим називом:

А највише би, међући је на миндерлук , клечећи испред ње, узео њене ручице да обавија око свог врата /.../, (стр. 36)	А чаще всего сажал ее на тахту , опускался на колени и, взяв ее ручки, обвивал их вокруг своей шеи /.../ (стр. 33)
Али видевши како се она са миндерлука , међ јастуцима, онако раскомоћена, и не диже, не прилази, још мање му одговара, нити се смеје, – он застаде испред ње као уплашен. (стр. 53)	Но, заметив, что Софка, полуодетая, продолжает лежать на тахте , не подходит к нему, не отвечает, не улыбается, он остановился перед ней в испуге. (стр. 51)
И чим се за њима затворише и закључаше амамска врата, /.../ весело почеше да се пењу по миндерлуку и да се свлаче. (стр. 118)	Как только двери бань затворили, /.../ стали рассказиваться на тахты и раздеваться. (стр. 117)

Искоришћени преводни еквивалент у сва три случаја појављивања ове лексеме у тексту и у руском је оријенталног порекла, али се чини да је само донекле одговарајући јер означава „широки диван без наслона” (СРЈ IV: 342).

5.2.2.a.4. Синија

Према Шкаљићевом речнику (2015: 566) реч *синија* арапског је порекла, а у српски је ушла посредством турског и означава малу ниску трпезу сличну софри. Преводилац се одлучио да ову реч пренесе описним преводом или заменом функционалним еквивалентом (*поднос*):

Магда, држећи широку синију и нагнута над њом, а ногама једнако гурајући испред себе на што је наилазила да се не би спотакла, стави је испред Софке. (ст. 65)	Магда взяла широкий, низкий стол и, нагнувшись над ним, понесла его к Софке, отталкивая все, что попадалось на пути. (стр. 62–63)
Доле, у кујни, где се она журила и по великој синији ређала чанке с јелом да горе код њих изнесе и постави, већ је слушала како се тамо гост једнако, изненађен и запрепашћен, нећка, извињава. (стр. 83)	Торопливо расставляя на кухне на большом подносе блюда с едой для отца и гостя, Софка слышала сверху, как гость, пораженный и напуганный приемом.... (стр. 82)
Уза степенице узнесе и унесе код њих велику сребрну синију са јелима /.../ (стр. 84)	Приготовив все, Софка поднялась вверх и внесла в комнату большой серебряный поднос с разными кушаньями. (стр. 82)
Магда у синији , готово клечећи испред ње, служила би је јелом, да би Софка због тога морала ма штагод да једе, јер иначе није ништа од јела узимала. (стр. 114)	Магда, низко склонившись над стоявшим около нее низеньким столиком , пыталась заставить ее поесть – в течение дня Софка ничего не брала в рот. (стр. 112)

Еквиваленти нису уједначени – у првом и последњем примеру реч се преноси као *низак сџо*, а у преостала два примера као *џослужавник*. Синија је могла да се користи као послужавник, али њена основна намена је да се користи као сто. Могуће је да се преводилац одлучивао за различита решења зависно од намене синије у контексту како би се лакше разликовала од софре.

5.2.2.a.5. Софра

Реч *софра* истог је порекла као и реч *синија*, а и значење им је блиско. Према РМС (V: 920) *софра* је „низак округао сто за којим се јело седећи на душецима”, а може да означава сто, трпезу уопште и људе које седе за њим. Преводилац се одлучио да ову лексему пренесе користећи мешовит поступак: у свим примерима употребе ове лексеме реч се на руски преноси транскрипцијом, а приликом прве употребе она се објашњава у преводилачкој напомени у фусноти у којој се наводи порекло речи и описује њено значење. У случајевима када се ова реч понавља више пута у реченици или када означава сто, трпезу уопште, преводилац користи поступак неутралисања:

<p>Поносио се што им је род, што може и он са њима за софром да једе и пије. (стр. 31)</p>	<p>Он гордился тем, что стал их родственником и что может есть и пить за одной с ними софрой*. (стр. 28) * низкий круглый обеденный стол (турск.)</p>
<p>И када се на софри читав куп, рпа од злата начини, ефенди Мита чисто кликну. (стр. 103)</p>	<p>Когда на софре образовалась целая грудa золота, эфенди Мита закричал голосом вернувшегося к жизни человека. (стр. 102)</p>
<p>И сасвим уверен да их заиста она воли, од неизмерне радости, Марко се окрену њима тамо, за трпезом, свима, а највише најстаријем у челу софре, старом и готово слепом деда-Митру. (стр. 154)</p>	<p>И, окончательно убедившись, что Софка в самом деле их любит, Марко, обезумев от радости, повернулся к гостям, и в первую очередь к самому старому, почти слепому деду Митре, сидевшему во главе стола. (стр. 151)</p>
<p>Софка их је тамо за софром дочекивала, љубила у руку и дворила са великом чашом, коју су они морали, пре но што у чело софре заседну, сву наискап да испију. (стр. 158)</p>	<p>Софка встречала их у софры, целовала им руку и потчевала из большой чаши, которую они, прежде чем сесть во главе стола, должны были выпить до дна. (стр. 155)</p>

На основу критеријума оправданости фуснота (Nikolić 2019: 46–50) рекли бисмо да је коришћење ове фусноте оправдано јер објашњење у њој није дугачко, непотребно, непрецизно, не понавља се, као објашњење није могло да се нађе у тексту, а да не наруши ток приповедања. Додали бисмо да је преводилац изабрао поступак транскрипције за преношење лексеме *софра* како би је разграничио од значења речи *синија*, а примена транскрипције условила је и потребу за фуснотом. Обичај одавања почасту госту да седи на челу постоји и у руској култури, што је могло да помогне преводиоцу да препозна уопштено значење ове лексеме и пренесе га помоћу поступка неутрализације.

5.2.2.a.6. Ћилим

Реч ћилим преводи се применом поступка неутрализације на основу генерализације избором њој надређене лексеме *ковѝр*. Сматрамо ипак да

би лексема *килим* била бољи еквивалент јер је и у руском истог оријенталног порекла као и у српском и има истоветан денотат.

До ње је лежала постеља, забачен јорган, изгужван чаршав од душека, и још од прашине непочишћене утиснуте очеве стопале по **ћилиму**. (стр. 78)

Рядом с ней валялось отброшенное одеяло, смятая простыня, на **ковре** виднелись следы пропыленных ног отца. (стр. 77)

Навукао отуда са села све оно богатство, истина сирово, али велико: грдне дењкове **ћилимова** и поњава, брашна, вуне, вина... (стр. 111)

Переташил и все свое богатство, правда мужицкое, но довольно значительное: огромные тюки с **коврами**, ряднами, мукой, шестью, бочки вина... (стр. 109)

5.2.2.б. Називи јела и напитака

5.2.2.б.1. Гибаница

Гибаница се, као „врста пите справљене од кора од теста између којих се ставља какав надев, обично са сиром и другим млечним производима и јајима” (РСАНУ III: 253), преноси на руски поступком дефиниције помоћу описног превода:

Из кујне већ се уносе ти „дарови”, те њихне печене **пите**, печења, **гибанице**, од којих је силна маст цурила. (стр. 158)

Из кухни начали вносить подношения – **разных сортов слоенные пироги**, из которых обильно текло масло, и другие печения... (стр. 155)

Објашњење би било потпуније да је додата информација о саставу надева (нпр. *слоенный пирог с сыром*). У *Српскохрватско-руском речнику* (Толстой 1970: 63) ова реч се семантизује транскрипцијом, а у загради се даје објашњење (*слоенный пирог с творогом, сыром*).

5.2.2.б.2. Ракија

Реч *ракија*, која означава врсту „јаког алкохолног пића које се добива дестилацијом превреле комине од воћа, грождја, разних врста жита, кромпира, пиринча и сл.” (РМС V: 920), доследно се у тексту превода преноси транскрипцијом, при чему се при првом помињању у фусноти објашњава преко функционалног еквивалента:

И после, као зато што се тако близак род узели, говорило се да је она увек била повезане главе, која ју је тада једнако болела, и од које је она једнако лечила, а највише љутом, препеченом **ракијом**. (стр. 33)

Говорили, что родство повлияло на здоровье бабушки; она всегда ходила с повязанной головой и постоянно лечилась, больше всего крепкой-крепкой **ракией***. (стр. 30)

* **Фруктовая водка (сербо-хорватск.)**

И оде натраг, али сетно, замишљено, јер по том Софкином одбијању јела значило је да хоће да пије не вина него **ракију**. И по томе је Магда видела колико мора да је Софки тешко кад, ето, хоће да пије **ракију**, коју дотле није тражила. (стр. 136)

И Магда ушла опечаленная и задумчивая. По тому, как Софка отказывалась от еды, она поняла, что ей надо принести не вина, а **ракии**. Как же ей, видно, тяжело, если она хочет **ракии**, которую никогда до этого и в рот не брала. (стр. 133)

Сматрамо да је превођење ове лексеме кроз транскрипцију и њено објашњење у фусноти оправдано, али да би при будућим преводима требало означити порекло речи као турско, како се то наводи у РМС (V: 920) и у Шкаљићевом речнику (2015: 530).

5.2.2.6.3. Салеп

Ова реч среће се у роману као део изведенице *салебџија*. Како би је превео, М. П. Волконски користи поступак описног превода помоћу израза *продавец салеп* (*йродавац салеја*), при чему се одлучује да у фусноти објасни ту реч:

Горе, по чаршији, у полумраку већ су се светлуцали погдегде потпаљени мангали и чуо **салебџија**, док је овде, као увек на крају вароши, све још било тамно. (стр. 86)

На базарной площади в полумраке уже кое-где мерцали зажженные мангалы и раздавались выкрики продавцов **салеп***, тогда как здесь, на окраине, все еще было темно. (стр. 84)

* **Горячий напиток на меду (турецк.)**

Овакво преводилачко решење било би сасвим оправдано, међутим објашњење у фусноти није прецизно. У Шкаљићевом речнику турцизама (2015: 545) налазимо да је салеп топло заслађено пиће које се прави од корена истоимене биљке, што значи да напитац није од меда, већ он служи да се напитац заслади.

5.2.2.6.4. Татлија

Татлија је врста слатке пите (Škaljić 2015: 603), а на руски се преноси поступком дефиниције помоћу описа:

Од преосталих **татлија**, колача и локума, што се није могло да поједе, долапи, рафови и прозори доње собе претрпани. (стр. 115)

Стенные шкафы, полки и подоконники нижней комнаты завалены остатками **слоеных пирогов**, пирожных и локума. (стр. 113)

Опис би био потпунији да је додат и придев *сладкий*. Како се исти опис примењује и при објашњавању гибанице, ове две врсте пита се у преводу не разликују.

5.2.2.в. Називи одеће, обуће и тканина

5.2.2.в.1. Антерија

Антерија се, као „врста старинске мушке или женске хаљине” (РСАНУ I: 128), доследно у тексту превода преноси на руски поступком транскрипције, коју, међутим, не прати објашњење у фусноти:

И она, тада, први пут, не изашла за њим, да га испрати, осветли му пут, него скамењена, гола, само у **антерији**, више постеље остала, те је Софка онакву и затекла. (стр. 79)

И тогда она, тоже впервые, не вышла за ним, чтобы проводить его до ворот и осветить ему, а, словно окаменев, осталась сидеть в одной **антерии** на постели, где ее и застала Софка. (стр. 78)

А од целог одела по коме би се могло да суди да је у вароши, само што је носила **антерију**, и то скупочену, свилену, али опет је испод ње вирио крај њене дугачке, дебеле селачке кошуље. (стр. 112)

Из городской одежды она носила только **антерию**, дорогую, шелковую, но из-под нее выглядывал подол длинной грубой крестьянской рубашки. (стр. 110)

Све су биле у дугачким свиленим **антеријама** а повезане чајкама са разним накитима; /.../ (стр. 126)

На всех были длинные шелковые **антерии**, на шелковых платках приколоты украшения; (стр. 124)

У тексту романа антерија се искључиво користи у значењу врсте женске хаљине. Да је преводилац имао детаљнији опис те хаљине који налазимо у речнику турцизама (2015: 95), вероватно би могао да га објасни у фусноти.

5.2.2.в.2. Басма

Реч *басма* није културно маркирана. Овај турцизам има синоним *циц* (РСАНУ I: 319), који има руски еквивалент *ситец*. Међутим, преводилац није препознао ово значење и одлучио је да ову реч на руски доследно пренесе поступком транскрипције чиме је упао у замку међујезичке хомонимије јер у руском такође постоји турцизам *басма* који пак означава тамну биљну фарбу за косу (БАС I: 408).

Софка тада увек у новим хаљинама, свиленим, од најновије и најскупље басме која би се у вароши почела да носи. (стр. 41)	Софка выходила в такие дни во всем новом. Платья ее были из самой новой басмы , только что входившей в моду. (стр. 39)
Софка је знала како је сад Магда са тим шегртима навлаш прошла кроз комшилук, да би сви видели ту басму за Софку и завидели јој. (стр. 59)	Софка знала, что Магда нарочно прошла с мальчишками у всех на виду, чтобы соседи могли видеть басму и позавидовать Софке. (стр. 57)

У литератури се обично истиче да међујезички хомоними доводе до погрешне семантизације у преводу уколико се налазе у истој семантичкој сфери (Маројевић 1985: 22). По питању значења ове речи нису у истој семантичкој сфери, али јесу сличног порекла.

5.2.2.в.3. Гуњ

Гуњ се, као „део мушке народне ношње, обично сукнени огртач са рукавима који се носи уместо горњег капута” (РСАНУ III: 757), преводи на руски скоро увек помоћу транскрипције, и то без објашњења:

За њим је силазио други, крупан, у гуњу , и готово сасвим у мраку. (стр. 82)	За ним вылез другой человек, крупный, в крестьянском гуне – из-за темноты... (стр. 80)
И кад узјаха, поче се утопљавати, заогрћући се добро гуњом , увијајући ноге, колена и пробајући фаље на пиштољима, да није барут уквашен. (стр. 191)	Сев на коня, хозяин запахнул хорошенько гуњ , покрыл ноги и колени, проверил, не отсырел ли порох в пистолетах. (стр. 188)

/.../ црнио се Марко мртав,
испружен, уочен и покривен
широком **гуњом**, онда Арса не
даде да га ико други с кола скида.
(стр. 172)

/.../ чернело вытянувшееся,
неподвижное, покрытое широким
одеялом тело Марко, Арса никому
не позволил подступиться к ней и
сам снял хозяина. (стр. 169)

Преводни еквивалент *одеяло* у последњем примеру вероватно је изабран под утицајем трпног придева *покривен*, чиме је извршена врста неутрализације. У овом контексту она не утиче битније на разумевање реченице, али можда се она није морала примењивати у овом примеру да је уз транскрипцију дато и објашњење речи *јуњ*.

5.2.2.в.4. Јелек

Турцизам *јелек* има два значења: у првом значењу означава „прслук од чоје, сукна, сомота или свиле, украшен везом, гајтанима, металним пуцима и др.” у мушкој и женској народној ношњи. Само у женској народној ношњи може означавати белу вунену или сукнену хаљину без рукава, сличну антерији. У другом значењу односи се на „део женског доњег рубља, прслуче, корсет” (РСАНУ VIII: 719–720). Примери из нашег корпуса указују да се у роману *Нечистија крв* јелек користи да значи и мушки и женски прслук, што се на руски преноси неутралном лексемом *безрукавка*.

Али најгоре јој је досађивао онај тесан а сувише отворен **јелек**. Јер, када би клекла око огњишта да налива кафу у шоље, увек би јој се из **јелека** прса отимала, /.../. (стр. 74)

Больше всего забот ей доставляла чересчур открытая и тесная **безрукавка**. Нагибаясь у очага, чтобы налить кофе в чашки, она должна была все время оттягивать /.../. (стр. 72)

И Софка виде како он, као опијен од узбуђења, поред тога што је толико владао собом, грчевитим прстима поче баратати по недрима, по још дужим џеповима од **јелека**. (стр. 102–103)

Софка видела, что, хотя Марко и прекрасно владел собой, он взволнованно и судорожно стал рыться за пазухой и глубоких карманах **безрукавки**. (стр. 101)

Целог би дана преседела у Софкиној соби, и то у кућу, повучена, скупљена, гледајући како Софка распрема, извучи из ковчега своје хаљине, разне **јелеке**, раскошне кошуље, свилене мараме. (стр. 169)

Целыми днями свекровь готова была сидеть в Софкиной комнате, забившись в угол, и смотреть, как Софка разбирает вещи, вынимает из сундука платья, **безрукавки**, нарядные рубашки, шелковые платки. (стр. 166)

Вероватно је на решење да се у преводу ова лексема неутрализује утицала чињеница да лексема *безрукавка* може означавати део и мушке и женске одеће, што одговара њеном примарном значењу.

5.2.2.в.5. Колија

Лексема *колија* означена је у РСАНУ (IX: 796) као покрајинска, а односи се на доламу од танког сукна опшивену гајтаном као део народне ношње. Преводилац се одлучио да је пренесе користећи само поступак транскрипције:

Нова чохана **колија**, мада је топло заогртавала и грејала је, ипак ју је стезала у плећима и око кукова. (стр. 117)

Суконная **колия** плотно облегла ее и грела, в плечах и у бедер она была, правда, узковата. (стр. 115)

Морао да јој допусти да му сама она скине **колију**. (стр. 138)

Он должен был позволить ей самой снять с него **колию**. (стр. 136)

Могуће је да је овај појам био непознат преводиоцу, те се одлучио да га пренесе транскрипцијом рачунајући да је из контекста јасно да се ради о одевном предмету.

5.2.2.в.6. Минтан

Реч *минџан* такође је означена у речнику као покрајинска. Њено значење „кратки капутић (обично од чохе, сукна или памука) са дугачким уским рукавима, као део мушке или женске народне ношње” (РСАНУ XII: 587) на руски се у анализираном преводу преноси комбинованим поступком транскрипције уз објашњење у фусоти приликом првог помињања:

Цела коса била јој повезана, сви зулвчићи извучени око чела и ушију, а претрпана минтанима и накитима. (стр. 37)	Волосы укладывали так, чтобы локончики обрамляли лоб и уши, надевали множество украшений и закутывали в несколько минтанов* . (стр. 34) * длинное платье без рукавов (турецк.)
Минтан и јелеци му, око врата, били су готово отворени, и он то сигурно никад није ни закопчавао због косматости, маља, које су му вириле. (стр. 101–102)	Ворот у минтана и безрукавок он, видимо, никогда не застегивал: мешали торчавшие на груди волосы. (стр. 100)

5.2.2.в.7. Нанула

Овај турцизам у значењу „врста отворене обуће са дрвеним ђоном за који су причвршћене једна или две траке од коже, тканине и сл.” (РСАНУ XIV: 166) на руски се у преводу *Нечистије крви* скоро доследно преноси поступком дефиниције помоћу описа *деревянные сандалии*. У корпусу смо срели само један пример с неутрализованим преводом *сандалии*.

Њене нануле звечале су по сухом доксату горњег боја. (стр. 54)	Деревянные сандалии ее гулко стучали по сухому полу веранды верхнего этажа. (стр. 51)
Неке, већ готове, свучене, не могући чекати, са нанулама у рукама, трчале су босе по плочама /.../. (стр. 119)	Некоторые уже разделись и в нетерпении бегали босые по плитам, держа в руках сандалии /.../. (стр. 117)
Покаткад само би се тргла и, видевши шта раде, планула би и ударила би које од њих било папучом, нанулом и свачим што би нашла око себе /.../. (стр. 192)	Иногда только вдруг вскидывались, и увидев, чем они занимаются, вспыхивала и бросала в них туфлей, деревянной сандалией или чем другим, что подпадало под руку /.../. (стр. 189)

Претпостављамо да се преводилац одлучио за поступак описа како би верније дочарао слику из оригиналног текста.

5.2.2.в.8. Опанак

Лексема *опанак* са значењем „лака сељачка обућа обично од коже (свињске, говеђе и сл., понекад с гуменим ђоном) која се притеже око ногу каишем и сл. (каткад с кљуном, навише савијеним врхом)” (РСАНУ XVII: 732–725) среће се у тексту романа само једном, када се преноси поступком транскрипције без објашњења.

И једино што је, место у **опанцима** и боса, ишла у папучама и вуненим белим чарапама. (стр. 112)

Но ходила не босая и не в **опанках**, а в туфлях и белых шерстяных чулках. (стр. 110)

Контекст дозвољава читаоцу да схвати да се ради о врсти просте обуће, те би објашњење на овом месту вероватно било сувишно.

5.2.2.в.9. Силав

Ова лексема заправо представља скраћеницу од речи *бенсилах* (бенсилај, бенсилав) (Škaljić 2015: 137, 564) која означава „широки кожни опасач, појас, који спријед а има више преградака за папире, новац, духанкесу, ножеве, оружје, итд.”. Како би пренео ову лексему на руски језик, преводилац је користио два поступка – поступак описног превода – (*широкий*) појас, или пак замену функционалним еквивалентом у руском – *кушак*.

А он увек, како се памтило, и лети и зими, огрнут био ђурком, са **силавом**, пиштољима и јагаганима и у тешким јаким чизмама до колена. (стр. 21)

Как рассказывают, и летом и зимой он ходил в кафтане на меху, **с широким поясом**, пистолетами и ятаганами, в тяжелых крепких сапогах до колен. (стр. 18)

/.../ извади из **силава** пиштоље и поче њиховим јабукама лупати. (стр. 86)

/.../ он вынул из-за **пояса** пистолеты и принялся стучать в ворота рукоятью. (стр. 84)

Зато тамо испод хладњака нико сада и не седи, не раскомођује се, већ сви, онако наоружани, у **силавима**, чизмама и стоје, пију, једу. (стр. 151)

Потому там в беседке никто и не садился, не раздевался, а все ели и пили стоя, как были при оружии, в **кушаках** и сапогах. (стр. 148)

Арсо, појас и силав! – једва што промуца и довуче се до дирека кућног /.../ (стр. 165)	Арса, пояс и кушак! Пробормотав эти слова, он едва добрел до угловой балки дома /.../. (стр. 163)
Арса му поче силав опасивати. (стр. 166)	Арса надел на него новый пояс . (стр. 163)

Последња два примера илуструју неуједначен приступ у преношењу ове лексеме у суседним пасусима. Ако се у датом контексту то може оправдати истовременим помињањем и *џојаса* и *силава*, остаје нејасно зашто се у осталим контекстима преводилац није одлучио за функционални еквивалент у руском, тим пре што је реч *кушак* у руском турцизам (БАС VIII: 837). Нисмо сигурни да се тај поступак може објаснити ни жељом преводиоца да сачува културну маркираност лексеме јер ју је преко описа неутрализовао.

5.2.2.в.10. Фута

На непрецизан превод ове лексеме обратио је пажњу и С. Богдановић (2011: 292). Под футом се подразумева „прегача, кецеља, застирач” (Škaljić 2015: 286), дакле реч је о турцизму који означава појам познат и у другим културама. На руски се преноси дефиницијом помоћу описа (*крестьянская/деревенская юбка*) уместо еквивалента *передник* или *фартук* (Толстой 1970: 207).

Још, поред тога, била је Магда и у сасвим новој, широкој сељачкој фути . (стр. 69)	Кроме того, на ней была новенькая широкая крестьянская юбка и на ногах новые чулки. (стр. 67)
Од њеног одела, простог али новог, јаке футе и дебеле јој кошуље на прстима, запахивао је мирис на лан, конопље и на оне високе планинске траве. (стр. 150)	От ее простой, но новой одежды, от деревенской юбки и грубой рубашки пахло льном, коноплей и высокогорными травами. (стр. 147)
И они, и ова кућа, и ове њихове жене, онако у својим крутим футама , још крућим и чак до пета дугачким новим кошуљама /.../ (стр. 151)	И крестьяне, и сам дом, и женщины в накрахмаленных юбках и еще более жестких рубашках /.../ (стр. 148)

Последњи наведен пример могао је да укаже преводиоцу да се ради о кецељи за коју се могу заденути различити предмети. Могуће је да је на погрешно разумевање речи утицао предлог у у првом примеру који се иначе користи за одевне предмете.

5.2.2.в.11. Чакшире и шалваре

У Шкаљићевом речнику (2015: 160) *чакшире* се објашњавају као „врста источњачке мушке доње одјеће са дугим туром и уским ногавицама које се копчају са стране” и праве од чохе или сукна. Преводилац је за преношење ове лексеме на различитим местима примењивао различите поступке: неутралисање (*штаны*), описни превод (*турецкије/широке штаны*) или замена непознатог назива познатим страним (*шаровары*):

Чакшире , истина, и њихне су биле широке, чохане, које су им остраг у борама тешко падале /.../ (стр. 28)	Штаны , правда, и у них вверху были широкие, спадавшие сзади тяжелыми складками /.../ (стр. 25)
Отац иде иза њих, насмејана, пуна лица, и већ не у чакширама – а то због те друге, младе жене, да би и он изгледао млађи – већ у панталонама и капућу, више гледајући у жену него у кћер. (стр. 47)	Отец идет позади, на его мясистом лице играет улыбка, он уже не в турецких штанах , а в европейском сюртуке и брюках – все ради второй, молодой жены, чтобы тоже выглядеть моложе; смотрит он больше на жену, чем на дочь. (стр. 44)
Белео му се учкур од широких чакшира , а око њега јелеци и минтани, раскопчани и ослобођени од појасева и силава /.../ (стр. 87)	Белел на шароварах гачник, под растегнутыми и распоясанными безрукавками и минтанами /.../ (стр. 86)
Обучен у широке, не чохане чакшире , у доламу, са силавом, чизмама више колена и црном шубаром. (стр. 191)	Одет он был в широкие, простые штаны , доломан с широким поясом, сапоги выше колен и меховую шапку. (стр. 188)

Избор речи *шаровары* не чини се одговарајућим јер је она еквивалент за лексему *шалваре* (Толстой 1970: 671). Могуће је да је преводиоца атрибућу *широки* навео да употреби ту лексему уместо да се одлучи за описни превод. Међутим, у нашем корпусу *шалваре* се користе искључиво у

значењу женског одевног предмета („женске димије или широке гаће“) које се наводи као друга семема у Шкаљићевом речнику (2015: 580). У руском преводу *шалваре* се доследно преводе лексемом *шаровары*, која је у руски такође ушла преко туркијских језика из персијског (СРЈ IV: 703). Стога ова лексема у пару руског и српског језика означава туђу реалију, одн. страни културни денотат, тј. у оба језика означава денотат потекао из другог језика, одн. културе.

А целе **шалваре** изгледале су јој као да нису њене, јер, због тога што су биле круте и нове, чиниле јој се шире и као да она из њих више види, као да је гола. (стр. 68)

Шаровары словно не на нее шились: они топорщились и были такими широкими, что она их на себе почти не чувствовала, и потому ей казалось, что на ней вообще нет ничего. (стр. 66)

А особито би јој око колена склањала **шалваре**, да јој се не би упрљале од пепела. (стр. 169)

/.../ при этом с особым удовольствием она придерживала ей **шаровары** у колен, чтобы они не запачкались о пепел. (стр. 166)

5.2.2.г. Називи за народне игре и инструменте

5.2.2.г. 1. Грнета и грнетар

Грнета је покрајински назив за врсту кларинета, а грнетар је музичар који свира тај народни инструмент (РСАНУ III: 653). Приликом преношења овог појма преводилац се послужио мешовитим поступком: при првом помињању користио је транскрипцију и објашњавање појма у фусноти, да би у свим осталим случајевима применио неутралисање на основу генерализације користећи лексему *свирель*.

Баш на други дан Духова, увече, одозго са „баждарнице“ зачу се свирка **грнете**, која поче да се извија и округлином и чудноватошћу и непознатошћу арија. (стр. 82)

На второй день Троицы вечером сверху, от таможни, вдруг раздалась залиvistые звуки **грнета***, выведившие странную и замысловатую мелодию. (стр. 80)
* **Турецкий национальный инструмент типа кларнета (турецк.).**

Поникну грнетом додирујући њиме под, тако да као испод земље поче да се разлева свирка, чувено „тешко оро”. (стр. 139)	/.../ он совсем согнулся, так что свирель почти касалась пола и чудилось, что звуки идут из-под земли. Это было знаменитое «большое оро». (стр. 137)
Опет поче кроз ноћ да трепери грнета . (стр. 162)	Снова в ночном воздухе переливчато запела свирель . (стр. 159)

Ни у *Речнику српскохрватској књижевној и народној језика*, ни у Шкаљићевом речнику нисмо нашли податак да се ради о турцизму. Уз то, није јасно зашто је преводилац прибегао транскрипцији и објашњавању појма приликом првог помињања ако ће у даљем тексту превода његово прецизно значење неутрализовати.

Приликом преношења назива музичара који свира овај инструмент контекст је дозволио преводиоцу да приликом првог помињања неутрализује његов назив, а при другом помињању искористио је лексему *кларнетист*, која не представља одговарајући преводни еквивалент.

И пошто исплатише свирача , грнетара , и кочијаша /.../ почеше улазити унутра. (стр. 82)	Расплатившись с музыкантом и кучером, /.../ приехавшие вошли во двор. (стр. 83)
Окреће се своме грнетару , који га укорак прати, и грца, муца: Алиле, де, синко! (стр. 138)	Не зная, что и делать, он повернулся к кларнетисту , следовавшему за ним по пятам, и, захлебываясь, проборматал: Ну-ка, Алил, сынок! (стр. 136)

5.2.2.г.2. Зурла

Зурла као „народни музички дувачки инструмент са продорним пискавим звуком” потиче од турске речи *zurna* (РСАНУ VII: 195), а у том облику и значењу среће се и у руском језику (БАС VI: 820). Зато није јасно зашто приликом првог помињања ове лексеме преводилац прибегава неутрализовању као преводилачком поступку користећи реч *свирель*, а затим користи одговарајући превод (*зурна*), када је јасно да је дата лексема позајмљеница у оба језика и означава страни културни денотат у обе културе.

Чула се час зурла , час ћемане, и варошка, и селјачка свирка. (стр. 137)	Слышались то свирель , то скрипка, то городская музыка, то деревенская. (стр. 134)
Цигани до неба извијали су зурлама . (стр. 155)	Зурны цыган взвлись до небес. (стр. 152)
А тамо до врата, у кујни, Цигани, мртви уморни, једва држе зурле и дремају. (стр. 161)	У дверей кухни дремали усталые до смерти цыгане, едва удерживая в руках зурны . (стр. 158)

5.2.2.г.3. Коло и оро

Ове две лексеме у српском су блиске по значењу и обе се на руски преносе поступком транскрипције уз објашњење у фусноти помоћу речи *южнославянский хоровод*. Како се реч *оро* („а. групна народна игра (обично уз песму или музику), у којој се играчи држе за руке, коло; музика уз коју се игра коло; б. етн. у синтагмама као саставни део назива за различита народна кола”, РСАНУ XVIII: 225) прва употребљена, реч *коло* објашњава се помоћу ње – *хоровод, аналогичный оро*. Иако се у српским речницима *оро* објашњава преко речи *коло*, верујемо да преводилац није имао други начин да пренесе ове лексеме уколико није желео да неутралише њихову културну маркираност.

Дође да сада, као свака мати која дочека ово весеље, мора прва оро да поведе. (стр. 129)	Дождалась, что и ей, как каждой матери на свадьбе дочери, пришла пора вести оро .* (стр. 126) * Южнославянский хоровод (сербо-хорватск.) .
Већ и туђи момци из целе вароши почели да долазе, и хватају се у оро ... (стр. 129)	Со всего города начали стекаться парни и включаться в оро ... (стр. 127)
И пошто своју доњу влажну и врелу усну стисну, да јој се горња као и образи уздигоше, надмеше, поведе коло . (стр. 130)	Закусив нижнюю, влажную и горячую губу, отчего верхняя чуть выпятилась, она повела коло .* (стр. 128) * Южнославянский хоровод, аналогичный оро (сербо-хорватск.) .

5.2.2.г.4. Чочек

Овај турцизам, под којим се подразумева „врста турских играча – плесача“ (Škaljić 2015: 179) преводилац преноси помоћу поступка неутрализовања уз коришћење лексеме *танцовщица*.

Доводили **чочеке** из Скопља, метере, зурлаше из Масурице и Циганке, и то не праве, ове из вароши, из циганске мале, него такозване Ђоргованке /.../. (стр. 27)

Привозили из Скопле **танцовщиц**, из Масурицы музыкантов с духовыми инструментами и зурнами, цыганок, причем не городских, из цыганского квартала, а из больших окрестных сел и придорожных харчевен, так называемых джорговок /.../. (стр. 24)

Чочеци, као у почаст, испред саме Софке стадоше, да је прате у игри. (стр. 130)

Танцовщицы, оказывая ей честь, выстроились перед Софкой, чтобы сопровождать ее. (стр. 128)

5.2.2.г.5. Шупељка

Шупељка као врста свирале из јужне Србије преноси се неутралном лексемом *свирель* без објашњавања њених особености. На тај начин неутрализује се и разлика између грнете, зурле и шупељке из оригиналног текста.

А њега увек собом воде, не да им помаже у свирци, него да, држећи тако своју **шупељку** испред себе, пред светом изгледа како и он свира, те да би после имао и он права на јело и пиће. (стр. 133)

Мусу еще брали с собой, не потому, что от него было много проку, а потому, что он умел держать **свирель** так, будто действительно играет, и это давало ему право на свою долю еды и выпивки. (стр. 131)

5.2.2.д. Лексеме које означавају страно културно наслеђе и у српској и у руској култури

5.2.2.д.1. Амам и његови делови

Лексема *амам* у значењу „турско купатило са парењем“ (РСАНУ I: 95) означава појам страног порекла и у српској и у руској култури. Руско парно купатило се по начину функционисања унеколико разликује од турског (х)амама по температури, влажности ваздуха и сл. Упркос томе,

преводиоца се одлучио да ову лексему пренесе на руски помоћу функционалног еквивалента *баня*, и то у облику множине. При опису специфичности турског амама користи опис *турецкая баня*. У неким случајевима, када прецизност израза није битна за разумевање реченице, користе се и неутрални изрази попут *помещение* или *мыльня*, што се може објаснити жељом преводиоца да избегне понављања.

Памти се да из амама готово није избијала. (стр. 31)	Говорят, из бань она почти не выходила. (стр. 28)
Убрзо се амам зашарени свученим хаљинама, испуни се разговором, кикотањем, радосним узвицима од журбе. (стр. 118)	Вскоре помещение запестрело скинутыми одеждами и наполнилось говором, хохотом и веселыми восклицаниями суетившихся женщин. (стр. 117)
Али када виде да се све свукле, готово све отишле у амам , а до њених ногу једина остала баба Симка... (стр. 120)	Но когда она увидела, что все уже разделись и прошли в мыльню , а у ног ее осталась только бабушка Симка... (стр. 118)
Једино је одозго кроз зракаста стакла долазила светлост и осветљавала средину, „ тершене ”, а около по сводовима, по „ курнама ”, где је био потпун мрак, горела су кандила и мркоцрвено осветљавала. (стр. 120)	Свет проникал сверху через лучеобразные окна и освещал только самую середину – тершену* , под сводами, куда свет из окон не доходил, в курнах** , мерцали темно-красные лампы. (стр. 119) * В турецких банях мраморное возвышение, на котором парятся и моются (турецк.). ** Род кабины в турецких банях (турецк.).
И бојећи се да ће сада, када се амам смирује, јаук и плач Софкин сигурно чути, па да би га као заглашила, она се гласно са свима испред њихне курне разговарала, задиркивала, шалила. И када се Софка, сасвим прибрана, умирена, диже напослетку и изиђе из курне , Симка јој ништа не рече. (стр. 124)	Испугавшись, что в банях стало тише и плач и стоны Софки могут быть услышаны, Симка, чтобы заглушить их, принялась громко разговаривать и шутить, задирая тех, кто стоял поблизости или проходил мимо. Когда Софка, окончательно овладевшая собой и успокоившаяся, наконец встала и вышла из курны , Симка ей ни слова не сказала. (стр. 122)

5.2.2.д.2. Хан

Хан као турцизам означава зграду у граду или на путу која служи за свратиште и преноћиште путника (Škaljić 2015: 309). Приликом преношења ове лексеме преводилац се послужио различитим поступцима – прво ју је преносио помоћу неутрализације, користећи углавном неодговарајуће еквиваленте као што су *харчевня* или *кабак*, да би затим прешао на процес транскрипције без објашњавања. Овај поступак не сматрамо успешним пошто турцизам *хан* постоји и у руском у значењу „титула феудалног владара код туркијских и монголских народа” (СРЯ IV: 591; уп. српски *хан* или *кан* (Škaljić 2015: 309), чиме је преводилац упао у замку међујезичке хомонимије. Само у два примера из нашег корпуса среће се превод помоћу одговарајућег функционалног еквивалента – *постоялый двор*.

Изишла из комшилука и иде оном улицом која води право горе у чаршију, где је пазар и где су ти ханови . (стр. 59)	Действительно, скоро Софка увидела в окно, как Магда соседними дворами вышла на улицу, которая вела прямо в торговую часть города, где находились базар и разные ханы . (стр. 57)
Кажи Томчи нека се обуче и иде у хан . (стр. 88)	Скажи Томче, пусть одевается и идет в харчевню . (стр. 86)
А сам он, његова снага, прса, која су му сада била откривена, заударала су на зној, ханове , непресвлачење, неопраност, масноћу. (стр. 96)	От него, от его обнаженной груди несло потом, кабаком , грязным бельем, давно не митым телом. (стр. 94)
Он после прошевине престао да иде од куће у хан и село. (стр. 115)	После сватовства он перестал ездить в хан и деревню... (стр. 114)
И онда, да не би то њено одбијање протумачио он тако: да као она зато жели да ти ханови на границе остану што зна да ће он морати сваке године тамо по неколико недеља и месеци проводити/.../ (стр. 179)	Поэтому, чтобы Томча не объяснил ее отказ желанием, сохранить на границе постоялые дворы , освободиться от него на несколько недель и месяцев, которые он проводит там... (стр. 176–177)

На избор преводиоца за поступак транскрипције без објашњавања

можда је могао да утиче назив једног хана с почетка романа – *Шарени хан*. После његовог увођења у приповедање, преводаца се одлучује за поступак транскрипције вероватно мислећи да је помињањем овог хана увео познати појам у приповедање:

Иди у Шарени хан и питај за трговца, Арнаутина. (стр. 58)	Иди в Шарени хан и сприси там трговца, албанца. (стр. 56)
И то не оде на капију улицом, већ кроз капицике, баште, куће, како би се са целим комшилуком видела, са сваким здравила, и онда преким путем отишла у тај Шарени хан . (стр. 59)	Причем вышла она не в ворота, а в калитку, чтобы пройти соседними садами и дворами, повидать всех соседей, с каждым поздороваться, а уж потом кратчайшей дорогой направиться в Шарени хан . (стр. 56)

5.2.2.д.3. Чесма и шедрван

Лексема *чесма* не спада у културно маркирану лексичку, али има одређену културну конотацију. Њено основно значење је „извор (обично ограђен) или бунар из којег истиче вода на жлеб или цев” (РМС VI: 863). Турско порекло ове речи утиче и на њену културну конотацију – из тог периода потиче обичај њиховог грађења уз путеве, на трговима, а посебним добротинством сматрало се уређење извора у чесму у цркви или манастиру. У анализираном преводу за преношење ове лексеме коришћен је поступак транскрипције, при чему се приликом првог помињања у фусноти објашњава значење речи.

Зато је после дугог стајања пошао и упутио се, поред чесме , наниже, где су биле баште и њиве. (стр. 85)	Затем он двинулся дальше мимо чесмы* вниз, где были сады и поля... (стр. 83) * Источник (турецк.).
Ни мрак, ни самоћа, ни мртво падање воде са чесме не узнемири је. (стр. 93)	Ни темнота, ни пустынность улицы, ни шум воды в чесме не тревожили ее. (стр. 92)
И, када уђе у ону своју одељену курну и кад осети да се иза ње спусти застор, она, држећи се за главу, чисто паде до чесме и груну у плач. (стр. 122)	В курне, как только за ней опустилась занавеска, Софка схватилась за голову, упала около чесмы и залилась слезами. (стр. 120)

Указивањем на порекло речи преводаилац је омогућио читаоцима да стекну представу о врсти извора. Зато можда и није потребно детаљније објашњење *обложенный камнем родник* које предлаже С. Богдановић (2011: 293). Ипак, преводаилац је требало да има на уму да се културна конотација ове лексеме не изражава у свим контекстима. У последњем наведеном примеру пре се користи у основном значењу, те је могла бити преведена и помоћу свог уобичајеног преводног еквивалента – *кран* (Толстой 1970: 664).

Блиска по значењу је и реч *шедрван* која означава „водоскок с базеном од мрамора или бетона” (Škaljić 2015: 578). На јавним местима његова функција је такође снабдевање водом, али контекст у роману омогућава преводиоцу да примени поступак неутрализације:

Доле, у дворишту, бије **шедрван**, његови млазеви, капље воде према светлости из ове њене собе, жуте се и шуште као ћилибар. (стр. 52)

Внизу, во дворе, бьет **фонтан**, желтые струи его, озаренные светом из ее комнаты, горят как янтарь. (стр. 49)

5.2.2.ђ. Религија

5.2.2.ђ.1. Сабор

Речник књижевног језика (РМС V: 598) не бележи значење у ком се ова лексема употребљава у роману. То значење може се описати као „свечаност, слава неког манастира када се код цркве окупи народ из ближе и даље околине” (web 3). Преводилац је правилно препознао то значење, а како преводалачко решење показује, еквивалент је нашао помоћу синонима у српском (*вашар*) и његовог еквивалента у руском (*ярмарка*). Овакав преводалачки поступак можемо назвати замена аналогним страним називом и употреба његовог еквивалента у преводу.

А опет, да их свет не би сасвим заборавио, редовно су се појављивали на **саборима** и свечаностима. (стр. 28)

Чтобы о них все же не совсем забыли, они регулярно появлялись на **ярмарках** и празднествах. (стр. 25)

/.../ како ће сада, овога пролећа и лета, можда на првом **сабору** пред црквом појавити се која нова девојка, која ће њу својом лепотом бацити већ једном у запећак и учинити је – уседелицом. (стр. 49)

/.../ что вот нынешней весной или летом, может быть, на первой **ярмарке** появится у церкви новая красавица, которая сразу отбросит ее в запечек и превратит в старую деву. (стр. 46)

Поред овог решења, преводилац је могао посегнути и за ширим лингвокултуролошким објашњењем – *ярмарка возле цркви*, јер су се сабори организовали о празницима и славама код храмова и манастира. На тај начин скренуо би пажњу читаоцу да се не ради о обичном вашару, већ о окупљању народа после службе ради неговања пријатељстава или куповине када су становници забаченијих села ређе долазили у друга места.⁷

5.2.2.ђ.2. Слава

Лексема *слава* у петом значењу означава „крсно име, дан свеца заштитника, светковина и култ предака” (РМС V: 835), тј. празник који се међу православним хришћанима везује само за српски народ. Свог свеца заштитника поред породице прослављају и храмови и различите друштвене институције, што се такође види у другом делу речничке дефиниције („црквени или друштвени годишњи празник”, РМС V: 835). Зато је ова лексема изразито културно маркирана у сфери религије (Кончаревић 2018: 85), што се одразило и у њеном лексикографском опису (Кончаревић, Радовановић 2012: 267). Како би пренео ову лексему, преводилац се одлучио за поступак транскрипције уз објашњење њеног значења у фусноти приликом првог помињања:

Сиротињи и људима по затворима, за време Ускрса, Божића или славе , три дана морало се слати јело и пиће. (стр. 22)	На Пасху, Рождество и славу * три дня они кормили и поили бедняков и арестантов. (стр. 18) * Праздник в честь святого покровителя семьи (сербохорвайск.)
Кад би почела да се приближава слава њихове куће, Свети Ђурђиц , онда на две недеље унапред настало би спремање. (стр. 27)	Приготовления к Юрьеву дню, дню славы их семьи , начинались за две недели. (стр. 23)
А када дође слава , Ускрс, Божић, исто је онако било намештано и спремано, и она, мати јој, у најлепшем одећу, повезана, закићена цвећем. (стр. 41)	На славу , Рождество и Пасху в доме все прибиралось и приготавливалось, как и раньше, мать наряжалась, повязывала платок и прикалывала цветы. (стр. 38–39)

⁷ Захваљујемо се анонимном рецензенту на предлогу за проширење преводилачког решења које обухвата и лингвокултуролошки коментар.

Опис славе у фусноти близак је лексикографском, а кроз описе у самом роману руски читалац може да стекне и јаснију представу о значају овог празника у српској култури и начину његовог прослављања. Уз то, у представљеним примерима пажњу привлачи и назив празника Свети Ђурђиц, који се обележава 16, односно 3. новембра у част преноса моштију Светог Ђорђа. У руском календару оба празника посвећена Светом Ђорђу именују се као *Юрьев день*, при чему се јесењи празник везује за земљораднике и завршетак радова у пољу када је земљопоседник скупио род, а сељаци добијали право да промене земљопоседника (web 2).

5.2.2.ђ.3. Текија

Текија као зграда у којој се одвијају дервишки обреди (Škaljić 2015: 607) означава појам стран и српској и руској култури. Како би га пренео на руски, преводилац се одлучио за поступак дефиниције помоћу описа:

Знало се само да је испод цркве, да води на друм, и да поред **текије** и преко винограда излази на границу. (стр. 108)

Известно было только, что кварталы эти выходят к большой дороге, ведущей мимо **мусульманского монастыря** через виноградники к границе. (стр. 106)

5.2.2.е. Историја

5.2.2.е.1. Качак

У роману се једном употребљава реч *качак*, али како се у делу приказује временски период пре балканских и Првог светског рата, рекли бисмо да у њему није употребљена у културно маркираном значењу („припадник албанских герилаца који су, нарочито у првом светском рату, у малим групама нападали стране војске”), већ у примарном значењу „одметник од власти и закона, хајдук, бегунац” (РСАНУ IX: 366). Ипак, како је и у оригиналном тексту реч употребљена у оквиру наводника, тако је и преводилац одлучио да поступи при преношењу на руски неутралним еквивалентом.

Јер су недалеко били чувени, нарочито преци Маркови, као „**качаци**”. (стр. 108)

Все село и особенно предки Марко далеко вокруг были известны как «**бунтовщики**». (стр. 107)

5.2.2.e.2. Рат

Ова лексема није културно маркирана, али је приликом једног њеног помињања преводац је употребио поступак објашњења у фусноти којим је дао тачно хронолошко одређење радње романа и тако олакшао читаоцима његово разумевање:

После дође **рат**, и ослобођење, нестанак турске власти и господства, па и нестанак Софкиног оца, **ефенди**-Мите. (стр. 38)

Потом пришли **война***, освобождение, конец турецкого владычества, а вместе с ним и крах отца Софки, эфенди Миты. (стр. 36)

*** Имеется в виду русско-турецкая война 1876–1878 гг., завершившаяся поражением Турции и освобождением славянских народов на Балканах от многовекового турецкого ига.**

5.3. Идентификација и класификација љреводиачких решења

Само два примера лексема из области природног света не дозвољавају нам да уопштавамо закључке о доминантним преводиачким поступцима коришћеним у овој области. Можемо рећи да је приликом преношења лексема *алај* и *шамдуг* преводац користио поступак дефиниције помоћу описа у самом тексту, при чему је тај опис код лексеме *алај* варирао кроз различите изразе зависно од контекста у коме се реч налазила.

Најбројнија група лексема у нашем корпусу припада групи културно наслеђе, међу којима највише њих означава делове одеће. Оне се најчешће преносе на руски језик поступком транскрипције (*анџерија*, *басма*, *џуњ*, *ојанак*) без даљих објашњења у тексту или фусноти. Преводац је то чинио у контекстима када је јасно да се ради о одевним предметима, те није сматрао да су додатна објашњења потребна. Ипак, овај поступак није увек био оправдан. Тако је код лексеме *басма* довео до деловања међујезичке хомонимије, што је могло бити избегнуто да је преводац нашао синоним у изворном језику (*џиџ*) који би затим превео на руски.

Поступак транскрипције уз објашњење у фусноти среће се међу појединим лексемама које означавају делове одеће (*минџан*), пиће (*ракија*), музичке инструменте и народне игре (*џрнеџа*, *коло* и *оро*), страно културно наслеђе (*хан*) и религије (*слава*). Код групе назива инструмената

среће се и најнеуједначенији избор преводилачких поступака, када се за преношење једног истог појма користе различити поступци (грнета – *грнета* и *свирель*), што у целини гледано у појединим контекстима доводи до неразликовања инструмента (*іреніа*, *зурла*, *шуйељка*) јер се њихове особености неутрализују у преводном тексту. Фуснота с историјским објашњењем нашла је корисну примену уз именицу *раї*, пружајући руском читаоцу важну информацију о времену одвијања радње у роману.

Неутрализација као преводилачки поступак у групи културног наслеђа користи се спорадично при преношењу лексема *ћилим*, *зурла*, *шуйељка*. По резултатима добијеним у тексту превода њој блиски су и неки преводи дефиниције помоћу описа, где се услед сличних описа губи разлика између различитих појмова у изворном тексту (*їбаница* и *їаїлија*). Да би то избегао, у неким случајевима преводилац одлучује да у пару лексема са блиским денотатом (*синија* и *софра*) прву преведе помоћу дефиниције с описом, а другу користећи транскрипцију уз опис. Описи у дефиницијама најчешће су усмерени на опис предмета (*мин-їан*), његову функцију (*баца – оївор за дим* или *долай – орман у зиду*), налажење функционалног еквивалента у руској култури (*ракија – воїка од воћа*), или начин справљања (*їбаница као врсіа їїше*).

Превођење помоћу функционалних еквивалената из руске културе коришћено је ретко у овој групи лексема. Такве примере срећемо спорадично приликом преношења лексема *миндерлук*, *силав*, *амам*. На тај начин добијени алоцизми (термин Влахова и Флорина, в. Влахов, Флорин 1980: 116–123), иако нису оправдани преводилачки поступак, не утичу битније на разумевање преведеног романа захваљујући томе што је њихово коришћење минимално у односу на поступке транскрипције или описног превода. Као посебан преводилачки поступак издвојили смо могућност налазка функционалног еквивалента (синонима) у изворном страном језику и налажења његовог одговарајућег еквивалента у циљном језику (*сабор* и *басма*).

Иако је тематска група која обухвата лексеме из области културног наслеђа најбројнија у нашем корпусу, анализа лексема из само две тематске групе не омогућава нам да износимо закључке о стратегији пострањивања или одомаћивања текста којом се преводилац руководио. На пострањивање текста превода може указивати чињеница да међу разматраним лексемама преовладава поступак транскрипције, који некад прате додатна објашњења у самом тексту или фусноти. Честа примена различитих преводилачких поступака при преношењу исте лексеме сведочи о важној улози контекста, који у великој мери условљава разумевање културно маркиране лексике.

Литература

- Алексић Мариана. „О првом бугарском преводу *Нечистије крви* Борисава Станковића”. *Славистика* 7 (2003): 360–366.
- [Aleksić Mariana. „O prvom bugarskom prevodu *Nečiste krvi* Borisava Stankovića”. *Slavistika* 7 (2003): 360–366]
- Бечева Ничка. „Безеквивалентна лексика у причама Зорана Ћирића с обзиром на њено превођење на бугарски језик”. *Научни сасџанак славистиа у Вукове дане* 44, 1 (2015): 235–242.
- [Bečeva Nička. „Bezektivivalentna leksika u pričama Zorana Ćirića s obzirom na njeno prevođenje na bugarski jezik”. *Naučni sastanak slavista u Vukove dane* 44, 1 (2015): 235–242]
- Богдановић Стојче. „О једном преводу *Нечистије крви* Борисава Станковића на руски језик”. Сунчица Денић (ур.). *Нечистија крв Борисава Станковића сто година на љосле: 1910–2010: шемајски зборник*. Врање: Универзитет у Нишу, Учительски факултет, 2011: 273–295.
- [Boganović Stojče. „O jednom prevodu *Nečiste krvi* Borisava Stankovića na ruski jezik”. Sunčica Denić (ur.). *Nečista krv Borisava Stankovića sto godina posle: 1910–2010: tematski zbornik*. Vranje: Univerzitet u Nišu, Učiteljski fakultet, 2011: 273–295]
- Будимир Бојана. *Културноспецифични елементи из фламанске културе у иреводу на српски језик*. Докторска дисертација. Београд: Филолошки факултет, 2021.
- [Budimir Bojana. *Kulturnospecifični elementi iz flamanske kulture u prevodu na srpski jezik*. Doktorska disertacija. Beograd: Filološki fakultet, 2021]
- Влахов Сергей, Флорин Сидер. *Непереводимое в переводе*. Москва: Международные отношения, 1980.
- [Vlakhov Sergej, Florin Sider. *Neperevodimoe v perevode*. Moskva: Mezhdunarodnye otnosheniia, 1980]
- Воробьев Владимир Васильевич. *Лингвокультурология*. Москва: РУДН, 2008.
- [Vorob'ev Vladimir Vasil'evich. *Lingvokul'turologiia*. Moskva: RUDN, 2008]
- Грибановская Елена Сергеевна. „Концепт «чужого» в переводе”. *Вестник Московского университета. Серия 22. Теория перевода* 2 (2012): 16–23.
- [Gribanovskaia Elena Sergeevna. „Koncept «chuzhogo» v perevode”. *Vestnik Moskovskogo universiteta. Seriiā 22. Teoriia perevoda* 2 (2012): 16–23]
- Деретић Јован. *Српски роман 1800–1950*. Зрењанин: Sezam Book, 2017.
- [Deretić Jovan. *Srpski roman 1800–1950*. Zrenjanin: Sezam Book, 2017]
- Драгићевић Рајна. *Вербалне асоцијације кроз српски језик и културу*. Београд: Друштво за српски језик и књижевност Србије, 2010а.
- [Dragičević Rajna. *Verbalne asocijacije kroz srpski jezik i kulturu*. Beograd: Društvo za srpski jezik i književnost Srbije, 2010a]
- Драгићевић Рајна. *Лексиколоија српској језика*. 2. издање. Београд: Завод за уџбенике, 2010б.
- [Dragičević Rajna. *Leksikologija srpskog jezika*. 2. izdanje. Beograd: Zavod za udžbenike, 2010b]
- Драгићевић Рајна. *Српска лексика у ирошлости и данас*. Нови Сад: Матица српска, 2018.
- [Dragičević Rajna. *Srpska leksika u prošlosti i danas*. Novi Sad: Matica srpska, 2018]

- Драгићевић Рајна. *Лексиколошка лингвокултуролоџија*. Нови Сад: Матица српска, 2024.
- [Dragićević Rajna. *Leksikološka lingvokulturologija*. Novi Sad: Matica srpska, 2024]
- Бинђић Славољуб. „Ка турцизмима Боре Станковића.” *Анали Филолошкој факултета* 11 (1974): 113–120.
- [Đinđić Slavoljub. „Ka turcizmima Bore Stankovića”. *Anali Filološkog fakulteta* 11 (1974): 113–120]
- Златановић Сања. „Књижевно дело Боре Станковића и Врање: идентитетске стратегије, дискурси и праксе”. *Гласник Етнoграфској инститиуи САНУ* 57, 1 (2009): 51–69.
- [Zlatanović Sanja. „Književno delo Bore Stankovića i Vranje: identitetske strategije, diskursi i prakse”. *Glasnik Etnografskog instituta SANU* 57, 1 (2009): 51–69]
- Ивановић Милена. „Реалије у превођењу и настави страног језика”. *Научни састанак слависта у Вукове дане: Србистика на страним универзитетима и положај српског језика данас* 51 (2022): 93–102.
- [Ivanović Milena. „Realije u prevodenju u nastavni stranog jezika”. *Naučni sastanak slavista u Vukove dane: Srbistika na stranim univerzitetima i položaj srpskog jezika danas* 51 (2022): 93–102]
- Јовановић Бојан. „Значење нечистог у роману *Нечиста крв*”. Сунчица Денић (ур.). *Нечиста крв Борисава Станковића сто година после: 1910–2010: тематски зборник*, 2011: 168–176.
- [Jovanović Bojan. „Značenje nečistog u romanu Nečista krv”. Sunčica Denić (ur.). *Nečista krv Borisava Stankovića sto godina posle: 1910–2010: tematski zbornik*. Vranje: Univerzitet u Nišu, Učiteljski fakultet, 2011: 168–176]
- Керкез Драгана, Сабо Бојана. „Превод романа *Лавр Ј. Водоласкина* на српски језик”. Александра Вранеш (ур.). *Књижевност у преводу: зборник радова*. Андрићград – Вишеград: Андрићев институт, 2019: 123–140.
- [Kerkez Dragana, Sabo Bojana. „Prevod romana Lavr J. Vodolaskina na srpski jezik”. Aleksandra Vraneš (ur.). *Književnost u prevodu: zbornik radova*. Andrićgrad – Višegrad: Andrićev institut, 2019: 123–140]
- Кончаревић Ксенија. *Језик и култура: славистичка перспектива*. Београд: Јасен, 2018.
- [Končarević Ksenija. *Jezik i kultura: slavistička perspektiva*. Beograd: Jasen, 2018]
- Ликоманова Искра. *Славјано-славјанският превод: лингвистичен подход към художественя текст*. Софија: Универзитетско издателство „Св. Климент Охридски”, 2006.
- [Likomanova Iskra. *Slaviano-slavjanskiyat prevod: lingvistichen podkhod k'm khudozhestvenia tekst*. Sofiia: Universitetsko izdatelstvo „Sv. Kliment Okhridski”, 2006]
- Марковић Јордана. „Врањски говор у *Нечистој крви*.” Сунчица Денић (ур.). *Нечиста крв Борисава Станковића сто година после: 1910–2010: тематски зборник*. Врање: Универзитет у Нишу, Учитељски факултет, 2011: 219–229.
- [Marković, Jordana. „Vranjski govor u Nečistoј krvi.” Sunčica Denić (ur.). *Nečista krv Borisava Stankovića sto godina posle: 1910–2010: tematski zbornik*. Vranje: Univerzitet u Nišu, Učiteljski fakultet, 2011: 219–229]
- Маројевић Радмило. *Лингвистика и њојика превођења*. Београд: Научна књига, 1989.
- [Marojević Radmilo. *Lingvistika i poetika prevodenja*. Beograd: Naučna knjiga, 1989]

- Мирковић Бирташић Дејана. „Стратегије и технике превођења културема с францускога на српски језик”. *Научни сасџанак слависта у Вукове дане* 52, 1 (2023): 385–396.
- [Mirković Birtašić Dejana. „Strategije i tehnike prevođenja kulturema s francuskoga na srpski jezik”. *Naučni sastanak slavista u Vukove dane* 52, 1 (2023): 385–396]
- Мирковић Бирташић, Дејана. „Анализа обраде културема из области гастрономије у *Француско-срџском речнику Слободана Јовановића*”. *Анали Филолошкој факултетеја* 36, 1 (2024): 85–97.
- [Mirković Birtašić, Dejana. „Analiza obrade kulturema iz oblasti gastronomije u Francusko-srpskom rečniku Slobodana Jovanovića”. *Anali Filološkog fakulteta* 36, 1 (2024): 85–97]
- Петковић Новица. *Софкин силазак: Нечиста крв Борисава Сџанковића*. Београд – Лесковац: Задужбина Николај Тимченко, Алтера, 2009.
- [Petković Novica. *Sofkin silazak: Nečista krv Borisava Stankovića*. Beograd – Leskovac: Zadužbina Nikolaj Timčenko, Altera, 2009]
- Радић-Дугоњић Милана. „О превођењу непреводивог (руски превод *Горској вијенца* П. П. Његоша)”. Ристић Стана, Радић-Дугоњић Милана. *Реч. Смисао. Сазнање: сџудија из лексичке семантике*. Београд: Филолошки факултет, 1999: 237–245.
- [Radić-Dugonjić Milana. „O prevođenju neprevodivog (ruski prevod Gorskog vijenca P. P. Njegoša)”. Ristić Stana, Radić-Dugonjić Milana. *Reč. Smisao. Saznanje: studija iz leksičke semantike*. Beograd: Filološki fakultet, 1999: 237–245]
- Раковић Марија. „Турски суфикси у роману *Нечиста крв Борисава Станковића*.” *Филолој* 11 (2020): 157–177.
- [Raković Marija. „Turski sufiksi u romanu *Nečista krv Borisava Stankovića*.” *Filolog* 11 (2020): 157–177]
- Селенић Слободан. „Амбасадор некомуниста и партијска дипломатија: Марко Ристић у Паризу 1945–1951.” *Токови историје* 12, 1 (2012): 135–159.
- [Selenić Slobodan. „Ambasador nekomunista i partijska diplomatija: Marko Ristić u Parizu 1945–1951.” *Tokovi istorije* 12, 1 (2012): 135–159]
- Фененко Наталја Александровна. *Јзык реалии и реалии јзыка*. Воронеж: Воронежский государственный университет, 2001.
- [Fenenko Natal'ia Aleksandrovna. *Ĭazyk realii i realii ĭazyka*. Voronezh: Voronezhskii gosudarstvennyĭ universitet, 2001]
- Хлебџ Борис. *Оџшџа начела џревођења*. Београд: Београдска књига, 2009.
- [Hlebec Boris. *Opšta načela prevođenja*. Beograd: Beogradska knjiga, 2009]
- Ценић Вера. *Огледи о Борисаву Сџанковићу*. Врање: Нова Југославија, 1988.
- [Cenić Vera. *Ogledi o Borisavu Stankoviću*. Vranje: Nova Jugoslavija, 1988]
- Џонић Виолета. „Историографска (етнографска) лакуна на плану руског и српског језика”. *Срџски језик* XXI (2016): 545–560.
- [Džonić Violeta. „Istoriografska (etnografska) lakuna na planu ruskog i srpskog jezika”. *Srpski jezik* XXI (2016): 545–560]
- Ђорђевић Радмила. *Увод у контрастирање језика*. Београд: Завод за удџбенике и наставна средства, 1987.
- Molina Lucía. *El otoño del pingüino: análisis descriptivo de la traducción de los culturemas*. Castelló de la Plana: Publicacions de la Universidad Jaume I, D. L., 2006.

Nikolić Ivana. „Nulta ekvivalencija i tehnika fusnota.” *Prevodilac* 38, 1–2 (2019): 41–52.
 Šipka Danko. „Budi se Istok (i Zapad): uz antropocentrički zaokret u lingvistici krajem dvadesetog veka”. *Линџивисџичке акџуелносџи* 1:2 (2000): 7–11.

Лексикоџрафски извори

- БАС: *Большой академический словарь русского языка*. Т. 1, 6, 8. Санкт-Петербург: РАН, Институт лингвистических исследований РАН, Наука, 2004–.
- [BAS: *Bol'shoj akademicheskiĭ slovar' russkogo ĭazyka*. Т. 1, 8. Sankt-Petarburg: RAN, Institut lingvisticheskikh issledovanĭi RAN, Nauka, 2004–]
- Кончаревџи Ксениџа, Радовановџи Милан. *Руско-срџски и срџско-руски џеолошки речник*. Београд: Службени гласник, 2012.
- [Končarević Ksenija, Radovanović Milan. *Rusko-srpski i srpsko-ruski teološki rečnik*. Beograd: Službeni glasnik, 2012]
- РМС: *Речник српскохрватскога књижевног језика*. Књ. 5, 6. Нови Сад: Матица српска, 1967–1976.
- [RMS: *Rečnik srpskohrvatskog književnog jezika*. Knj. 5, 6. Novi Sad: Matica srpska, 1967–1976]
- РСАНУ: *Речник српскохрватског народног и књижевног језика*. Књ. 1, 3, 4, 7, 8, 9, 12, 14, 17, 18. Београд: Институт за српскохрватски језик, 1959–.
- [RSANU: *Rečnik srpskohrvatskog narodnog i književnog jezika*. Knj. 1, 3, 4, 7, 8, 9, 12, 14, 17, 18. Beograd: Institut za srpskohrvatski jezik, 1959–]
- СРЯ: *Словарь русского языка в четырех томах*. Т. 4. Москва: Русский язык, 1985–1988.
- [SRĭA: *Slovar' russkogo ĭazyka v chetyrekh tomakh*. Т. 4. Moskva: Russkiĭ ĭazyk, 1985–1988]
- Толстой Илья Ильич. *Сербскохорватско-русский словарь*. 54000 слов. Издание 3-е, исправленное и дополненное. Москва: Советская энциклопедия, 1970.
- [Tolstoĭ Il'ia Il'ich. *Serbskohorvatsko-russkiĭ slovar'*. 54000 slov. Izdanie 3-e, ispravlenoe i doplonennoe. Moskva: Sovetskaĭa ěntsiklopediĭa, 1970]
- Škaljić Abdulah. *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku: fototipsko izdanje prema VI izdanju Svjetlosti, Sarajevo, 1989*. Novi Sad – Sarajevo: Prometej, Svjetlost, 2015.

Извори с инџернеџа

- Web 1: Картица Михаила Петровича Волконског на сајту Музеџа позоришне уметности Србиџе. <https://teatroslov.mpus.org.rs/licnost.php?id=30987> 25.10.2024.
- Web 2: Юрьев день. <https://www.culture.ru/s/slovo-dnya/yuryev-den/> 30.10.2024.
- Web 3: Речничка платформа Расковник, Глиша Елезовџи, Речник косовско-метохиџског дијалекта. Реч сабор. <https://raskovnik.org/reci/%D1%81%D0%B0%D0%B1%D0%BE%D1%80/> 30.10.2024.

Извори џрађе

- Станковџи Борислав. *Нечистџа крв*. Београд: ЗУНС, 2011.
 [Stanković Borislav. *Nečista krv*. Beograd: ZUNS, 2011]

Станкович Борисав. *Дурная кровь*; перевод М. Волконского. Москва: Государственное издательство Художественной литературы, 1961.
[Stankovich Borisav. *Durnaiâ krov'*; perevod M. Volkonskogo. Moskva: Gosudarstvennoe izdatel'stvo Khudozhestvennoï literatury, 1961]

Стефан Милошевич

О ПЕРЕВОДЕ КУЛЬТУРНО МАРКИРОВАННОЙ ЛЕКСИКИ С СЕРБСКОГО НА РУССКИЙ ЯЗЫК (НА ПРИМЕРЕ ПЕРЕВОДА РОМАНА «ДУРНАЯ КРОВЬ» БОРИСАВА СТАНКОВИЧА) –

Часть I: теоретические основы и анализ лексем из области природы и культурного наследия

Резюме

В первой части статьи дается краткий обзор существующих терминов и методологических подходов к изучению культурно маркированной лексики в рамках сопоставительной лексикологии и теории перевода, а также анализ такой лексики в области природы и культурного наследия в романе «Дурная кровь» и его переводе на русский язык. Исследование базируется на модели описательного анализа, подразумевающей контекстуализацию и характеризацию перевода, определение культурной среды, к которой относятся культурно маркированные элементы текста, и выявление переводческих поступков для их переноса. На теоретическом плане целью анализа является проверка данной модели на материале двух родственных славянских языков, а на прикладном плане – создание типологии используемых переводческих поступков для переноса данного пласта лексики. Выделение типичных и менее типичных поступков может помочь в определении того, какой стратегией руководствовался переводчик – одомашниванием или отчуждением переводимого текста.

Ключевые слова: культурно маркированная лексика, природа, культурное наследие, перевод, описательный анализ, «Дурная кровь», переводческие техники и поступки, сербский язык, русский язык

Стефан Милошевић основне академске студије завршио је на Катедри за славистику Филолошког факултета у Београду 2012. године, а мастер студије на истом факултету 2014. године одбравивши рад „Типологија разлика између руског и српског језика (на материјалу грешака руских говорника при усвајању српског језика)”. Тренутно је студент докторских студија. У области његовог научног интересовања улазе контрастивна анализа руског и српског језика,

теорија превођења, историја славистике, методика наставе руског и српског језика као инословенских.

Stefan Milošević completed his bachelor's degree at the Slavic Department of the Faculty of Philology in Belgrade in 2012, followed by his master's degree at the same institution in 2014. His master's thesis was titled "Typology of Differences between Russian and Serbian Languages (on material of Russian speakers' errors in Serbian language acquisition)." He is currently a Ph.D. student. Areas of his scholarly interests include: contrastive grammar of Russian and Serbian languages, translation studies, history of Slavic studies, teaching methodology of Russian and Serbian as a second Slavic languages.

<https://orcid.org/0000-0001-5007-3054>

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.en>).

Марија Коїривица Лелићанин

САЕ инстџитут Милано

m.lelicanin@sae.edu

UDC: 811.131.1'367.624

81'255

DOI: <https://doi.org/10.18485/prevod.2024.43.92.3>

Примљен: 4.12.2024.

Прихваћен: 30.12.2024.

Оригинални научни рад

ПРИЛОГ НАВОДНО У ИТАЛИЈАНСКОМ ЈЕЗИКУ: КОРПУСНО ИСТРАЖИВАЊЕ

У наставној и преводилачкој пракси уочено је да српски прилог *наводно* може представљати изазов, те је основни циљ рада установити како адекватно превести овај прилог на италијански језик. Најпре су испитане његове семантичке вредности у речнику српског језика (РСЈ 2011), италијанско-српског (Клајн 2011) и хрватско-италијанског (Деановић-Јернеј 1989), где је потврђено да *наводно* нема јединствене преводне еквиваленте. Потом је претражен дигитални корпус *SerbItaCor3* који обухвата преводе српских књижевних дела на италијански и преводе италијанских аутора на српски (114 књижевних дела на српском и 127 италијанских превода, као и 129 дела на италијанском језику са паралелизованих 140 превода на српски језик). Забележене су употребе прилога *наводно* у оба преводна смера: и са српског на италијански и са италијанског на српски. Конкорданце су разврстане према преводним еквивалентима, а потом су укрштене њихове граматичке и прагматске функције, којима се додатно указује на семантичке нијансе у превођењу. Резултати указују на богатство могућности у исказивању значења српског прилога *наводно* попут конструкција са глаголом *parere* (*a quanto pare, pare che* итд.), придева *presunto*, прилога *presumibilmente* итд, а уочено је и да се у италијанском преводу неретко изоставља. Потврђено је да стилске одлике кондиционала као преводног еквивалента прилога *наводно* (Терић 2005: 86) нису примерене за све језичке стилове и регистре. Коначно, сачињен је попис свих преводних еквивалената из корпуса преведених књижевних дела који, претпостављамо, може наћи примену и у превођењу научно-стручних текстуалних жанрова.

Кључне речи: метадискурс, превођење, италијански језик, *наводно*, корпусно истраживање

In teaching and translation practice, it has been observed that the Serbian adverb *navodno* can present a challenge when translating into Italian. The

primary aim of this study is to determine how to adequately translate this adverb. First, its semantic values were examined in the following dictionaries: Serbian dictionary (Речник српскога језика 2011), Italian–Serbian (Klajn 2011), and Croatian–Italian (Deanović Jernej 1989), where it was confirmed that *navodno* does not have a single, consistent translation equivalent. The digitalised corpus *SerbItaCor3* was then explored, which includes translations of Serbian literary works into Italian and Italian authors' works into Serbian (114 literary works in Serbian with 127 Italian translations, and 129 works in Italian with 140 parallel translations into Serbian). Concordance lines were categorised according to their translation equivalents, and their grammatical and pragmatic functions were cross-examined, highlighting the semantic nuances in translation. The results demonstrate a variety of options for expressing the meaning of the Serbian adverb *navodno*, such as constructions with the verb *parere* (e.g., *a quanto pare, pare che*, etc.), the adjective *presunto*, the adverb *presumibilmente*, and others. It was also noted that in Italian translations, the adverb is often omitted. It was confirmed that the stylistic characteristics of the Italian conditional mode as a translation equivalent for *navodno* (Terić 2005: 86) are not suitable for all language styles and registers. Finally, a list of all translation equivalents from the corpus of translated literary works was compiled, which may prove useful in translating scientific and technical texts.

Key words: metadiscourse, translation, Italian language, *navodno*, corpus-based research

1. Увод

Прилог *наводно* не припада пропозиционом садржају исказа већ открива присуство аутора у тексту. Овим реторичким средством аутор најчешће изражава суздржан став према истинитости исказа и квалификује категоричке тврдње, те се може посматрати и као метадискурсни маркер епистемичког ограђивања (уп. Nyland 2005; Копривица Лелићанин 2012). Аутори користе маркере ограђивања да покажу обазривост и сумњу, чиме обезбеђују да порука буде пренета онако како су је замислили (Fraser 2010:15).

Италијански прилози и остале врсте речи, као метадискурсни у писаној и дискурсни маркери у претежно усменој размени, са снажним прагматским одликама попут маркера ограђивања, става и њима сличних, последњих година буде пажњу домаћих италијаниста, нарочито са аспекта контрастивне анализе и превођења. До сада су најдетаљније обрађени преводни еквиваленти полисемичних маркера као што су *иначе* (Moderc 2015), *allora* (Сековић & Радојевић 2016), *scusa, sai, ti dico* (Сековић & Јанићијевић 2017), те се овим истраживањем настоје осветлити преводни еквиваленти прилога *наводно* као прилога са специфичним прагматским својствима за које није могуће понудити јединствен превод.

Речник Матице српске дефинише ову лексему на следећи начин:
 „**наводно** прил. како кажу, како се прича, према нечијем казивању или писању (често с призвуком сумње у тачност дотичног исказа). – Побегло, наводно, с неком распуштеницом” (Речник Матице српске 2011: 739).

Хрвајско-српско-италијански речник (Деановић-Јернеј 1989: 437) такође садржи исто објашњење и наводи описне преводе на италијански језик помоћу глагола *dire*:

„**navodno**, adv. Secondo quel che si dice, a quanto si dice; (*kako kažu*) si dice che; come si dice; *on je navodno otputovao* si dice che sia partito, egli sarebbe partito”.

У италијанско-српском речнику (Клајн 2011:432) прилог *наводно* јавља се само као превод италијанског прилога *ipoteticamente*, изведеног од придева **ipotetico**, где се губи наглашено значење навођења туђих речи као што је то случај израза са глаголом *dire*:

„**ipotetico** /-ètiko/ adj. (pi. -ci) ipotetičan, pretpostavljen; neizvestan; *proposizione ipotetica* (gram.) pogodbeno rečenica. || **ipoteticamente** /-mènte/ adv. ipotetično; navodno”.

У италијанском језику медија (новине, радио, телевизија, али и нови медији и друштвене мреже), за исказивање незваничних и непотврђених вести усталила се посебна стилска одлика кондиционала, такозваног кондиционала резерве и ограђивања (*condizionale di dissociazione*: Bonomi 2002: 100; Терић 2005: 86), односно кондиционала извештавања (*condizionale cronistico*: Bonomi 2002: 100). Кондиционалом као стилским и реторичким средством аутор текста или говорник се ограђује у односу на истинитост садржаја исказа (Терић 2005: 86). У самом одабиру посебног глаголског начина указује се на став говорника према радњи, те употреба кондиционала одговара латинском изразу *relata refero* – „саопштавам онако како ми је саопштено”, односно „не јамчим за веродостојност информације” (Терић 2005: 86), што и одговара семантичкој вредности прилога *наводно*, илустрованој претходно наведеним дефиницијама и примерима. Међутим, поставља се питање да ли италијански кондиционал (и садашњи и прошли) у научно-стручним и књижевним текстовима може увек бити адекватно решење, ако имамо у виду устаљену употребу за исказивање непотврђених медијских вести и тврдњи. Потребно је испитати и друга решења која не би нужно имала призвук непотврђених вести из новинског дискурса. Стога је основни циљ овог рада да установи најчешће преводне еквиваленте за српски прилог *наводно* на италијанском језику, испитујући граматичке еквиваленте српског прилога с обзиром на његова стилска, семантичка и прагматска својства. У раду ће бити посматрани примери са прилогом *наводно* и у оригиналним делима на

српском језику, као и у преводима италијанских аутора на српски језик.

Овај рад има две веће целине. Након теоријског увода, следи методолошки оквир где се најпре представља одабир речника, а потом и прецизирају одлике корпуса и поступак разврставања конкорданци добијених из корпуса. У одељку Резултати и дискусија преводни еквиваленти су разврстани према граматичким функцијама и семантичким нијансама. У закључцима биће сумирани најважнији преводни еквиваленти.

2. Метод и поступак

Прилог *наводно* испитан је на недавно оформљеном дигитализованом и паралелизованом корпусу *SerbltaCor3* (Moderc et al. 2023). Корпус обухвата 243 књижевна дела, од чега су 129 дела италијанских, а 114 српских аутора. Дела на италијанском језику броје око 11.1 милиона речи, док је дела на српском око 10,4 милиона (Moderc et al. 2023). Могуће је претражити корпус са паралелизованим преводима, а у случајевима где једно дело има више превода, омогућено је консултовање свих доступних превода на нивоу реченице или пасуса (Moderc et al. 2023).

За претрагу је коришћен програм *noske*¹ који омогућава паралелизован преглед одломка из оригиналног дела и одговарајућег превода који садрже задату реч, у овом случају прилог *наводно*. Целокупан поступак је подразумевао је неколико важних корака:

- 1) Паралелизовану претрагу корпуса према задатом прилогу *наводно* помоћу функције *Parallel Concordance*.
- 2) Груписање примера према преводним еквивалентима.
- 3) Анализа примера.

Поступак се може поновити кроз кораке које смо само делимично спровели у овом истраживању:

- 4) Претрага корпуса према пронађеним еквивалентима (нпр. прилог *presumibilmente*) и осталим решењима добијених претрагом прилога *наводно*.
- 5) Груписање тако добијених примера и поновна претрага, итд.

3. Резултати и дискусија

На упит *наводно* у српском делу корпуса *SerbltaCor3_sr* забележен је 161 пример употребе, што чини 13.08 на милион токена или 0.0013% у целокупном корпусу. Конкорданце су потом груписане према преводним еквивалентима и поређане према учесталости преводног решења.

1 Програм *noske* доступан је преко платформе <http://noske.jerteh.rs>

Такође су наведене граматичке функције преводног еквивалента као што се може видети у Табели 1.

ПРЕВОДНИ ЕКВИВАЛЕНТ	ВРСТА РЕЧИ	УЧЕСТАЛОСТ (од 161)
CONDIZIONALE	глагол (глаголски начин)	41
PARERE/SEMBRARE	глагол	21
DIRE	глагол	18
без превода (нулти)	-	17
FINGERE/FARE FINTA DI	глагол	12
presunto	придев	8
apparentemente/in apparenza	прилог/прилошка конструкција	4
presumibilmente	прилог	4
preteso	придев	3
DOVERE	глагол	3
ATTRIBUIRE	глагол	3
cosiddetto	придев	3
a sentir (lui, voi)	глагол (имплицитна реченица)	2
adducendo	глагол, герундиј, (имплицитна реченица)	2
secondo	предлог	2
fittizio	придев	2
PRESUME CHE/SUPPONE CHE	глагол	2
CREDERE	глагол	2
PENSARE	глагол	2
col pretesto di	прилошка конструкција	1
che passa per	глагол (односна реченица)	1
supposto	придев	1
FIGURARE	глагол	1

fra parentesi	прилог (именичка синтагма)	1
probabilmente	прилог	1
con l'aria di	прилошка конструкција	1
PRETENDERE	глагол	1
sedicente	придев	1
con la scusa di	прилошка конструкција	1
УКУПНО		161

Табела 1: Прилог *наводно* и преводни еквиваленти на италијанском језику

3.1. Кондиционал за исказивање нејошврћене шврдње

Доминантни преводни еквивалент за исказивање семантичких вредности прилога *наводно* је италијански кондиционал. Он се у оквиру корпуса јавља у примерима превода са српског на италијански језик за непотврђену вест (београдске жуте штампе у примеру 1), наводно изговорене увреде (пример 2), вести из часописа (пример 3) или непотврђеног уверења (пример 4). У наведеним примерима, реч је о новинском стилу који је део нарације, односно приповедачког поступка и грађења саме радње, те се не може закључити да се новински стил напосто проширио на књижевно-уметнички:

ПР.	ТЕКСТ ОРИГИНАЛА	ПРЕВОД
1	Nikada, međutim, nisam poželeo da uputim neki sličan udarac Ludvigu, bez obzira na to što je beogradska žuta štampa u nekoliko navrata pokušala da lansira priče o tome kako smo se tukli na nekom splavu na Savi, pa se čak pojavila jedna mutna fotografija na kojoj se, navodno , vidi kako zamahujem pesnicom dok drugom rukom stiskam Ludvigovu košulju. Albahari (2007)	Mai, tuttavia, ho desiderato colpire in tal modo Ludwig, benché la stampa scandalistica belgradese abbia più volte cercato di rilanciare alcune storie secondo le quali io e lui avremmo fatto a botte a bordo di una zattera sulla Sava, e sia apparsa persino una fotografia sfocata che mi ritrarrebbe mentre agito un pugno e con l'altra mano afferro Ludwig per la camicia. Albahari (2010)

2	Taj besprekorni džentlmen pokušava da izabere reči kojima bi gostu objasnio da kupleraj u kome je navodno izgovorio uvredu uopšte nije u Famagusti. Čak ni na Kipru. Basara (2006)	Quell'impeccabile gentiluomo sta cercando di trovare le parole per spiegare al suo ospite che il bordello nel quale lui avrebbe pronunciato il famigerato discorso non si trova a Famagosta, e neanche a Cipro. Basara (2011)
3	Tako u broju 143, od septembra 1988, Zembla donosi priču Kuće opijuma u Londonu, koju je navodno duh De Kvinsija napisao tokom jedne seanse tako što je posredstvom medijuma odabrao reči iz primerka lista Observer. Basara (2006)	Così nel numero 143 del settembre del 1988, Zembla riporta il racconto Case dell'oppio di Londra, che lo spirito di De Quincey avrebbe scritto durante una seduta spiritica nella quale, attraverso un medium, aveva scelto le parole da una copia della rivista "Observer". Basara (2011)
4	Neko izgara sporije, neko brže, to je kao s drvenim i kamenim ugljem - stvar ličnosti - ali oni koji nikada ne okušaju ni kap jer to nije, navodno zdravo, ti su najtuplji i najnaivniji. Basara (1996)	Qualcuno brucia più lentamente , qualcuno più velocemente: è come col carbone di legna e col carbon fossile , una questione di personalità ; ma quelli che non provano mai nemmeno un goccio, perché non sarebbe sano , costoro sono i più ottusi e i più ingenui. Basara (2005)

Табела 2: Италијански кондиционал као еквивалент српског прилога *наводно*

Семантичко подударање вредности кондиционала и српског прилога *наводно* додатно потврђује и чињеница да се у преводима италијанског кондиционала прилог *наводно* додаје у оним случајевима кад је реч о навођењу туђих речи или мишљења (примери 5 и 6) и гласина (примери 7 и 8):

ПР.	ТЕКСТ ОРИГИНАЛА	ПРЕВОД
5	In quel frangente Fergus mi invitò a cena per il sabato. Una festa di compleanno di una cugina, una ragazza che, secondo la moglie di Fergus, che mi aveva visto per una manciata di minuti, sarebbe andata bene per me. Bonesso (1997)	Tom zgodom Fergus me je pozvao da u subotu dođem na večeru, na rođendan jedne rođake, devojke koja bi mi, po mišljenju njegove žene koja me je nakratko videla, navodno odgovarala. Boneso (2008)
6	anche la energetica bionda sorridente dal cartellone pubblicitario del dentifricio Klamm (che, se usato giornalmente, trasformerebbe la nostra esistenza in paradiso, Buzzatti (1968)	čak i nasmejana plavuša na reklamnom plakatu za zubnu pastu Klamm (koja, ako je svakodnevno upotrebljavamo, navodno pretvara našu egzistenciju u raj, zar ne Mr. Mac Intosh, Bucati (1977)
7	Circolavano su costei voci mistiche, sarebbe stata guarita dalla cecità e avrebbe fatto delle predizioni, Eco (2010)	O njoj su kolale razne tajanstvene glasine, navodno je povratila vid i počela da proriče, Eko (2011)
8	si parla ancora adesso di un tesoro che i cosacchi, fuggendo, avrebbero nascosto da qualche parte fra le montagne della Carnia. Magris (1984)	još se priča o nekakvom blagu koje su Kozaci, u bekstvu, navodno sakrili negde u Karnijskim planinama. Magris (2007)

Табела 3: Српски прилог *navodno* као еквивалент италијанског кондиционала

3.2. *A quanto pare/Pare che*

У преводима српских текстова на италијански језик структура *a quanto pare* се јавља у случају уметнуте реченице (пример 9) или уметнутог коментара (пример 10):

ПР.	ТЕКСТ ОРИГИНАЛА	ПРЕВОД
9	Bog se, negde sam pročitao, navodno uplašio da bi ljudi, ukoliko govore samo jednim jezikom, Albahari (1997)	A quanto pare Dio , l'ho letto da qualche parte aveva temuto che gli uomini, se avessero parlato una sola lingua, Albahari (2008)
10	On to nijedanput nije porekao; to su mu, navodno , saopštili i njegovi gurui iz sna. Basara (1996)	Lui non lo negò nemmeno una volta: questo, a quanto pare , era ciò che gli avevano detto anche i suoi guru del sogno. Basara (2005)

Табела 4: Италијански глагол PARERE и српски прилог *наводно*

3.3. *A quanto si dice/a quanto si diceva*

Слично претходним примерима, *a quanto si dice(va)* се такође јавља на почетку реченице (пример 12) или као уметнути коментар (примери 11 и 13). С друге стране, имајући у виду да је у срџи значења овог прилога навођење туђих речи, помало изненађује чињеница да се преводилачки изрази који садрже глагол *dire* налазе на трећем месту по учесталости, готово изједначено са стратегијом потпуног изостављања ограђивања према садржају у преводу:

ПР.	ТЕКСТ ОРИГИНАЛА	ПРЕВОД
11	W. Kowalsky je, navodno , pripadao redu Male braće evanđeoskih biciklista Ružinog krsta Basara (1996)	W. Kowalsky, a quanto si dice , apparteneva all'ordine dei Piccoli fratelli dei Ciclisti Evangelici Rosacroce Basara (2005)
12	Navodno , Mrvica je svoga brata odveo u Visoko da se popravi. Kusturica (2010)	Così si diceva , Mrvica portò suo fratello a Visoko a rimettersi. Kusturica (2013)
13	Podnapiti smo krenuli prema „Mladosti” gdje su, navodno , sjedili i pili Maja i mali Selimović. Kusturica (2010)	Un po' brilli andammo al Mladost dove, a quanto si diceva , erano seduti a bere Maja e il piccolo Selimović. Kusturica (2013)

Табела 5: Италијански глагол DIRE и српски прилог *наводно*

3.4. Нул̄ѣи еквивален̄ѣ

У превођењу са српског на италијански српски прилог *наводно* може да изостане (примери 14, 15, 16, 17), али исто тако у преводу са италијанског на српски може и да се дода (18, 19, 20, 21). Реч је о преводачким техникама додавања и одузимања (Сидиновић 1990). Ову врсту преводног еквивалента назвали смо *нул̄ѣим еквивален̄ѣом*. У примеру 17, иако је изостављен прилог *наводно* у преводу на италијански се заправо компензује (или преводи) глаголом RACCONTARE (причати, приповедати) и безличном конструкцијом.

У примерима превода италијанских текстова где се додаје прилог *наводно* најчешће је реч о потреби за емфазом која се у италијанском језику постиже прозодијом у већој текстуалној целини, овде је симболично илустрована само упитном реченицом (пример 19) или коментаром (примери 20 и 21):

ПР.	ТЕКСТ ОРИГИНАЛА	ПРЕВОД
14	Postojala je i pritužba na navodno raskalašno ponašanje nekih mlađih profesora na Filozofskom fakultetu. Albahari (1997)	C'era, inoltre, una querela per atti osceni contro alcuni giovani professori della Facoltà di Filosofia Albahari (2003)
15	Sreten Pokimica je tokom sedmice navodno odsutan poslom. Petrović (2000)	Sreten Pokimica durante la settimana è assente per lavoro. Petrović (2004)
16	A on krenuo za Skoplje, usput navodno mobilisan, Velikić (2012)	Suo padre partì per Skopje, fu reclutato Velikić (2019)
17	Nikada, baš nikada nije onako kako je navodno bilo. Velikić (2012)	Mai, proprio mai è come si racconta. Velikić (2019)
18	Quando tornavo a casa raccontavo ai miei che a scuola tutti dicevano che ero simpatico e inventavo storie divertenti che mi erano successe. Ammaniti (2010)	Kad bih se vratio kući, mojima sam pričao kako u školi svi kažu da sam simpatičan i izmišljao sam zabavne priče o događajima koji su mi se navodno desili. Amaniti (2011)

19	E io ci flirtavo? Ferrante (2015)	A ja sam navodno s njima koketirala? Ferrante (2019)
20	Emetto uno sbuffo divertito. Marone (2015)	Frknuo sam, navodno negodujući. Marone (2016)
21	È di quelli che la sanno lunga e ci arrivano poco alla volta. Pavese (1949)	On ti je od onih što se navodno u sve razumeju, a ništa ne isteraju do kraja. Paveze (2019)

Табела 6: Српски прилог *наводно* и нулти еквивалент

3.5. Придеви и џрилози

Од придева најучесталији је *presunto* (примери 22, 23) и њему морфолошки близак прилог *presumibilmente*², (примери 24, 25). Међу придевима забележени су још *cosiddetto* (пример 26), *preteso* (пример 27), *fittizio* (пример 28), *supposto* (пример 29), *sedicente* (пример 30) и др. (в. Табела 7). У примерима 24 и 25 уочено је да поред прилога *presumibilmente*, вредности прилога *наводно* постижу се и употребом кондиционала:

ПР.	ТЕКСТ ОРИГИНАЛА	ПРЕВОД
22	, u kojem se, kao u svakoj palanci , najviše poštuju oni koji su navodno uspeli, Albahari (2007)	dove, come in una qualunque città di provincia, si rispettano soprattutto coloro che hanno raggiunto un presunto successo, Albahari (2010)
23	E all'occhio di Simonini, che aveva passato più di un'ora a imitare la presunta calligrafia di Dreyfus, Eco (2010)	A Simoninijevom iskusnom pogledu, pošto je više od sat vremena proveo podražavajući navodno Drajfusov rukopis, Eco (2011)

2 Прилог *presumibilmente* потиче од придева *presumibile*, односно од глагола PRESUMERE (претпоставити). Партицип прошли истог глагола гласи *presunto*. Интересантно је напоменути да у истраживањима метадискурса на енглеском језику семантичким вредностима прилога *наводно*, одговарају *presumably* и *supposed* (Hyland 2008: 224), који су најближи италијанском прилогу *presumibilmente*.

24	On, navodno , staje pred Lu, zabezeknuto zuri u nju neko vreme i na kraju kaže: Basara (2006)	Lui, presumibilmente , in piedi davanti a Lou, l' avrebbe fissata incredulo per qualche secondo e infine le avrebbe chiesto Basara (2011)
25	Navodno me iscrpljuje. Basara (2006)	Presumibilmente , mi porterebbe all'esaurimento. Basara (2011)
26	Najtužnije od svega je uverenje tih navodno pravih Beograđana da žive u velegradu Albahari (2007)	La cosa più triste è la convinzione dei cosiddetti veri belgradesi di vivere in una metropoli Albahari (2010)
27	Poi, di fronte alla nostra perplessità: "Ordo Templi Orientis, la conventicola degli ultimi pretesi fedeli di Aleister Crowley ...	Kada je video da ga zbunjeno gledamo dodate: „Ordo Templi Orientis, navodno poslednja družina sledbenika Alistera Kroulija ...
28	Ecco le macchine aritmetiche, fittizio trionfo del quantitativo, Eco (1994)	Evo i aritmetičkih mašina koje navodno znače punu pobedu kvantitativnog, Eko (2002)
29	"L'ha pronunciata giorni fa un uomo fuggito da Airagne, un supposto indemoniato di nome Sébastien Marcello (2012)	- Izgovorio ju je pre nekoliko dana jedan čovek koji je pobjegao iz Eranja, navodno zaposednut, zvao se Sebastijen Marčelo (2013)
30	A vrhunac u toj hijerarhiji kiča jeste navodno pripadanje građanskom sloju, Albahari (2007)	E nella gerarchia del kitsch il culmine è la sedicente appartenenza alla classe borghese, Albahari (2010)

Табела 7: Италијански придеви и прилози и српски прилог *наводно*

3.6. *Fingere/fare finta di*

Српски прилог *наводно* може се преносити и помоћу глагола *fin gere* и конструкције *fare finta di* (правити се, претварати се, лажно представљати, фингирати).

ПР.	ТЕКСТ ОРИГИНАЛА	ПРЕВОД
31	Navodno se bavi fotografijom, a u stvari stalno upada u neke nevolje. Ammaniti (2010)	Faceva finta di fare la fotografa ma combinava casini. Amaniti (2011)
32	Posmatrao sam ih kao metafore mudrosti sa mnogo више значења i nagoveštaja nego што им је образовни повод navodno namenio. Eco (1994)	Le avvertivo come metafore sapienziali , ben più significanti e allusive di quanto il pretesto didascalico avesse finto di averle volute. Eco (2002)

Табела 8: Италијански глагол FINGERE/FARE FINTA DI и српски прилог *наводно*

4. Закључак

У овом раду забележени су преводни еквиваленти српског прилога *наводно* на италијанском језику. Уочено је да српски прилог *наводно* означава тврдње према према нечијем казивању или писању, често с призвуком сумње у тачност дотичног исказа, те се доводи у етимолошку, морфолошку и семантичку везу са глаголом *наводиши* (туђе речи или мишљења). На италијанском језику за исказивање вести из непотврђеног извора, нарочито у језику медија, веома често се употребљава кондиционал.

Истраживање је спроведено на великом корпусу (преко 20 милиона токена) књижевних дела и превода италијанских и српских савремених писаца. У преводима и оригиналним делима прилог *наводно* задржава семантичке вредности непотврђене тврдње и суздржаног става према тачности исказа. Међу преводним еквивалентима на италијанском језику доминира употреба кондиционала, али пре свега кад се приповеда о вестима из медија. Овде не можемо говорити о стилском уступању књижевно-уметничког језика пред новинским стилем, већ о једноставном укључивању новинског стила у књижевно-уметнички поступак. Претпостављамо да би слична решења била могућа и у језику струке кад се контекст и комуникативна ситуација тичу приказивања непотврђених вести из медија. Откривена су, међутим, и многа друга преводна решења и еквиваленти, као што су конструкције са глаголима PARERE, SEMBRARE, DIRE (*a quanto pare, sembra, a quanto si dice*), FINGERE/FARE FINTA DI, као и употреба придева и прилога (*presunto, presumibilmente, cosiddetto, preteso, fittizio, supposto*).

Колико је семантичка вредност прилога *наводно* нестална и често неухватљива, те остављена на тумачење самог преводиоца, говори и

чињеница да се преводиоци често опредељују или да га не преведу или да га додају у свом преводу. Ову појаву назвали смо *нулџим еквивалентом*. Као додавање се најчешће појављује у српским преводима у деловима текста где је део дијалога у којем се на италијанском неповерење исказује прозодијом текста која на српском може да изостане. С друге стране, у преводима на италијански језик може да изостане или јер се сматра плеонастичним, или да се компензује употребом одговарајућег глагола. Поред техника додавања и изостављања, *наводно* се често и додатно маркира двоструким средствима: и преводом и употребом кондиционала.

У књижевно-уметничким текстовима одлука може бити условљена и естетским разлозима, као и личним преференцијама преводиоца. Ово истраживање ставља на располагање списак најчесталијих еквивалентата прилога *наводно*, те своју примену може наћи и у превођењу различитих типова текстова, укључујући чак и стручне и научне.

Литература

- РСЈ: Вујанић Милица и др. *Речник српскога језика*. Нови Сад: Матица српска, 2011. [Vujančić Milica i dr. *Rečnik srpskoga jezika*. Novi Sad: Matica srpska, 2011]
- Сибиновић Миодраг. *Техника превођења*. Београд: Завод за Уџбенике и наставна средства, 1990.
- [Sibinović Miodrag. *Tehnika prevođenja*. Beograd: Zavod za Udžbenike i nastavna sredstva, 1990]
- Bonomi Ilaria. *L'italiano giornalistico*. Firenze: Franco Cesati Editore, 2002.
- Ceković Nevena i Radojević Dragana. „Polifunkcionalnost italijanskih diskursnih markera u prevodnju na srpski“. Vraneš Aleksandra i Marković Ljiljana (ur.). *Kulture u prevodu*. Knjiga 2. Beograd: Filološki fakultet, 2016: 233–246.
- Deanović Mirko i Jernej Josip. *Hrvatskosrpsko-talijanski rječnik*. Zagreb: Školska knjiga, 1989.
- Fraser Bruce. “Pragmatic competence: The case of hedging”. Gunther Kaltenböck et al. (ed.). *New approaches to hedging*. Berlin: Brill, 2010: 15–34.
- Hyland Ken. *Metadiscourse. Exploring Interaction in Writing*. Oxford: Continuum, 2005.
- Klajn Ivan. *Italijansko-srpski rečnik*. Beograd: Edicija Aleksandrija, 2011.
- Koprivica-Lelićanin Marija. „Polipragmatska funkcija markera ograđivanja u akademskim člancima na italijanskom jeziku“. *Примењена лингвистика – Linguistique appliquée* 13 (2012): 95–110. http://dpls-alar.rs/pdf/Primenjena%20lingvistika_13_2012.pdf 20.12.2024.
- Moderc Saša, Stanković Ranka, Tomašević Aleksandra and Mihailo Škorić. “An italian-serbian sentence aligned parallel literary corpus”. *Review of the National Center for Digitization* 43 (2023): 78–91.
- Moderc Saša. „Su un modo di tradurre l'avverbio serbo 'inače' in italiano: il caso dell'equivalente 'altrimenti'“. *Italica Belgradensia* 1 (2015): 61–79.
- Terić Gordana. *Sintaksa italijanskog jezika*. Beograd: Filoški fakultet, 2005.

Извори

- SerbItaCor3: https://noske.jerteh.rs/#dashboard?corpname=SerbItaCor3_sr
20.12.2024.
- Albahari David. *Mamac*. Beograd: Stubovi kulture, 1997.
- Albahari David. *L'esca* (tradotto da Alice Parmeggiani). Rovereto: Zandonai, 2008.
- Albahari David. *Mrak*. Beograd: Stubovi kulture. 1997.
- Albahari David. *Il buio* (tradotto da Augusto Fonseca). Nardò: Besa, 2003.
- Albahari David. *Ludvig*. Beograd: Stubovi kulture, 2007.
- Albahari David. *Ludwig* (tradotto da Alice Parmeggiani). Rovereto: Zandonai, 2010.
- Ammaniti Niccolò. *Io e te*. Torino: Einaudi, 2010.
- Amaniti Nikolo. *Ja i ti* (prevela Mirela Radosavljević). Beograd: Plato books, 2011.
- Basara Svetislav. *Srce zemlje*. Beograd: Centar za ravnotežu, 2006.
- Basara Svetislav. *Il cuore della terra* (tradotto da Helena Kaloper; Stefania Giancane). Salento: Salento books, 2011.
- Basara Svetislav. *Fama o biciklistima*. Beograd: Narodna knjiga – Alfa, 1996.
- Basara Svetislav. *Quel che si dice dei Ciclisti Rosacroce* (tradotto da Maria Rita Leto). Trento, Rovereto: Anfora edizioni, 2005.
- Bonesso Paolo. *Le felicità nascoste*. Bologna: InEdition, 1997.
- Boneso Paolo. *Skrivene radosti* (preveo Igor Vidović). Beograd: Mono i Manjana, 2008.
- Buzzatti Dino. *La boutique del mistero*. Milano: Mondadori, 1968.
- Bucati Dino. *Prodavnica tajni* (prevela Cvijeta Jakšić). Beograd: Rad, 1977.
- Eco Umberto. *Il pendolo di Foucault*. Milano: Bompiani, 1994.
- Eko Umberto. *Fukoovo klatno* (preveli Mirela Radosavljević, Aleksandar Levi). Beograd: Narodna knjiga-Alfa, 2002.
- Eco Umberto. *Il cimitero di Praga*. Bologna: Bompiani, 2010.
- Eko Umberto. *Praško groblje* (preveli Mirela Radosavljević, Aleksandar Levi). Beograd: Plato books, 2011.
- Ferrante Elena. *Storia di chi fugge*. Milano: Mondadori, 2015.
- Ferante Elena. *Priča o onima koji odlaze i onima koji ostaju* (prevela Jelena Brborić). Beograd: Booka, 2017.
- Kusturica Emir. *Smrt je neprovjerena glasina*. Beograd: Novosti, 2010.
- Kusturica Emir. *Dove sono in questa storia* (tradotto da Alice Parmeggiani). Milano: Feltrinelli, 2013.
- Magris Claudio. *Illazioni su una sciabola*. Bari: Cariplo-Laterza, 1984.
- Magris Klaudio. *Nagađanja o jednoj sablji* (preveo Aleksandar V. Stefanović). Beograd: Arhipelag, 2007.
- Marcello Simoni. *La biblioteca perduta dell'alchimista*. Milano: Mondadori, 2012.
- Marčelo Simoni. *Alhemičareva biblioteka* (prevela Gordana Subotić). Beograd: Evro Giunti, 2013.
- Marone, Lorenzo. *La tentazione di essere felici*. Milano: Longanesi, 2015.
- Marone Lorenzo. *Sitnice koje život znače* (prevela Gordana Subotić). Beograd: Dereta, 2016. Petrović Goran. *Sitničarnica „Kod srećne ruke“*. Beograd: Narodna knjiga – Alfa, 2000.
- Petrović Goran. *69 casseti* (tradotto da Dunja Badnjević). Milano: Ponte delle Grazie, 2004.
- Velikić Dragan. *Bonavia*. Beograd: Laguna, 2012

Velikić Dragan. *Bonavia* (tradotto da Estera Miočić). Rovereto: Keller, 2019.
 Pavese Cesare. *La bella estate*. Torino: Einaudi, 1949.
 Paveze Čezare. *Lepo leto* (prevela Aleksandra Milosavljević). Beograd: LOM, 2019.

Marija Koprivica Lelićanin

THE ADVERB *NAVODNO* IN ITALIAN LANGUAGE: A CORPUS-BASED RESEARCH

Summary

The aim of this paper is to identify the translation equivalents of the adverb *navodno* in Italian. The Serbian adverb *navodno* is analysed in terms of metadiscourse, specifically as part of the non-propositional content of the discourse. The meanings of this adverb were initially examined in dictionaries (Matica Srpska Dictionary, Italian–Serbian, and Croatian–Serbian dictionaries). The adverb *navodno* was then investigated within the corpus of novels and their corresponding translations in Serbian and Italian. *SerbltaCor* includes 114 literary works in Serbian and 127 Italian translations, as well as 129 works in Italian with 140 parallel translations into Serbian. Working with such a large corpus yielded valuable results. The extracted frequencies were grouped according to translation equivalents and grammatical functions. The findings indicate a wide range of possibilities for expressing the meaning of the Serbian adverb *navodno* in Italian, including the conditional, constructions with the verb *parere* (e.g., *a quanto pare*, *pare che*, etc.), the adjective *presunto*, the adverb *presumibilmente*, and others. The null equivalent was identified as the omission of *navodno* in Italian, or its inclusion in Serbian translations where it is not present in the original. Finally, a list of all translation equivalents from the corpus of translated literary works was compiled, which we believe may also prove useful in translating scientific and technical texts.

Др Марија Копривица Лелићанин је професор теорије медија и културе на италијанској академији уметности САЕ институт у Милану. Звање научног сарадника стакла је на Етнографском институту САНУ. Предавала је као доцент на Филолошком факултету у Бањој Луци. Десет година била је академски координатор САЕ института у Београду. Предавала је у Милану и Џакарти и менторисала је на десетине страних студената на мастер студијама у Лондону. Објавила је више научних радова из области анализе дискурса, коаутор је једне монографије на италијанском језику, а у припреми за штампу је њена прва самостална монографија на италијанском језику у издању италијанске куће Утет из Торина.

PhD Marija Koprivica Lelićanin teaches Media and Culture Theory at the Italian Academy of Arts, SAE Institute in Milan. She holds the title of Research Associate at

the Ethnographic Institute of the Serbian Academy of Sciences and Arts (SANU). She has served as an assistant professor at the Faculty of Philology in Banja Luka. For ten years, she has been the academic coordinator at the SAE Institute in Belgrade. She has taught in Milan and Jakarta and has mentored dozens of international students in master's programs in London. She has published several scientific papers in the field of discourse analysis, co-authored a book in Italian on research methodology, and is currently preparing her first solo scientific book in Italian on media discourse analysis, which will be published by the Italian publishing house UTET in Turin.

<https://orcid.org/0000-0003-2092-8220>

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.en>).

Марко Јевџић
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за славистику
jevtampa@yandex.com

UDC: 371.3:81'255(497.11)
DOI: <https://doi.org/10.18485/prevod.2024.43.92.4>
Примљен: 1.11.2024.
Прихваћен: 9.12.2024.
Прејледни рад

РАЗВИЈАЊЕ ПРЕВОДИЛАЧКИХ КОМПЕТЕНЦИЈА НА МАСТЕР СТУДИЈСКИМ ПРОГРАМИМА ПРЕВОЂЕЊА НА УНИВЕРЗИТЕТИМА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Рад се бави компаративном анализом студијских програма који су садржани у оквиру модула мастер студија превођења, поредећи доступне податке о спецификацијама курсева на универзитетима у Београду, Новом Саду и Нишу. Увид у садржај курсева на ова три универзитета помаже нам да разумемо какве преводачке компетенције стичу студенти који бирају овај модул на другом степену академских студија, односно до које мере они могу да развију своја професионална знања и вештине. У фокусу нашег интересовања налазе се најзаступљенији европски језици који се проучавају на универзитетима у Србији: енглески, немачки, француски, руски и шпански. Циљ рада је бележење тренутног стања на студијама превођења у Србији и разматрање могућих начина како додатно унапредити програме модула путем развијања садржаја постојећих предмета и евентуалног укључивања нових.

Кључне речи: студије превођења, преводачке компетенције, спецификација предмета, ЕМТ, ПАСТЕ, наставни планови

This paper presents a comparative analysis of master's-level translation study programs at the Universities of Belgrade, Novi Sad, and Niš, focusing on the course specifications outlined in the program modules of each institution. Examining the course content across these three universities enables the assessment of the translation competencies expected of students in these programs, specifically with regard to how they develop relevant professional knowledge and skills. This analysis focuses on the most commonly taught European languages in Serbian universities: English, German, French, Russian, and Spanish. The aim of this paper is to document the current state of Translation Studies in Serbia and to explore potential ways to enhance these modules by expanding existing subjects and introducing new ones..

Keywords: translation studies, translation competencies, subject specification, EMT, PACTE, curricula

Историјат обуке преводилачким вештинама и знањима на овим просторима може се пратити од оснивања прве Терминолошке школе 1961. године на иницијативу Удружења научних и стручних преводилаца Србије, чији је један од циљева до данас остао рад на образовању и стручном усавршавању преводилаца. Године 1967. Терминолошка школа прераста у Школски центар који и данас организује једногодишњи семинар као вид „постдипломског образовања” преводилаца за пет језика¹. Крајем седамдесетих година прошлог века преводилачки предмети почели су да се уводе у наставне програме средњих школа (за преводилачки смер усмереног образовања) и основних студија (Ераковић 2021: 33). У међувремену се појављују и други вануниверзитетски курсеви за последипломско усавршавање и оспособљавање филолога за преводилачки рад². Силабус предмета Филолошког факултета Универзитета у Београду за акредитацију 1995. године, једини који нам је био доступан из ранијег периода, садржи један транслатолошки предмет (Теорија превођења – 9533290), али су елементи обуке из превођења свакако били укључени у високошколску наставу и раније, о чему, између осталог сведоче и монографије и уџбеници универзитетских професора М. Сибиновића, С. Бабића, Б. Хлебеца и др. (Ераковић 2021: 33–35). Међутим, најпре магистарске један дужи временски период, а затим и мастер академске студије, нису обухватале курсеве из теорије и праксе превођења³. Захваљујући пројекту Европске комисије *Tempus REFLESS (Reforming Foreign Languages Studies in Serbia)*, појавила се могућност да преводиоци стекну стручно усавршавање кроз специјализоване високообразовне програме. Као резултат овог пројекта, на универзитетима у Београду и Новом Саду је 2015. године отворен програм мастер академских студија *Конференцијско, стручно и аудио-визуелно превођење* (КСАП), намењен првенствено за обуку усмених преводилаца у циљу развијања практичних вештина консекутивног и симултаног превођења, као и за потребе успешног посредовања у процесу придруживања Србије Европској унији⁴. Овом програму је на Универзитету у Новом Саду обновљена акредитација 2021. године, док је

1 Подаци су наведени према страници Удружења научних и стручних преводилаца Србије посвећеној Школском центру: <https://prevodi.rs/skolski-centar/>.

2 Рецимо, *Школа консекутивног и симултаног превођења* коју је 1995. године покренуо MULTI SERVIS, који и данас ради у овој области: https://www.multiservis.rs/srpski/ml/sup/sup_oscokli.html

3 Службени гласник РС, бр. 76/05. *Закон о високом образовању*. <https://pefja.kg.ac.rs/preuzimanje/Zakon%20o%20visokom%20obrazovanju.pdf>

4 Податке наводимо на основу текста на страници Националне службе за запошљавање *ТЕМПУС пројекат реформа студија страних језика у Србији (REFLESS)*: <https://www.nsz.gov.rs/sadrzaj/tempus-projekat-reforma-studija-stranijh-jezika-u-srbiji-refless/8410>, будући да је пројекат завршен, те је његов сајт данас недоступан.

на Универзитету у Београду замењен нешто другачије конципираним мастер академским студијама *Превођење*, акредитованим 2023. године. У овом периоду, 2022. године, на Универзитету у Нишу акредитован је програм такође под називом мастер академске студије *Превођења*. Програми ова три универзитета имају доста додирних тачака, али и извесне специфичности, о чему ће бити речи касније.

Предмет нашег истраживања биће управо програми мастер студија из области превођења на ова три универзитета, а методолошки оквир ће се заснивати пре свега на упоредном анализирању актуелних силабуса и спецификација предмета ради утврђивања знања и вештина које могу стећи студенти ових мастер програма. Циљ нашег истраживања јесте приказ знања и вештина које студенти треба да стекну након завршених мастер студија.

Наука о превођењу је готово од својих почетака покушавала да одреди какве квалификације треба да поседује преводилац. Према *Рајшлицовој енциклопедији студија превођења* (Baker – Saldanha 2009: 190) појам *competence* међу првима употребио је Г. Тури у својој монографији посвећеној различитим питањима теорије превођења из 1980. године. Како аутори енциклопедије наводе, Тури компетенцију види као ниво описа који омогућава теоретичару да поброји списак опција које су преводиоцу на располагању у датом контексту (Baker – Saldanha 2009: 190). Из бројних радова који се баве преводилачким компетенцијама, укључујући и оне који их разматрају управо у контексту наставе превођења (поменућемо само неке ауторе који су се бавили овом проблематиком А. Швејцер (1988), Л. Латишев (2005), Р. Минјар-Бјелоручев (1999), А.В. Иванов (2020), В.В. Здобњиков (2020), А. Нојберт (2000), К. Шафнер (2000), Б. Адаб (2000), С. Кемпбел (1991), Д. Кели (2008), К. Норд (2000), Е. Пим (1991, 2003) и многи други) проистиче да још увек нема јединственог и општеприхваћеног тумачења преводилачке компетенције нити поткомпетенција које у њу улазе, што истраживања овог проблема чини веома актуелним и живим (Ераковић 2018: 12).

Будући да су различити аутори тумачили преводилачке компетенције на другачији начин, истраживачка група РАСТЕ (Process of Acquisition of Translation Competence and Assessment) формирана на Аутономном универзитету у Барселони, као резултат својих истраживања донела је 2003. године⁵ заједнички акт чији је циљ био дефинисање појма преводилачке компетенције. РАСТЕ издваја следеће поткомпетенције: *билингвална* (комуникативна способност на оба језика), *експирални висићка* (познавање света око нас и ускостручних тема), *„познавање превођења“*

5 Иако се дефиниције и садржај поткомпетенција нису битно мењали од 2003. године, ми ћемо их овде разматрати према моделу представљеном у уводном делу последњег истраживања РАСТЕ групе објављеном пре четири године, где је донекле измењена дефиниција инструменталне поткомпетенције (РАСТЕ 2020).

(“Knowledge of translation sub-competence”: познавање основних појмова, преводних стратегија и техника, знања повезана са преводилачком праксом), *инструментална* (употреба ресурса и технологија), *страјешка* (начини решавања преводилачких задатака) и *психофизиолошка* (скуп когнитивних способности везаних за превођење и професију) (РАСТЕ 2020: 14–16). Овај модел био је развијен на основу језичких комбинација које су укључивале енглески, немачки, француски, шпански и каталонски језик, што је захтевало јединствени критеријум одређивања преводилачке компетенције, имајући у виду разлику не само у оквиру исте језичке групе, него и у романско-германским језичким паровима.

Интеграциони процеси у ЕУ, који су нарочито узели маха 2004. године, када је у европску заједницу било примљено 10 земаља, узроковали су појаву нових радних језика у телима и органима Европске уније. То је вероватно један од разлога што је у оквиру Европске комисије развијена идеја о успостављању заједничког европског преводилачког оквира на нивоу мастер академских студија. На тај начин је настала мрежа ЕМТ (European Master’s in Translation) која нуди свој модел компетенција усмерен на практичан резултат: бољу наставу превођења на универзитетима. Основни нацрт направљен 2009. године није се битно мењао, а ми ћемо се овде ослањати на обновљену верзију из 2022. године. ЕМТ дефинише општу преводилачку компетенцију као скуп следећих поткомпетенција: *језичка и културолошка, њреводилачка, технолошка, њерсонална и инђерђерсонална*, и на крају *психолошка њружања услуга* (ЕМТ Competence Framework 2022: 4).

Пошто се значајан део поткомпетенција може наћи у оба модела, сматрамо да би за анализу било умесније истаћи разлике између њих. Код ЕМТ примећујемо да се језичка и културолошка поткомпетенција разматрају као једна целина, док их РАСТЕ третира као две различите поткомпетенције. С друге стране, тамо где РАСТЕ издваја једну поткомпетенцију – *познавање превођења* (где би се могла повући паралела са тзв. преводилачком поткомпетенцијом у ЕМТ моделу), мада опет састављену од два елемента: 1) поседовање теоријских знања о превођењу и 2) знања повезана са преводилачком праксом, функционисање тржишта (РАСТЕ 2020: 15), ЕМТ смешта овај други у поткомпетенцију *ђружања услуга*. Даље, *инструментална* поткомпетенција у моделу РАСТЕ већим делом се подудара са *технолошком* поткомпетенцијом по моделу ЕМТ, али не укључује само технолошке инструменте, већ и „класичне”: папирне речнике, граматике и сл. Најзад, делимична паралела може се повући између *ђерсоналне* и *инђерђерсоналне* поткомпетенције ЕМТ, с једне стране, и *психофизиолошке* поткомпетенције из модела РАСТЕ, с друге стране. ЕМТ модел је више усмерен на развој тзв. „меких” вештина уз свест о потреби целоживотног учења и развоја, док је како у *психофизиолошкој*, тако и у другим поткомпетенцијама које издваја РАСТЕ елемент међуличносних односа одсутан.

Ми ћемо се у нашој анализи мастер студијских програма превођења на универзитетима у Србији ослањати на донекле модификован ЕМТ модел, као модел који се примењује на многим европским универзитетима, укључујући и оне у нашој околини, као што су Универзитет у Љубљани, Софијски универзитет „Св. Климент Охридски“, Универзитет „Етвеш Лоранд“ у Будимпешти, Универзитет „Бабеш-Бољај“ у Клужу (Румунија) и др. Сходно томе, анализираћемо следеће поткомпетенције: 1. *језичка*, 2. *културолошка*, 3. *преводилачка*, 4. *технолошка*, 5. *персонална и интјерперсонална*, 6. *пошкомјешенција јружања услууа*.

Програм мастер студија *Конференцијско, стјручно и аудиоовизуелно јревођење* Универзитета у Новом Саду траје две године и обухвата укупно 30 предмета, програм мастер академских студија *Превосђење* на Универзитету у Београду у трајању од такође две године – 161 предмет, док програм *МАС Превосђења* на Универзитету у Нишу траје једну годину, а њихов програм садржи 16 предмета. Оваква диспропорција условљена је пре свега тиме што мастер студије Универзитета у Београду обухватају већи број језика: радни страни језици могу бити енглески, немачки, француски, руски, шпански, италијански, норвешки, дански, чешки, словачки, украјински, грчки, мађарски и турски, а притом се могу бирати по један или два предмета из јапанског, бугарског, арапског и др. Радни језици који су предмет анализе у Београду нуде по неколико предмета у сваком од три семестра (на колико има наставе) из различитих врста превођења, најчешће су то књижевно, усмено и стручно превођење. Дакле, програм београдског универзитета обухвата велики број предмета намењен стицању знања и вештина у области књижевног превођења, што није случај са програмом новосадског, који је, што се може закључити и из самог његовог назива, усмерен на стручно превођење, са изузетком једног предмета – *Увод у књижевно јревођење*. Ми ћемо нашим истраживањем, разуме се, обухватити само оне језике и дисциплине мастер академских студија *Превосђење* Универзитета у Београду које су упоредиве са програмима универзитетâ у Новом Саду и Нишу, односно само предмете намењене студентима енглеског, немачког, француског, руског и шпанског језика. Анализа такође неће обухватити предмете усмерене на стицање знања и вештина неопходних за књижевно превођење, нпр. *Теорија и техника књижевној јревођења*, *Евалуација књижевној јревода*, *Стјудије књижевној јревођења*, предмете *Књижевно јревођење 1, 2, 3*, од којих сваки функционише засебно за руски, француски, енглески, шпански и португалски језик, као и друге језике који се предају на Филолошком факултету Универзитета у Београду. Књижевном превођењу такође је посвећен одређен број предмета и на Филозофском факултету у Нишу: *Превосђење савремених књижевних шексџова*, *Линџвистјички јроблеми јревођења руских књижевних шексџова*, *Превосвод анјлофоне књижевностји*. Анализом нису обухваћени ни предмети

основних студија ни на једном универзитету, који би такође могли садржати елементе обуке појединим поткомпетенцијама.

Прелазећи на детаљнију анализу поткомпетенција, узимали смо у обзир граматичке и лексичке параметре који дефинишу **језичку поткомпетенцију**. У ЕМТ референтном оквиру компетенција она је, заједно са културолошком, окарактерисана као основа и „покретачка снага” свих осталих компетенција и подразумева способност и вештину коришћења граматичких, лексичких и идиоматских структура језика оригинала и превода уз познавање функција језичких варијетета (ЕМТ: 6). Наша анализа показује да се у силабусима сва три универзитета налазе предмети који подучавају студенте овој поткомпетенцији. На основу анализираних силабуса и спецификација издвојили смо предмете које нуде сва три универзитета, а чији је задатак да развију вештине лексичке и граматичке анализе текста, контрастирања између система страног језика и српског у циљу правилног одабира технике преводачких трансформација, односно еквивалената. На контрастирање су експлицитно усмерени предмети као што су *Језици у конџакџу*, *Конџрасџивна лексиколоџија: њримене у насџави и њревођењу*, *Конџрасџивна џрамаџика* на Универзитету у Нишу или *Конџрасџивна линџвисџика* у Београду. Новосадским програмом није, пак, предвиђен ниједан сличан предмет. Спецификације појединих предмета (на пример, спецификације специјалних курсева из савременог страног језика који се изучавају на Филолошком факултету Универзитета у Београду, спецификације предмета из писменог или усменог, стручног или књижевног превођења, тамо где су предвиђени, на свим универзитетима) показују да, с обзиром на то да језичка и преводачка поткомпетенција стоје у чврстој спрези, постоје преклапања између њих, будући да анализа граматичких структура и лексичких система двају језика тражи њихово међусобно поређење, које није само себи циљ, већ служи у сврхе припреме за решавање преводачких проблема језичке природе. Поред тога, лексичке јединице, укључујући и оне које су заступљене у оквиру једне струке (рецимо права, финансија, технике) не служе тек да би прошириле вокабулар у домену одговарајуће терминологије, већ је њихова сврха да се употребе у активној интеракцији с другим језиком, представљајући неопходан предуслов за задовољење преводачких критеријума. Програм у Нишу се примарно ослања на српско-енглеску језичку комбинацију, док Београд и Нови Сад поклањају једнаку пажњу и другим страним језицима који се могу пронаћи у силабусу. Универзитети у ова два града препознали су такође неопходност подизања језичке компетенције у српском језику. Београдски Филолошки факултет практично покрива све језичке нивое, нудећи предмете као што су *Сџецијални курс: Лексиколоџија срџскоџ језика*, *Правоиис срџскоџ језика*, *Примењена синџакса срџскоџ језика*, док Филозофски факултет у Новом Саду нуди само један предмет, оријентисан

на синтаксу – *Реченични модели у српском језику*. Недостатак оваквих предмета Филозофски факултет у Нишу надомешћује великим бројем предмета посвећених контрастирању страних језика и српског. Што се тиче познавања функције и значења језичких варијетета, које улази у ову компетенцију, поново можемо издвојити универзитете у Београду и Новом Саду, у чијим силабусима налазимо предмете посебно усмерене на стилистичке, географске и друге варијетете. На новосадском универзитету постоји један такав предмет – *Синтакса функционалних стилова*, у питању је предмет који се односи на функционалне стилове српског језика, док их је на београдском више: *Дијалектологија енглеског језика*, *Англистичка социолингвистика*, *Германистичка социолингвистика: језик и друштво у интеркултурном контексту*). У вези са језичком поткомпетенцијом треба истаћи и већ поменуте специјалне курсеве из савременог страног језика које за енглески и француски језик нуди Филолошки факултет Универзитета у Београду, а чији се циљ у спецификацијама ових предмета дефинише, на пример, као „унапређење опште језичке компетенције студената на нивоу вишем од основних студија у семантичком, граматичком и синтаксичком погледу” (*Савремени енглески језик СПЕЦ 1*), развој и унапређивање „граматичких, лексичких, дискурских и прагматичких компетенција” (*Савремени енглески језик СПЕЦ 2*), „развијање синтаксичке, лексичке, културне и комуникативне компетенције”⁶ (*Савремени француски језик СПЕЦ 1*) итд.

Следећа поткомпетенција којом се бавимо јесте **културолошка**, коју можемо назвати и лингвокултуролошком јер су културолошке појаве које припадају кругу интересовања преводилаца нераздвајиво повезане са језиком. У ЕМТ референтном оквиру културолошка поткомпетенција спојена је са језичком и подразумева способност идентификовања културолошких елемената, вредности и референци у писаном или у усменом тексту (укључујући предубеђења, алузије и стереотипе) и писања у складу са културолошким конвенцијама, конвенцијама жанра и реторичким стандардима (ЕМТ: 6). За проучавање лингвокултурологије Универзитет у Београду издваја читаву изборну позицију *Лингвокултурологија, Студије културе*, обавезујући студенте да одаберу један предмет који разматра културне концепте, феномене, реалије и др. Сваки радни језик на овом мастер програму има по једну позицију са које студент може одабрати лингвокултуролошки предмет (на пример, *Славистичка лингвокултурологија – теорија и насловна примена*, *Дискурс интернеша: лингвокултуролошка исцртавања*, *Превођење уз америчку деколонизацију корисничког исцртавања 1 и 2*, *Савремена француска култура*, *Култура и превођење*), при чему је такође понуђена лингвокултурологија српског

6 Овде и даље елементе садржаја програма цитирамо према спецификацијама предмета наведеним на званичним страницама сва три универзитета.

језика у виду специјалног курса. С друге стране, Универзитет у Новом Саду не предвиђа много простора за лингвокултурологију, смештајући је на прву годину студија у статусу изборног предмета у првом семестру. Овај предмет упознаје студенте с теоријским основама лингвокултурологије, односно не нуди толико информација о лингвокултуролошким појавама специфичним за страни језик који је студент одабрао. Елементе потребне за стицање културолошке компетенције налазимо, пак, у спецификацијама предмета *Аудио-визуелно њревођење 1 и 2* („разумевање функције различитих облика медијског текста у језичком и културолошком контексту”, „прилагођавање АВ текста различитим културолошким, лингвистичким и социјалним условима”), такође *Правни енїлески* и *Пословни енїлески*. Анализа студијског програма Универзитета у Нишу нам не указује на постојање одвојених лингвокултуролошких предмета који би могли подићи ниво знања студената о различитим културним појавама које се одражавају у језику, али налазимо поједине елементе у оквиру предмета *Усмено њревођење са енїлеској на срїпски и са срїпској на енїлески језик* („упоређивање културолошких и прагматских карактеристика српског и енглеског језика и могући проблеми у превођењу између два језика”), као и предмета *Локализација рекламних садржаја у дијигиталном окружењу* и већине дисциплина усмерених на књижевно превођење.

Тзв. **преводиличка компетенција**, ужестручна, за разлику од претходне две које су неопходне не само преводиоцима, већ и филолозима чија сфера интересовања залази у друге области, у референтном оквиру ЕМТ схваћена је широко, не односи се само на фазу активног преношења смисла између два језика или унутар истог језика, већ и на све стратешке, методолошке и тематске компетенције које се активирају пре, током и након фазе трансфера – од анализе текста оригинала до финалне контроле квалитета (ЕМТ: 7). Сва три универзитета неизоставно имају предмете који доприносе развијању ове поткомпетенције, било да говоримо о писменом или о усменом превођењу. Студенти мастер програма *Превођење* на Универзитету у Београду могу се одредити или за писмено или за усмено превођење, а могу похађати предмете оба усмерења, уколико то желе. Прилике су мало другачије на Универзитету у Новом Саду, где студенти добијају предмете из усменог превођења као обавезне (што је и разумљиво, с обзиром да је конференцијско превођење један од три експлицирани елемента овог програма), док се писмено превођење категоризује у посебну изборну позицију. Универзитет у Нишу такође укључује предмете који раде на преводиличкој поткомпетенцији, како у области стручног, тако и у области књижевног превођења, зависно од језика⁷. Све у свему, општи ниво преводиличке поткомпетенције је веома добро

7 Рецимо, студент француског језика може развијати вештине из превођења стручне терминологије, али не и из књижевног превођења, док се његов колега са руског језика налази у обрнутој ситуацији у погледу писменог превођења.

представљен у програмима сва три универзитета, пружајући могућност студентима да усавршавају трансферске технике и вештине које су потребне за успешну билингвалну комуникацију. Како је то већ поминуто, претходно развијена језичка поткомпетенција представља основу за остваривање активне преводилачке поткомпетенције, а самим тим и преводилачке компетенције у целини.

Преводилачка поткомпетенција у оквиру ЕМТ укључује и познавање тематике, односно стручних области и терминологије, што подразумева предмете који дају и продубљују знања из разних пословних сфера, те упознају студенте са стручном терминологијом на матерњем и страном језику. На Филолошком факултету Универзитета у Београду ова знања инкорпорирана су у предмете који у називу садрже појам „стручно”: *Стручно превођење 1, 2, 3* (овакви предмети функционишу посебно за енглески, руски и француски језик), као и *Писано превођење 1, 2, 3 – немачки језик, Пословни немачки језик* са акцентом на праву, економији и политици, као и у специјалне курсеве из савременог страног језика (за енглески и француски језик). Што се тиче шпанског језика, нисмо пронашли предмете који би нудили тематска знања из стручних области, будући да је код хиспаниста акценат више на књижевном него на стручном превођењу. Универзитет у Новом Саду, пак, нуди посебне предмете, као што су: *Увод у стручну област: економија, Увод у стручну област: право, Европски правни систем и институције, Превођење правних текстовина ЕУ, Француски језик економске и правне струке, Превођење медицинских текстова*, као и *Форензичка лингвистика*, односно припрема студенте за превођење у области права и економије, али и медицине. Универзитет у Нишу тематска знања нуди кроз предмете *Превођење књижевних текстова* (за студенте немачког и енглеског језика), *Стручна терминологија и фразеологија у превођењу са српског на француски и француског на српски језик*, као и предмете намењене стицању вештина усменог превођења. Универзитетима у Београду, Новом Саду и Нишу није промакла растућа потреба за превођењем мултимедијалних садржаја, аудио-визуелним превођењем и локализацијом, па тако сваки универзитет садржи најмање по један предмет из ове области преводилачке поткомпетенције: *Аудиовизуелно превођење, Мултимедиални текстови* (Нови Сад), *Локализација, Језик електронских медија и визуелна комуникација* (Београд), *Локализација рекламних садржаја у дигиталном окружењу* (Ниш).

Будућим преводиоцима потребна су и теоријска знања о томе како функционише процес превођења, познавање модела превођења, традиција, стандардних стратегија и поступака, могућих решења типичних проблема и принципа избора између тих решења и слично. Универзитет у Београду у првом семестру нуди читаву изборну позицију *Теорија превођења* и у оквиру ње осам предмета намењених развоју ових елемената

преводиачке поткомпетенције: *Ојшша теорија преводјења, Транслашолоија – специјални курс, Теорија преводјења за слависти, Усмено преводјење: шехнике, ешика и кулшура* и друге⁸, док у програму Универзитета у Новом Саду постоји један овакав предмет *Теорије преводјења*, а на Универзитету у Нишу нема одговарајућег предмета.

Технолошка поткомпетенција у епохи планетарне дигитализације већ поприма императивни карактер, а у референтном оквиру ЕМТ под њом се подразумевају сва знања и вештине која се користе за примену савремених и перспективних преводних технологија у процесу преводјења. Она такође укључује основно познавање технологија машинског преводјења и умеће имплементирања машинског превода према могућим потребама (ЕМТ: 9). Рад са текстовима електронских медија, онима из света менаџмента и реклама, титловање и синхронизација видео-програма, локализација и, пре свега, рад у специјализованим преводилачким програмима и базама података – све то, али и преводјење било којих текстова, укључујући и књижевне, данас подразумева умеће руковања различитим техничким и дигиталним помагалима. На Филозофском факултету Универзитета у Новом Саду развоју ове поткомпетенције намењен је пре свега предмет *Информатичке шехнологије и преводјење*, који предвиђа „развитак способности коришћења информатичке шехнологије у преводјењу, пре свега у погледу дигиталног записа текста, обраде текста, основа аудиовизуелног преводјења, израде и употребе преводне меморије и електронских двојезичних глосара”. У спецификацији предмета *Језик у дигиталном окружењу* Филолошког факултета Универзитета у Београду формулисан је следећи циљ: „Упознавање студента с дигиталним језичким ресурсима и алатима. Стицање способности одабирања одговарајуће језичке технологије за будуће професионалне потребе студента. Развијање умећа примене информатичких технологија у конкретном преводилачком, глотодидактичком, лингвистичком и лекторско-коректорском раду”. Филозофски факултет Универзитета у Нишу нема сличан предмет. Будући да је лако предвидети да ће времена која су пред нама захтевати све већу укљученост дигиталних технологија у преводилачку делатност нових генерација, ово је поље на коме посебно треба радити у настави преводјења, што подразумева стално прилагођавање наставних програма убрзаном развоју технологија.

Персонална и интерперсонална поткомпетенција подразумева скуп вештина које се често називају „меким вештинама”: планирање и управљање временом, управљање радним оптерећењем, когнитивним оптерећењем, стресом у критичним професионалним ситуацијама, самосталан и тимски рад у мултикултуралној и вишејезичној средини,

8 Неки од њих, поменути у уводном делу, усмерени су само на књижевно преводјење.

употреба одговарајућих комуникационих технологија, непрекидно самовредновање, допуна и развој компетенција и вештина уз помоћ личних стратегија и колаборативног учења, разумевање важности усавршавања током читавог живота – све оно што подиже адаптивну способност и запошљивост (ЕМТ: 10). Анализа силабуса показује да је ова поткомпетенција делимично садржана у једном предмету на Универзитету у Београду, а то је *Усмено њревођење: ѡехнике, еѡика и кулѡура* (чији садржај обухвата и следеће елементе: „Права, обавезе и кодекс понашања преводилаца. Етикеција у превођењу. (...) Антиципирање проблематичних ситуација и преводилачке стратегије у таквим случајевима”), а на Универзитету у Новом Саду такође делимично у оквиру предмета *Ињиеркулѡурна комѡеѡенција, ѡревођење и медијација*, чији је циљ „развој социокултурних и језичких компетенција потребних за друштвено одговорно превођење и тумачење” и у оквиру предмета *Развој каријере и ѡословна еѡика*, који обухвата таква питања као што су: „Питање етике: врсте, извори, принципи, дилеме (студије случаја). Појам лојалности. Преводилачка компетенција и ‘меке’ вештине. Професионално усавршавање и стручне обуке”. Током анализе силабуса Универзитета у Нишу нисмо установили да постоји предмет који се, макар и делимично, бави развојем персоналне и интерперсоналне поткомпетенције. Иако ова поткомпетенција није пресудна, не бисмо смели потцењивати њену важност у формирању преводилаца. Планирање времена, управљање стресом, међуличносни однос са колегама и клијентима, саморазвој и целоживотно учење јесу вештине које је неопходно стећи и којима свакако треба дати више простора у будућим студијским програмима у области превођења, било у оквиру нових засебних предмета, било допуном садржаја постојећих.

Најзад, овај преглед завршавамо анализом **поткомпетенције пружања услуга** која се огледа у позиционирању преводиоца на тржишту рада и његовој способности да на најбољи начин одреди услове рада. Како ову поткомпетенцију дефинише референтни оквир ЕМТ, она обухвата све вештине у вези са применом превођења у пракси, а у ширем смислу говори о језичким услугама у професионалном контексту – од информисања клијената, овлашћених лица и корисника услуга, преко вођења преговора, па све до пројектног менаџмента и гарантовања за квалитет услуга (ЕМТ: 11). Истраживање је показало да Универзитет у Новом Саду покрива потребу за овом поткомпетенцијом, будући да је у трећем семестру студија предвиђен предмет *Развој каријере и ѡословна еѡика*, чији је циљ у спецификацији дефинисан као „унапређење компетенција и вештина неопходних за успешну преводилачку каријеру, разумевање професионалне и правне одговорности преводиоца и организационог и економског оквира преводилачког посла”. Овај предмет, као што смо поменули, делимично задире и у претходно анализирану

компетенцију јер „се посебна пажња обраћа на питање етичке одговорности преводиоца”. Налик на претходну поткомпетенцију, познавање прилика на тржишту рада, економски елементи преводачког посла и слично, можда нису кључни за квалитет превода као крајњег производа, али представљају изузетно битну компоненту, с једне стране, за свест преводиоца о потреби одговорног односа према послу, а с друге стране, за материјалну и социјалну заштићеност преводиоца, без које не можемо говорити о престижу преводачке професије на нивоу државе и друштва.

Сумирајући истраживање након упоредне анализе наставних планова сва три универзитета, можемо закључити да тренутни положај мастер студија превођења у Републици Србији у великој мери одговара постављеним међународним стандардима. Разлике су присутне у детаљима којима се негде посвећује више, а негде мање пажње. Универзитет у Београду тако је у силабус укључио низ предмета који пружају теоријска знања о превођењу – као једну од три изборне позиције у првом семестру (ИП „Теорија превођења”, као и низ (лингво)културолошких предмета који органски допуњују ужејезичка и преводачка знања – као једну од три у првом, односно једну од две изборне позиције у другом и трећем семестру (ИП „Лингвокултурологија, Студије културе”). За сва три семестра предвиђена је и изборна позиција „Практична настава превођења с теоријом превођења и савременим језиком”. Бирајући одређене предмете студенти граде сопствени преводачки профил јер имају могућност да бирају само предмете оријентисане на стручно превођење или само оне оријентисане на област књижевности, дисциплине које их оспособљавају само за писмено или и за усмено превођење или било коју њихову комбинацију. Програмом београдског универзитета за четврти семестар предвиђена је и стручна пракса у којој будући преводиоци треба да примене стечена знања и да се припреме за тржиште рада. Програм универзитета у Новом Саду такође предвиђа стручну праксу. На овом универзитету предмети су подељени на групу обавезних и четири групе изборних предмета, од којих су три изразито практичног усмерења са предметима који посебно припремају будуће преводиоце за рад у појединим стручним областима, а студенти бирају предмете према радном језику. Примећујемо да овај универзитет има за сваку поткомпетенцију ЕМТ оквира барем један посебан предмет, као и посебне предмете за поједине стручне области, док је концепција силабуса Универзитета у Београду више интегративна – кроз један предмет (пре свега предмети изборне позиције „Практична настава превођења с теоријом превођења и савременим језиком”) у континуитету током три семестра развија се више преводачких поткомпетенција истовремено, што је методолошки утемељено у чињеници да поткомпетенције у пракси не функционишу саме за себе, већ све заједно чине једну јединствену компетенцију.

Мастер програм превођења Универзитета у Нишу, који је најмлађи, за разлику од београдског и новосадског програма, траје два семестра, при чему је други, као последњи, резервисан за стручну праксу, самостални истраживачки рад и израду и одбрану мастер рада. С обзиром на то, силабус овог универзитета обухвата знатно мање предмета, због чега је тешко упоредив са програмима друга два српска универзитета. У сваком случају, можемо закључити да постојећи предмети пре свега обезбеђују развој језичке и преводилачке поткомпетенције код студената као примарних у оквиру целовите преводилачке компетенције.

Литература

- Иванов Александр, Сдобников Вадим. „Формирование переводческих компетенций как основная задача преподавателя перевода“. *Вестник НГЛУ* (2020): 117–31.
 [Ivanov Aleksandr, Sdobnikov Vadim. „Formirovanie perevodcheskikh kompetentsiĭ kak osnovnaĭa zadacha prepodavatelĭa perevoda“. *Vestnik NGLU* (2020): 117–31]
- Латышев Лев. *Технология перевода. Учебное пособие для студентов лингвистических вузов и факультетов*. Москва: Издательский центр «Академия», 2005.
 [Latyshev Lev. *Tekhnologiiĭa perevoda. Uchebnoe posobie dlĭa studentov lingvisticheskikh vuzov i fakul'tetov*. Moskva: Izdatel'skii tsentr «Akademiiĭa», 2005]
- Миньяр-Белоручев Рюрик. *Как стать переводчиком*. Москва: Готика, 1999.
 [Min'ĭar-Beloruhev Riurik. *Kak stat' perevodchikom*. Moskva: Gotika, 1999]
- Швейцер Александр. *Теория перевода: статус, проблемы и аспекты*. Москва: Наука, 1988.
 [Shveĭtser Aleksandr. *Teoriĭa perevoda: status, problemy i aspekty*. Moskva: Nauka, 1988]
- Baker Mona, Saldanha Gabriela. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London and New York: Routledge Taylor & Francis Group, 2009.
- Campbell Stuart. “Towards a Model of Translation Competence”. *Meta* 36: 2–3 (1991): 329–343.
- Eraković Borislava. *Kompetencije stručnih prevodilaca između teorije i prakse. Istraživanje tržišta rada Srbije (2005–2017)*. Novi Sad: Filozofski fakultet, 2018.
- Eraković Borislava. “The Translation Field in Serbia 1960–1990: Organizational-theoretical aspects”. *STRIDON: Journal of Studies in Translation and Interpreting* 1: 2 (2021): 25–48.
- Kelly Dorothy. “Training the Trainers: Towards a Description of Translator Trainer Competence and Training Needs Analysis”. *Traduction, terminologie, redaction* 21: 1 (2008): 99–125.
- Nord Christiane. “Training Functional Translators”. *Cadernos de Tradução* 1 : 5 (2000): 27–46.
- Neubert Albrecht “Competence in Language, in Languages, and in Translation”. Schaffner Christine. Adab Beverly (ed.). *Developing Translation Competence*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2000: 3–18.
- Schaffner Christine. Adab Beverly (ed.). *Developing Translation Comptence*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2000.

- Pym Anthony. "A Definition of Translational Competence, Applied to the Teaching of Translation". Mladen Jovanovic (ed.) *Translation: A Creative Profession: 12th World Congress of FIT Proceedings*, Belgrade: Prevodilac, 541–546.
- Pym Anthony. "Redefining Translation Competence in an Electronic Age. In Defence of a Minimalist Approach". *Meta : journal des traducteurs / Meta: Translators' Journal* 48: 4 (2003): 481–497.
- European Master's in Translation. Competence framework 2022*. https://commission.europa.eu/system/files/2022-11/emt_competence_fwk_2022_en.pdf 8. 10. 2024.
- PACTE Group. *Translation Competence Acquisition. Design and the results of the PACTE's group experimental research*. https://ddd.uab.cat/pub/artpub/2020/233035/intratra_a2020v14n2p95.pdf 8. 10. 2024.

Marko Jevtić

DEVELOPMENT OF TRANSLATION COMPETENCES IN MASTER'S TRANSLATION STUDY PROGRAMS AT UNIVERSITIES IN THE REPUBLIC OF SERBIA

This paper presents a comparative analysis of course specifications in master's-level translation programs at universities in the Republic of Serbia, with a focus on the development of translation competence among students. Based on the adapted 2022 European Master's in Translation (EMT) reference model, translation competence is analyzed as a composite of six sub-competencies: linguistic, cultural, translation, technological, personal, interpersonal, and service provision. The research indicates that the universities of Belgrade, Novi Sad, and Niš largely align with European standards for the development of translation competence. In addition to linguistic and translation sub-competencies, the University of Belgrade places significant emphasis on cultural competence, the University of Novi Sad demonstrates a strong practical orientation, and the University of Niš is progressing toward further development in additional sub-competencies.

Keywords: translation competence, EMT reference model, the Master translation studies, development

Марко Јевтић је докторанд на Филолошком факултету Универзитета у Београду. Основне студије завршио 2019/2020, мастер студије 2021/2022, одбранивши рад на тему „Статус руског језика на постсовјетском простору из перспективе теорије постколонијализма“. Запослен у звању лектора на Катедри за славистику Филолошког факултета Универзитета у Београду. Активно се бави стрчним и књижевним, писменим и усменим превођењем. Научна интересовања: транслатологија, лингвокултурологија, билингвизам.

Marko Jevtić is a PhD student at the Faculty of Philology, University of Belgrade. He completed his undergraduate studies in the 2019/2020 academic year and his Master's degree in 2021/2022, having defended a thesis titled "The Status of the Russian Language in the Post-Soviet Space from the Perspective of Postcolonial Theory". Currently, he works as a lecturer in the Department of Slavic Studies at the Faculty of Philology, University of Belgrade. He is also actively involved in both professional and literary translation and interpreting. His primary research interests include translatology, linguoculturology, and bilingualism.

<https://orcid.org/0009-0008-7115-0782>

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.en>).

Гала Пејровић
Самостални истраживач
(Београд)
galapetrovic11@gmail.com

UDC: 81'373.6
81'255
DOI: <https://doi.org/10.18485/prevod.2024.43.92.5>
Примљен: 29.10.2024.
Прихваћен: 9.1.2025.
Сврхуни раг

ЛОКАЛИЗАЦИЈА АНИМИРАНОГ ФИЛМА ЗАЛЕЂЕНО КРАЉЕВСТВО 2 НА ПРИМЕРУ СЕВЕРНОЛАПОНСКОГ

Рад се бави локализацијом, односно аудиовизуелним превођењем, с обзиром на приказ севернолапонске културе у анимираном филму *Залеђено краљевство 2*. Циљ овог рада је да утврди значај процеса саме локализације и њене улоге у аудиовизуелном превођењу. С обзиром на то да су локализација и превођење уско повезани, веома је важно правити разлику између ова два појма. Локализација се, за разлику од превођења, бави и ванјезичким, најчешће културним сегментима међујезичког посредовања. Разумевање туђе културе и религије може представљати велики изазов, али то је најважнији корак, како би локализација била успешна и глобално прихваћена. У раду су анализирани симболи лапонске културе и религије, уз критику локализације и начина њиховог приказивања у поменутом филму.

Кључне речи: локализација, превођење, дизнификација, аутохтона култура, религија

This paper examines localization, specifically audiovisual translation, and the representation of Northern Sami culture in the animated film *Frozen 2*. The aim of this paper is to explore the significance of the localization process and its role in audiovisual translation. Since localization and translation are closely related, it is crucial to distinguish between these two terms. Unlike translation, localization also involves cultural considerations. Understanding other cultures and religions can pose significant challenges, but it is a crucial step for the successful and globally accepted implementation of localization. This paper also analyzes the symbols of Sami culture and religion, offering a critique of the localization process and its presentation in the film

Keywords: localization, translation, Disneyfication, indigenous culture, religion

1. Дефиниција и процес локализације

Раних деведесетих година XX века настао је нови сектор за услуге, савете и обуку у области глобализације, интернационализације, локализације и превођења. Рачунарска технологија почела је да еволуира од употребе у професионалним и индустријским окружењима до свакодневне личне употребе. Због њихове широке популарности, произвођачи софтвера са седиштем у Америци, су започели интернационалну експанзију тржишта. О локализацији се, у покушају да се учини разумљивијом, често говори као о међујезичком посредовању „попут превода, али више од тога” (Schäler 2010:210). Међутим превођење и локализација се разликују у основној намени, а то је степен привржености оригиналу и врсти текста. Иако је танка линија између ове две концепције, у струци која се бави локализацијом се често прави разлика између превођења којим се преноси порука, и локализације, којом се преноси искуство. Локализација је процес прилагођавања спецификација производа или неког садржаја језичким и културним захтевима циљног језика. Све промене имају за задатак да препознају локални дух, избегну конфликт са културом и обичајима циљне језичке заједнице и да се појаве на њеном тржишту тако што ће одговорити на потребе и жеље потрошача.¹

Да би се производ глобализовао, треба унапред да се изради развојни план, узимајући у обзир мултикултуралност циљне групе. Постоје два процеса техничке природе која чине глобализацију, а то су интернационализација и локализација. Прва фаза, интернационализација, омогућава да се апликација прилагоди различитим местима без потребе за изменама у бази кода. Такође обухвата планирање и припремну фазу за производ намењен глобалном тржишту. Док се глобализација може дефинисати као доношење свих неопходних техничких, финансијских и маркетиншких одлука предузећа неопходних за олакшавање локализације, интернационализација омогућује производу да се локализује на техничком нивоу. Другим речима, интернационализовани производ не захтева додатни инжењеринг или редизајн, за разлику од прилагођавања специфичном локалном језику или платформи. Овај процес оставља по страни све културолошке особености и садржај везан само за једно говорно или географско подручје, да би се лакше могао прилагодити одређеном тржишту у следећој фази. Друга фаза, локализација, се односи на прилагођавање производа или садржаја одређеном тржишту. Да би садржај или производ био успешан у земљи где се локализује, важно је разумети сам процес локализације и шта је све потребно да би

1 Одређења су у уводном делу дата према дефиницијама на сајту удружења Globalization and Localization Association (GALA Global): <https://www.gala-global.org/knowledge-center/about-the-industry/language-services>

она била прихваћена у култури и традицији циљне језичке заједнице. У пракси, она треба да реши три главне категорије:²

- (1) лингвистичка питања, која се односе на превод корисничког интерфејса и документације производа, а могу се проширити и на превод било које језичке функционалности, као што су врсте интерфејса за програмирање апликација;
- (2) питања садржаја на полазном и циљном језику и културне специфичности полазног и циљног језика, што значи да информације и функционалност информација морају бити прилагођене локалној, циљној публици;
- (3) техничка питања, која подразумевају редизајн производа, због тога што се дешава да садржај на појединим језицима (на пример далекоисточним) заузима и двоструко више простора на диску од енглеског језика.

За ефикасну локализацију је важно проценити садржај који се локализује. Током овог процеса неопходно је идентификовати све потенцијалне проблеме или изазове, који могу настати током процеса. Питања локализације су повезана са културним и језичким разликама и могу утицати на подобност локализованог садржаја на циљном језику, што понекад укључује и уношење измена као што је поједностављивање језика, измене културних референци, пружање додатног контекста или објашњења, како би циљна публика разумела садржај.

2. Дизнификација

Изучавање филмова за децу је сложено питање, које укључује критичке, образовне, психолошке и друге аспекте. Од аутора ови филмови захтевају анализу фазе когнитивног, емоционалног и језичког развоја циљне публике. Досад у овој врсти филмског стваралаштва доминирају адаптације књижевних дела, претежно бајки, басни, дела авантуристичког жанра итд. (Kümmerling-Meibauer 2013:40). Реч је о филмовима који садрже стереотипне ликове са шармом и хумором, људске или животињске ликове са наглашеним позитивним или негативним особинама, нагле преокрете радње у циљу изазивања бурних емоција и сл. Својеврсни Дизнијев канон подразумева, између осталог, адаптације народних прича и басни, којима се преноси слика неискварене природе, биљног и животињског света у интеракцији са животом људи, што је случај и са оба дела франшизе *Залеђено краљевство* (Withley 2012: 2–15).

Наставак филма *Залеђено краљевство 1* из 2013. године спаја митологију и бајку, провлачећи тему климатских промена, као и издају

2 Ibid.

аутохтоних народа од стране западног друштва. *Залеђено краљевство 2* свакако није први филм компаније Дизни, који је обрадио ову тему. *Покахоњас* (1995), *Браћа мегведи* (2003), као и *Вајана* (2016) укључују не само аутохтоне верске елементе, већ и значај животне средине. Међутим, за разлику од поменутих филмова, продуценти су у изради *Залеђеног краљевства 2* затражили од Сабора лапонских заједница (лап. *Sámediggi*) и других културних организација да сарађују у продукцији верзије филма на севернолапонском језику, како би што веродостојније и са што више поштовања приказали њихову културу и религију. Аутор појма *дизнификација* је био сам Волт Дизни, појам се односи обично на процес трансформације места и искустава, како би се учинили погоднијим за масовну потрошњу, често поједноставили до романтизоване, идеализоване верзије стварности.

У XXI веку проучавање бајки све чешће подразумева и анализу савремених адаптација и обрада традиционалних прича, посебно оних које су експлоатисане у филмској индустрији. Дизнијеве бајке новог миленијума враћају у фокус вредности језичких и културних заједница, али и уносе новине попут еколошких и климатских промена у односу на квалитет живота. Конкретно, у случају филма *Залеђено краљевство 2*, добијамо могућност да сагледамо тему угрожавања животне средине и еко-система, као и тему насиља услед колонизације аутохтоних народа.

„Имајући у виду то, да је Елса једино биће са моћима, желели смо да изазовемо осећај да је сама природа у филму магична. Као људи, ми често узимамо здраво за готово, али постоје многе магичне ствари, које се дешавају свуда око нас. Свидела нам се идеја призивања те природне магије, посебно зато што нас је подсетила на опис природе у бајци ‘Снежна краљица’ Ханса Кристијана Андерсена, која је била оригинална инспирација за *Залеђено краљевство*” (Julius at al. 2019:7).

3. Културни симболи Лапонаца

Током ранијих историјских периода, култура Лапонаца је била представљена на потпуно различите начине. Њихова политичка борба за права над релативно великим делом територије у северној Норвешкој (посредно и другде на северу Скандинавије) може се посматрати врхунцем етнополитичке борбе. Од средине XIX века до шездесетих година XX века, норвешка политика је имала за циљ асимилацију мањина у модерно норвешко друштво (Olsen 2003:4). Истовремено су се култура и религија мањинских заједница сматрале заосталом. Уско поимање аутохтоних култура има тенденцију да доведе до политичке маргинализације идеологије и очувања (Siikala at al. 2004:8).

Данас постоји велико интересовање за материјалну културу и духовно наслеђе староседелачких народа. Међутим, аутохтона култура и религија су у филму уобличене на начин који савршено одговара стандарду Дизнијевих бајки. Модели који се користе за приказивање одређене културе, упознавање између језичких заједница полазног и циљног језика, протежу се изван измишљеног света у стварни, чиме се често из вида испуштају приоритети, као што су односи између понекад веома удаљених језичких и културних заједница. Хандлер и Линикин сматрају да традиција, као и многи научни концепти, обједињује и здраворазумско и научно значење. У свом здраворазумском значењу, она се односи на наслеђени скуп обичаја и веровања. Као научни концепт, традиција је подложна нестајању, када они, који је користе, нису у стању да је одвоје од импликација које претпостављају да се непроменљиво језгро идеја и обичаја увек преноси из прошлости (Handler – Linnikin 1984:273). У даљој критици, Хандлер и Линикин напомињу да је, у светлу експлоатације културних добара аутохтоних заједница, идеологија глобализоване традиције, са корелативном претпоставком о јединственом, културном идентитету, постала међународни политички модел, који људи широм света користе да конструишу слике других и себе (Handler – Linnikin 1984:287).³

При коришћењу аутохтоне религије и културе, као главног, изворног материјала, потребно је истаћи њихове оригиналне карактеристике. Међутим, филм *Залеђено краљевство 1* је, упркос саветима и консултацијама, саставио елементе лапонске, односно скандинавске културе, које се једним делом разликују, тако да публика више не може јасно да распозна разлику између њих. На пример, уклоњени су најважнији лапонски симболи, као што су *goavvdis* (ритуални бубњеви), *sieiditt* (камење), и *noaidi* (шамани), а насупрот томе потпуно немотивисано спојене традиционалне технике певања, примарно скандинавска техника певања *кулнини* и примарно лапонска техника *јоик* у песми *Мени незнано* (Into the Unkown). Иако је реч о две традиционалне технике певања на Северу, њихова историја и контекст нису повезани.

Успешно оживљавање певачке технике *јоик* од стране компаније Дизни помогло је да жанр допре до глобалне публике. Песме су важан део комерцијалног успеха *Залеђеној краљевстви*, како првог, тако и другог дела, што се види у пројекцијама које већ веома дуго привлаче младу публику. Музичар и композитор Фруде Фјелхејм (Frode Fjellheim), који је учествовао у компоновању музике за први филм, овога пута је компоновао и нумеру *Песма о Земљи* (*Eatnemen Vuelie*) за наставак, користећи традиционалну технику *јоик*. Песма је постала симбол филма, што је допринело његовом великом успеху. Комбиновањем вокалног

3 The Western ideology of tradition, with its correlative assumption of unique cultural identity, has become an international political model that people all over the globe use to construct images of others and of themselves.

жанра *јоика* са лутеранским химнама, Фјелхејм уноси мултикултурални нордијски звук у северне пејзаже, који се виде током филма (Ramnarine 2016:14). *Јоик* није само традиционални вид певања, јер је много више од тога. Реч је о важном делу комуникације унутар лапонске заједнице, о заједништву и припадности тој заједници. То је модел којим се преносе осећања у вези са крајоликом, домом и породицом.

Други важан аспект политике аутохтоних народа је идеја о животној средини. Лапонци су живели од лова, риболова и узгоја ирваса. Данас имају занимања у већини области модерног друштва, али узгој ирваса и даље има велики културни и симболички значај, јер се сматра најтипичнијим начином живота Лапонаца и карактерише традиционалност, духовност и еколошки однос према природи (Mathisen 2004:19).

Аутохтона религија је у филму приказана у виду четири природна елемента у облику животиња, природних сила и традиционалних ликова из лапонског фолклора. Како Бак (Julius at al. 2019:11) наводи, ови елементи су постали водећа иконографија за дизајн и кључна инспирација за нарацију филма. На пример, духови воде и ваздуха су инспирисани старим нордијским митовима, док су духови ватре и земље представљени у виду даждевњака и дивова: Нок (Nokk), водени дух, је најкомплекснији елемент са којим се Елса сусреће. Он представља саму природу, понекад љупку, питому, а понекад опасну и разорну. *Коњ из воде* је уобичајен лик у скандинавском фолклору и у Шведској је често познат као *Bäckahäst/Näcken*, а у Норвешкој као *Nøkken*. Једна од његових главних карактеристика је промена облика, те је тешко описати сам изглед овог бића.

Филм истиче религију, као кључну карактеристику сукоба између „цивилованих” људи из Арендела и Севераца⁴, духовног народа окруженог магијом и природом. Поред номадске заједнице и сточарства, племе је приказано као матријархат. Женски вођа Јелана је описана као мудра, старија жена, која опомиње Елсу да верује само природи и слуша када она говори. *Људи сунца*, како предводница зове свој народ, живе у шаторима, узгајају ирвасе и носе одећу сличну *gakti* (традиционална лапонска одећа), а Елсу и њене пратиоце дочекују *јоиком*. Било да је стваран или измишљен свет, Лапонци или Северци, чини се да се стереотипизацијом у представљању аутохтоних народа прави све већи јаз у односу на друге делове света, посебно у односу на западну цивилизацију. При стварању другог дела франшизе, дошло је ипак до мањег помака. Сабори лапонских заједница Норвешке, Шведске и Финске су се обратили студију Дизни у вези са представљањем лапонске културе. У складу с тим, производња другог дела филма је започета тек након потписаног уговора у вези са детаљима који се односе на специфичности лапонске заједнице, њене културе, историје и традиције (Reneau 2019).

4 У оригиналу се зову *Northuldra*, али су у синхронизованој верзији на српском преведени као *Северци*.

4. Закључак

Разумевање туђе културе и религије може представљати велики изазов, али управо то је и најважнији корак ка успеху локализације. Локализација и аудиовизуелно превођење (титловање, синхронизација, техника војсовер итд.) су релативно младе гране преводилачке праксе, које се развијају паралелно са самим технологијама, другим речима од њих и зависе. Оне су, такође, у чврстој спреси са културом и традицијом циљног језика, те њихова ефикасност зависи и од усклађености са потребама и праксом циљне језичке заједнице.

Критикујући тренд глобализације чак и у случајевима преношења културног садржаја, Џек Зајпс (Zipps 1999:333) тврди да је Волт Дизни испрва користио најсавременија технолошка средства и сопствену домишљатост да присвоји европске бајке. Велика тајна његове чаролије је у „неистинитим обећањима и улепшаним причама”, што заправо дефинише појам *дизнификације*. Компанија Дизни, како сматра Зајпс, покушава да „наметне америчке системе вредности остатку света на политички, колонизаторски и империјалистички начин”. Зајпс свакако није једини који се противи овом начину пружања информација о традицији и религији аутохтоних заједница.

Поред тога што Дизнијеви филмови имају огроман успех, многи критичари приговарају начину на који су бајке адаптиране. У овом случају је то приказ севернолапонске културе и религије. Религиозни симболи више нису толико стигматизовани, већ су оживљени и уграђени у нове контексте, праксе и значења. Готово је немогуће повући линију између глобалног и локалног. Иако одабрани симболи имају своје корене у локалном контексту, њихова сврха овде је глобална. Како би се у потпуности могао схватити живот једног народа, битно је да се проучи туђа култура, религија и традиција. То је оно, што су аутори пропустили, када су правили наставак филма *Залеђено краљевство*. Коришћење аутохтоне културе и религије као подлоге за филм је добар потез, али се губи суштина, јер компаније попут компаније Дизни обично запостављају потребе за ширењем оригиналне културе аутохтоних заједница, већ се усредсређују радије на емоционално сазревање ликова и њихово самоприхватање. Велики део таквих анимираних филмова настаје науштрб других култура, понекад чак представљених у потпуно другачијем светлу. Стога су консултације са аутохтоном заједницом важан корак, можда најмање што једна компанија може да уради, премда не увек без друштвених и материјалних последица. У овом случају, Лапонци су стратешки искористили понуду компаније Дизни због боље видљивости своје заједнице и упознавања света са сопственом културом и традицијом. Засад делује да ће, упркос свим критикама, компанија Дизни остати мултинационална компанија, како и сами наводе, „креативних умова и

иновативних технологија, која ствара културу у славу јединствене перспективе и промовисања поштовања према другима, без обзира на идентитет или порекло”.

Литература

- Handler Richard, Jocelyn Linnkin. “Tradition, Genuine or Spurious”. *Journal of American Folklore* 97 (1984): 273–390. <https://www.scribd.com/document/383687368/Tradition-Genuine-or-Spurious-1984> 15.12.2024.
- Kjell Olsen. *Acta Borealia: The Touristic Construction of the “Emblematic” Sami*, 2003. https://www.academia.edu/6011876/The_Touristic_Construction_of_the_Emblematic_S%C3%A1mi_1 15.12.2024.
- Kümmerling-Meibauer Bettina. “Introduction: New Perspectives in Children’s Film Studies”. *Journal of Educational Media Memory and Society* 5:2 (2013): 39–44. https://www.researchgate.net/publication/297581944_Introduction_New_Perspectives_in_Children’s_Film_Studies 15.12.2024.
- Mathisen R. Stein. “Hegemonic Representation of Sami Culture. From Narratives of Noble Savages to Discourses on Ecological Sami”. Anna-Leena Siikala, Barbro Klein, Stein R. Mathisen (ed.). *Creating Diversities. Folklore, Religion and the Politics of Heritage*. Helsinki: Finnish Literature Society, 2004: 17–30. https://www.researchgate.net/publication/330106638_Hegemonic_Representations_of_Sami_Culture_From_Narratives_of_Noble_Savages_to_Discourses_on_Ecological_Sami 12.04.2024
- Ramnarine Tina K. “Frozen Through Nordic Frames”. *Puls: Swedish Journal of Ethnomusicology and Ethnochoreology* 1, 2016: 13–27.
- Schäler Reinhard. “Localization and Translation”. *Handbook of Translation Studies*. Limerick: University of Limerick, 2010: 210–214. https://www.academia.edu/2124984/Localization_and_translation 07.05.2024.
- Anna-Leena Siikala, Barbro Klein, Stein R. Mathisen (ed.). *Creating Diversities. Folklore, Religion and the Politics of Heritage* Helsinki: Finnish Literature Society, 2004. https://www.academia.edu/102107868/Creating_Diversities_Folklore_Religion_and_the_Politics_of_Heritage?uc-sb-sw=6397887 12.04.2024.
- Withley David. *The Idea of nature in Disney Animation*. University of Cambridge, UK, Aldershot. Burlington> Ashgate Publishing Ltd., 2012. https://www.google.rs/books/edition/The_Idea_of_Nature_in_Disney_Animation/DSAb0Tdwby-sC?hl=en&gbpv=1

Извори

- Julius Jessica, Buck Chris, Lee Jenifer, Del Vecho Peter. *The Art of Frozen 2*. San Francisco. CA: Chronicle Books LLC, 2019: 6–145.
- Reneau Annie. *Disney signed a contract with Indigenous leaders to portay culture respectfully in Frozen II*. <https://www.upworthy.com/disney-frozen2-indigenous-people-contract> 03.05.2024.
- Zipes Jack. *Breaking the Disney Spell. In the Classic Fairy Tales*. Edited by Maria Tatar. New York: W.W. Norton and Company, 1999: 332–352. <https://impact.disney.com/diversity-equity-inclusion/> 25.06.2024.

Gala Petrović

LOCALIZATION OF THE ANIMATED FILM *FROZEN II* USING THE EXAMPLE OF NORTHERN SAMI

Summary

This paper explores the localization process, particularly within the context of audiovisual translation, and examines the representation of Northern Sami culture in the animated film *Frozen II*. The primary objective is to investigate the significance of localization in audiovisual translation and its broader implications. Understanding the specific features of different cultures or religions can be challenging; however, this is the most crucial step towards the success of localization. Localization and audiovisual translation (including subtitling, dubbing, voiceover techniques, etc.) are relatively young branches of translation practice, evolving concurrently with the technologies they depend upon. Given the close relationship between localization and translation, it is essential to distinguish between the two concepts. Localization goes beyond translation by incorporating cultural elements, making it a more comprehensive process. Consequently, the localization of animated films serves as a pertinent example of this practice. Many animated films are created with reference to the specifics of other cultures and sometimes presented in a completely different light. Additionally, this study critiques the depiction of Sami cultural and religious symbols in the film, providing a thorough analysis of their representation.

Keywords: localization, translation, Frozen, Disneyfication, indigenous culture, religion

Гала Петровић је германисткиња са мастером из германских језичких, књижевних и културних студија стечених на Филолошком факултету Универзитета у Београду. Поља њеног научног интересовања и стручне праксе обухватају локализацију, транскреацију и језичко-културне контакте.

Gala Petrović specializes in Germanic studies and holds a master's degree in German language, literature, and cultural studies from the Faculty of Philology at the University of Belgrade. Her areas of research and professional practice include localization, transcreation, and language-cultural contacts.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.en>).

Далибор Соколовић
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за славистику
dalibor.sokolovic@fil.bg.ac.rs

UDC: 811.162.4'255(497.113)(082)(049.32)
Приказ

ПРЕВОД У ИСТРАЖИВАЊИМА ВОЈВОЂАНСКИХ СЛОВАКА

Marína Šimáková Spevákova (ed.). *Preklad vo výskumoch vojvodinských Slovákov*. Novi Sad: Filozofski fakultet, 2023, 120 str.

Зборник радова под називом *Preklad vo výskumoch vojvodinských Slovákov* изашао је 2023. године на Универзитету у Новом Саду, под уредништвом Марине Шимакове Спевакове. Публикација је објављена у оквиру пројекта Покрајинског секретаријата за високо образовање и научноистраживачку делатност *Превод као исцртајивачка тема код војвођанских Словака*. И управо су седморо наставника Одсека за словакистику Филозофског факултета у Новом Саду аутори студија које су уврштене у овај зборник.

Ана Макишова се у свом раду „Преводи уџбеника *Свеј око нас, Природа и друштво* и *Историја 6* на словачки језик” концентрише на преводе уџбеника за основну школу са српског језика на словачки. Предмет анализе је писање властитих имена – имена владара, династија, назива градова, држава, објеката итд. Корпус за истраживање чиниле су лексеме из уџбеника за природу и друштво и историју, из издавачких кућа Логос и Клет из Београда, при чему је избор уџбеника био случајан. Акцент је стављен на начин транскрипције ћириличних графема (ћ, ђ, џ, х, њ, љ) у словачки латинични запис, као и на писање српских женских презимена у словачком језику. Посебно је анализирано записивање властитих именица латинског и грчког порекла, имена из других језика, те назива који су специфични за српску културу и немају директни еквивалент у словачком језику (нпр. *белмуж, слава, ајвар, кајмак, Бајрам*). Закључак који ауторка доноси је да су преводиоци уџбеника, стручњаци у својим областима, урадили добар посао, уз поједине грешке које се могу одстранити у следећем издању уџбеника. При транскрипцији се придржавају правила из *Правоииса словачкој језика*, осим код писања графеме *đ*. Код

употребе црте и цртице у преводима ауторка такође примећује одступања од правила.

У студији „Словачка проза друге половине 20. и почетка 21. века у српском преводу” Адам Светлик анализира преводе словачке прозе на српски језик – дела Рудолфа Слободе, Павела Виликовског, Душана Митане, Монике Компањикове и других, за које велике заслуге припадају преводиоцима Михалу Харпању и Зденки Валент Белић. А. Светлик, искусни истраживач словачке књижевности, у својој анализи долази до закључка да преведена прозна дела у потпуности осликавају промене у словачкој прози друге половине 20. и почетка 21. века, као и да су тематски блиска српском читаоцу будући да се поклапају са сличним процесима у савременој српској књижевности. У овом раду доноси и компактан и репрезентативан преглед превода, не само из скоријег периода, већ и историјску перспективу српско-словачких превода још од прве половине 19. века. Читаоцима открива и сурове појединости данашњег преводилачког рада, као на пример примедбу да „Преводилац често свој хонорар ‘дели’ са издавачем, који на овај начин жели да обезбеди штампу, пошто су приходи од продаје вероватно минимални” (стр. 38, превод мој). Аутор студије и директно критикује, проналазећи виновнике недовољне презентације словачке књижевности у српском књижевном контексту такође у издавачима, који недовољно улажу у промоцију, рекламу и рецензирање преведених књига.

Јасна Ухларик се у студији „Превод фразема у теорији и пракси (на примеру словачке и српске соматске фразеологије)” посветила превођењу фразеолошких јединица као највећем изазову за све који се баве преводилачким радом – преводиоце, али и предаваче и оне који уче страни језик, лингвисте и друге. На материјалу српских и словачких речника, Ј. Ухларик развија теорију о улози фразеологије у превођењу, илуструјући проблем еквиваленције и могућих преводилачких поступака на примеру словачке и српске соматске фразеологије, од директно еквивалентних (*pozriet' sa pravde do očí – ňoīlegaiī uisīini u oči*) до индиректно еквивалентних фразема (*mat' /niečoho, niekoľo/ plné zuby – imaiī /nечеї, некої/ ůреко ілаве*). Превођењу фразема ауторка приступа са лингвистичког и културолошког аспекта, узимајући у обзир компетенције самог преводиоца као основни предуслов. По њеном мишљењу, преводилац мора најпре тачно да идентификује фразему из полазног језика, затим да потражи еквивалент фраземе с обзиром на интеркултурни језички аспект, да би на крају пронашао идентичну или сличну фразему у циљном језику. Ако одговарајућа фразема не постоји, мора да употреби синоним или парафразу, трудећи се да у што већој мери сачува првобитну фразеолошку експресивност.

Марина Шимакова Спешакова („Облици превођења интертекстова постмодерне прозе – на примеру романа Павела Виликовског и Вићазослава

Хроњеца”) бавила се преводом у прозним делима двојице словачких аутора, *Последњи коњ Помјеја* П. Виликовског и *Господар ваздуха и краљев син* В. Хроњеца. Интертекстуалне везе ауторка интерпретира са становишта избора преводачке стратегије, упоређујући функције интертекстова у оригиналном тексту и преводу. Циљ студије је да размотри начине књижевног превода интертекстова у хибридном облицима постмодернистичких текстова.

Зузана Тирова у свом раду „Преводи веб страница државних институција у Војводини на словачки језик” анализира интернет странице покрајинских институција, које би поред српских требало да имају и словачке језичке верзије. Ауторка указује на чињеницу да једино веб страница Аутономне покрајине Војводине има већи део материјала, докумената и закона у преводу на словачки, док то није случај код већине општина у којима је словачки језик у службеној употреби (Бачки Петровац, Стара Пазова, Ковачица и друге). Неке институције, с друге стране, имају верзије само на словачком језику (нпр. емисије на словачком језику на Радио-телевизији Војводине). Разлоге З. Тирова види у недовољном броју преводаца на словачки језик. Истовремено нуди и мере које би могле тренутно стање да поправе: ангажовање стручних преводаца приликом израде садржаја за веб странице, уз обуку нових и побољшање компетенција постојећих преводаца.

Данијела Марчочкова у студији под називом „Превод канонских визијација словачких војвођанских евангелистичких црквених заједница из 1835. и 1836. године” говори о критичком издавању историјских извора из 19. века, својеврсном попуњавању празнина у савременој словакистичкој историографији. Ауторка преноси своја искуства настала током процеса превођења текста у специфичној ситуацији, са латинског језика, документа који осликава тренутно језичко стање словачке војвођанске интелигенције из прве половине 19. века.

Зборник се завршава радом Ане Маргарете Лачокове „Контрастивна анализа збирки песама Зденке Валент Белић у домену истраживања ауторског превода”, који је посвећен проблематици односа између језика оригинала и сопствених превода песама.

Овим је у великој мери заокружен тематски оквир којим новосадска словакистика и њени представници – аутори радова у овом зборнику – уобличавају своју функцију у заједници Словака у Војводини: језичка култура, правописна питања, српско-словачко-војвођанско(словачк)и књижевно-културни односи и паралеле, интерпретација прошлости и проналажење свог места у садашњости. На основу покренутих тема и дискусија представљених у зборнику може се закључити да превод, како као вештина тако и као пракса, игра значајну улогу у војвођанској словачкој заједници, најснажнијој спони између словачког и српског народа и култура.

Др Далибор Соколовић је ванредни професор на Катедри за славистику Филолошког факултета у Београду, наставник на предметима Увод у славистику, Словачки језик, Историја словачког језика и Савремени пољски језик. Научне области којима је посвећивао своја истраживања су: словакистика, сорабистика, словенске мањинске језичке заједнице, језичка политика и планирање, историја словенских језика, методологија и пракса наставе страног језика и др. Од 2009. професионално се бави преводилачким радом, као преводилац за пољски језик и предавач на универзитетским предметима посвећеним проблематици превођења.

PhD Dalibor Sokolović is an associate professor at the Department of Slavic Studies at the Faculty of Philology in Belgrade, teaching the subjects Introduction to Slavic Studies, Slovak Language, History of the Slovak Language and Modern Polish Language. The academic areas, to which he has devoted his research, include: Slovak Studies, Sorbian Studies, Slavic minority language communities, language policy and planning, history of Slavic languages, methodology and practice of foreign language teaching, etc. Since 2009, he has been professionally engaged in translation work, as a translator for the Polish language and a lecturer in university courses dedicated to the problems of translation.

<https://orcid.org/0009-0007-1525-7078>

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.en>).

Стефан Д. Милошевић
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за славистику
stefan.milosevic@fil.bg.ac.rs

UDC: 016:821.161.1'255.4=163.41(049.32)
Приказ

АНА ГОЛУБОВИЋ: БИБЛИОГРАФИЈА ПРЕВОДА САБРАНИХ И ИЗАБРАНИХ ДЕЛА РУСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ НА СРПСКИ ЈЕЗИК

Београд: Славистичко друштво Србије,
Руски научни институт, 2024, 117 стр.

Дуга и богата традиција превођења дела руских писаца у српској културно-језичкој средини добила је вредно сведочанство и опис захваљујући новом издању Славистичког друштва Србије и Руског научног института у Београду. Др Ана Голубовић, библиотекар-саветник библиотеке Катедре за славистику, то сведочанство даје у форми библиографског описа превода сабраних и изабраних дела руске књижевности, чиме њени преводиоци, проучаваоци и љубитељи уопште добијају важан извор података и подстрек за свој даљи рад.

Ово библиографско дело обухвата вишетомна издања и антологије руских књижевника у српском преводу. У хронолошком погледу у грађу су ушла сва преведена вишетомна дела од почетка 20. века до савременог доба. То је утицало и на њен распоред – грађа се наводи хронолошки, према години, а у оквиру једне године азбучно, према презимену аутора. Као извори за састављање библиографије послужили су Узајамни каталог Виртуелне библиотеке Србије, каталози и фондови библиотеке Катедре за славистику, каталог библиотеке Српске академије наука и уметности, *Библиографија Југославије* и *Библиографија Србије* за разматрани период, као и *Српска библиографија: књије 1868–1944*.

Грађа се описује према стандарду ISBD(M), међународном стандарду за опис монографских публикација, при чему сам опис има два нивоа од којих први ниво садржи опис целокупних дела (подаци о наслову сабраних дела, аутору, приређивачима, месту издања, издавачу, години издања, као и физички опис), док се други концентрише на описе појединих

томова у оквиру сабраних дела. Тако се помоћу податка о едицији и броја који то дело у њој заузима у библиографском опису остварује веза између целокупне едиције и њених појединачних делова. Изглед тако израђених библиографских јединица може се представити на примеру првих сабраних дела Михаила Афанасјевича Булгакова:

БУЛГАКОВ, Михаил Афанасјевич

Дела / Михаил Булгаков ; приредили Миливоје Јовановић, Милан Чолић. – Београд : Српска књижевна задруга : Народна књига, 1985. (Београд : Култура) – 8 т. 21 cm

1) Приповетке. Књ. 1 / Михаил Булгаков ; превео Милан Чолић – Београд : Српска књижевна задруга : Народна књига, 1985. – 524 стр. – (Дела ; књ. 1)

Код вишетомних антологија опет је назив целокупне серије у првом реду, док следеће редове заузимају описи појединачних томова у тој серији, као у примеру:

АНТОЛОГИЈА руске лирике : X–XXI век / избор и белешке о писцима Миодраг Сибиновић. – Београд : Паидеиа, 2007. (Београд: БИГЗ). – 3 т. ; 21 cm – (Библиотека Поезија)

АНТОЛОГИЈА руске лирике : X–XXI век. Књ. 1, X – прва половина XX века (до симболизма) / превод Никола Бертолино, Олга Влатковић, Милорад Живанчевић, Владимир Јагличић, Јован Јанићијевић, Јовица Јанковић, Данило Киш, Злата Коцић, Лаза Лазић, Иван В. Лалић, Бранко Миљковић, Н. Н., Петар Петровић Његош, Милорад Павић, Милорад Панић Суреп, Александар Петров, Миодраг Сибиновић, Мирослав Топић. – Београд : Паидеиа, 2007. – 314 стр.

Тако уређена библиографија садржи у посебним одељцима описе 81 сабраног дела и 38 антологија. После библиографског описа следе и регистри, чији је задатак да представљену грађу учине лакше претраживом. Као критеријуми за њихову израду послужила су имена преводилаца и имена приређивача и уредника.

После библиографије следи одељак који је ауторка насловила као „Поговор” (стр. 111–118), а који заправо представља кратку библиографску студију. У њој Ана Голубовић износи своја запажања о представљеној грађи кроз упућивање читалаца да кроз даљу анализу библиографске грађе могу издвојити податке везане за развој преводилачке делатности, рецепцију руске књижевности у Србији и организацију објављивања таквих целина. Значајно је запажање о промени формата организације такве делатности деведесетих година 20. века, када због тешких друштвених околности велике издавачке куће уступају своје место новим и мањим издавачким колективима. У оквиру студије ауторка такође наводи имена српских књижевника који су оставили траг и као преводиоци руске књижевности, што такође може бити тема засебног истраживања, као и

имена проучавалаца руске књижевности који су и преводилачком делатношћу допринели њеном бољем познавању у нашој културној средини.

На страницама ове књиге, поред информација о најпревођенијим и најиздаванијим руским писцима код нас, могу се се пронаћи и други занимљиви подаци значајни за историју српског преводилаштва и проучавање руске књижевности. У хронолошком погледу примећује се да је, поред периода између 1991. и 2000. године, период с најмање издања сабраних дела био онај од 1945. до 1960. године, када су објављена само сабрана дела Максима Горког, као и изабране комедије и драме А. Н. Островског у два тома у преводу Кирила Тарановског у издању београдске Просвете, и то 1946. и 1950. године. Иако се после изгласавања Резолуције Информбироа није гледало благодоклоно на превођење руске књижевности, како видимо, спровођење већ започетих пројеката није прекидано.

Пажљивим ишчитавањем библиографске јединице IV може се видети да Исидора Секулић није била само приређивач *Изабраних дела* Ф. М. Достојевског у издању Народне просвете из 1933. године, већ је у трећем тому учествовала и као преводилац новела чувеног руског писца. Овакви подаци могу подстаћи проучаваоце превођења да анализирају преводилачку делатност наших писаца, те да на тај начин представе и друге аспекте њиховог стваралаштва.

Представљена библиографија пружа додатно сведочанство не само о томе колико њени проучаваоци у нашој средини врсно познају класичну руску књижевност, већ и о томе да су они пратили актуелне тенденције у савременој науци о књижевности и књижевној критици у Русији. То им је омогућило да препознају значајне писце и њихова дела преведу на српски убрзо по њиховом откривању и ближем упознавању у матичној земљи. Такав је случај с делима Михаила Булгакова, Нине Берберове, Андреја Платонова, Даниила Хармса и Александра Веденског.

Све наведено упућује нас на закључак да ће представљена библиографија бити један од незаобилазних извора за проучавање историје српског издаваштва и преводилаштва, поготово у домену анализе и поређења различитих преводилачких решења, као и у сагледавању улоге и значаја појединих преводилаца у превођењу руске књижевности. Иако је рецепција дела већине писаца заступљених у библиографији добро проучена, приказано дело може послужити као извор за даље проучавање рецепције појединих аутора и дела у нашој средини. На методолошком плану ова библиографија може представљати узор за попис и других, појединачних, издања превода дела руске књижевности, поготово оне из савременог периода што је неопходни услов за проучавање њене рецепције.

Надамо да ће ово дело представљати подстрек и важан извор не само за нова истраживања, већ и за наставак библиографске делатности

сарадника Катедре за славистику Филолошког факултета и Славистичког друштва Србије, чија ће библиографска дела и убудуће олакшавати сналажење читалаца и истраживача у богатом свету словенских књижевности.

Стефан Милошевић основне академске студије завршио је на Катедри за славистику Филолошког факултета у Београду 2012. године, а мастер студије на истом факултету 2014. године одбранивши рад „Типологија разлика између руског и српског језика (на материјалу грешака руских говорника при усвајању српског језика)”. Тренутно је студент докторских студија. У области његовог научног интересовања улазе контрастивна анализа руског и српског језика, теорија превођења, историја славистике, методика наставе руског и српског језика као инословенских.

Stefan Milošević completed his bachelor's degree at the Slavic Department of the Faculty of Philology in Belgrade in 2012, followed by his master's degree at the same institution in 2014. His master's thesis was titled "Typology of Differences between Russian and Serbian Languages (on material of Russian speakers' errors in Serbian language acquisition)." He is currently a Ph.D. student. Areas of his scholarly interests include: contrastive grammar of Russian and Serbian languages, translation studies, history of Slavic studies, teaching methodology of Russian and Serbian as a second Slavic languages.

<https://orcid.org/0000-0001-5007-3054>

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.en>).

Мирјана Ђорковић
Универзитет у Београду
Филолошки факултет
Катедра за романистику
corkovic.mirjana@fil.bg.ac.rs

UDC: 811.135.1(082)(049.32)
821.135.1(082)(049.32)
Приказ

МЕЂУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА
LIMBA, LITERATURA ŞI CULTURA ROMÂNĂ:
PROVOCĂRI ŞI PERSPECTIVE
РУМУНСКИ ЈЕЗИК, КЊИЖЕВНОСТ, КУЛТУРА:
ИЗАЗОВИ И ПЕРСПЕКТИВЕ
ROMANIAN LANGUAGE, LITERATURE AND CULTURE:
CHALLENGES AND PERSPECTIVES

Београд, Филолошки факултет Универзитета у Београду,
25–26. мај 2023. године

Поводом обележавања 60 година од оснивања Студијске групе за румунски језик и књижевност при Катедри за романистику Филолошког факултета Универзитета у Београду од 25. до 26. маја 2023. године на Филолошком факултету у Београду организована је Међународна научна конференција *Limba, literatura şi cultura română: provocări şi perspective* = Румунски језик, књижевност, култура: изазови и перспективе = *Romanian Language, Literature and Culture: challenges and perspectives*. Конференција је била намењена академској заједници која је на оригиналан и свеобухватан начин обрадила кровну тему *Румунски језик, књижевност, култура: изазови и перспективе* из различитих иновативних и актуелних теоријско-методолошких перспектива. Конференција је окупила 53 истраживача из реномираних академско-образовних институција из 11 европских земаља. Поред 10 саопштења учесника из Србије, 37 излагања су представили учесници из иностранства, и то из Француске, Хрватске, Италије, Израела, Мађарске, Пољске, Румуније, Северне Македоније, Словеније и Шпаније.

Представљена саопштења допринела су истраживању језичког и културног богатства овог дела Европе, пружајући нове увиде не само

у области румунистике, него и у ширим разматрањима румунистике у односу на српски језик, књижевност и културу, са којима је у директном контакту, те у контексту романске филологије, славистичко-романских веза и балканологије, као и студија културе, регионалних и европских студија. Један број саопштења је обрађивао теме са директном применом у настави румунског језика, књижевности и културе, доприносећи развоју ове области и квалитету наставног материјала за језик који се ређе учи, не само у Србији, већ и шире.

Приликом свечаног отварања представници Филолошког факултета су поздравили учеснике и уручили повеље захвалности за подршку и допринос промоцији и развоју студија румунистике следећим институцијама: Амбасади Румуније у Србији, Западном универзитету у Темишвару, Универзитету Трансилванија из Брашова, Институту за румунски језик и Компанији Windvision International, као и појединцима, проф. др Мариани Дан са Студијске групе за румунски језик и књижевност Филолошког факултета Универзитета у Београду, те пленарним говорницима, проф. др Октавији Неделку са Универзитета у Букурешту, проф. др Јону Богдану Лефтеру са Универзитета у Букурешту, проф. др Томашу Климовском са Универзитета у Познању и проф. др Богдану Тари, са Западног универзитета у Темишвару. Истог дана, Амбасада Румуније организовала је свечани пријем за учеснике скупа. Амбасадорка Румуније, њена екселенција Силвија Давидоју (Silvia Davidoiu), уручила је плакете Филолошком факултету Универзитета у Београду, као и Студијској групи за румунски језик и књижевност, за изванредан допринос неговању и промовисању румунистике током протеклих шест деценија.

Првог дана су одржана два пленарна излагања: др Јон Богдан Лефтер (Ion Bogdan Lefter), професор румунске књижевности са Универзитета у Букурешту, изложио је систематски приступ теми румунског језика, књижевности и културе у Румунији и ван њених граница у данашњем постмодерном контексту, док је др Ђорђе Богдан Тара (George Bogdan Târa), професор историје румунског језика са Западног универзитета у Темишвару, разматрао у којој су мери граматике румунског језика писане на латинском допирнеле модернизацији и уједињењу књижевног румунског језика. Другог дана конференције одржана су још два пленарна предавања: прво је др Октавија Неделку (Octavia Nedelcu), професорка србистике са Универзитета у Букурешту, изложила детаљан преглед рецепције српске књижевности у Румунији, фокусирајући се на изазове са којима се њено превођење суочава у трећем миленијуму; затим је др Томаш Климовски (Tomasz Klimkowski), професор румунског језика и балканолог са Универзитета у Познању, анализирао старе и нове изоглосе румунског језика у ареалном контексту.

После пленарних предавања, рад скупа се одвијао током два дана на румунском, српском и енглеском језику. Излагања су била груписана по

темама и/или хронолошки у више паралелних сесија посвећених књижевности, лингвистици, примењеној лингвистици, језичким и културним контактима на Балкану, обухватајући саопштења 43 истраживача.

Сесије о румунској књижевности и култури обухватиле су радове десет истраживача. Александра-Јоана Арсене (Alexandra-Ioana Arsene) са Универзитета Трансилванија у Брашову анализира је документарне одлике књижевности, фокусирајући се на представе о маргинализованим заједницама у књизи Василеа Ернуа (Vasile Ernu) *Mică trilogie a marginalilor*. Силвија Ђурђу (Silvia Giurgiu) са Универзитета у Загребу, истраживала је минималистички тип нарације у роману *Domnul K. eliberat* Матеја Вишнијека (Matei Vișniec), конструисаном као одговор на *Процес* Франца Кафке. Елена-Данијела Макарије (Elena-Daniela Macarie) са Универзитета Трансилванија у Брашову испитивала је универзалну димензију друштвених представа у контексту комунизма у савременим румунским романима, док је Ана-Марија Пушкашу (Ana-Maria Pușkașu) са Универзитета у Кракову говорила о постмодерној румунској поезији. Андреа Гица (Andreea Ghița) са Универзитета у Букурешту предложила је три нова приступа наслеђу баладе *Миорица (Miorița)* у савременој настави румунске књижевности и културе, на основу истраживања значења речи *миоритички/mioritic* у савременој штампи на румунском, која осцилирају од глорификације до демитизације. Алина Бако (Alina Bako) са Универзитета у Сибијуу анализира је конструкцију имагинарног и стварног простора у романима Ливију Ребреануа из перспективе књижевне географије, док је Никола Миљковић испитивао симболистичку доктрину у песми *Градска ноћ* Ђорђа Баковије (George Bacovia). Темом историје, фикције и поетике у прози Сорина Титела (Sorin Titel) бавио се Данијел Сорин Винтила (Daniel Sorin Vintilă) са Универзитета у Новом Саду, док је Ива Лековић са Универзитета уметности у Београду анализира метафилмске одлике историографске метафикције која се бави контроверзним и трауматичним питањима из румунске прошлости у филмовима Радуа Жудеа (Radu Jude).

Један низ радова обухватио је различите аспекте румунске књижевности и културе ван Румуније. Душица Ристин (Dușița Ristin) са Универзитета у Букурешту истраживала је активности и доприносе послератне генерације румунских интелектуалаца у Војводини српско-румунским односима, испитујући преплитање културних модела из Румуније и Војводине. Мариана Дан са Универзитета у Београду истражила је неоавангардну поетику клокотризма кроз призму интер- и транскултуралности, као и њен допринос румунско-српским културним и књижевним везама. Јудит Калинеску (Iudit Călinescu) са Универзитета у Сегедину се определила да анализира књижевна дела румунских песника из Мађарске. Дијана Михуц (Diana Mihuț) са Западног универзитета у Темишвару говорила о свом искуству теренског истраживања у Војводини, у домену

кулинарске традиције, указујући на важност њеног проучавања за разумевање румунске културе у Банату, док је Кармен Димитрију (Carmen Dimitriu) с Универзитета у Тел Авиву говорила о румунском језику и култури у Гагаузији, фокусирајући се на Музеј села у месту Авдарма.

Више сесија било је посвећено подучавању румунског језика као L2, румунског као наследног језика и традуктологији у настави румунског. Габријела Бириш (Gabriela Biriş) са Универзитета у Букурешту је разматрала питање подучавања медицинске терминологије, указујући на неопходност дефинисања квантитативних и квалитативних критеријума за избор малог појмовног речника који одговара сваком нивоу учења језика, док је Кристина Елена Гогаца (Cristina-Elena Gogața) са Универзитета у Пизи анализирила проблематику подучавања културе посредством медицинског вокабулара у оквиру уџбеника румунског језика за посебне сврхе. Јоана Жијеану (Ioana Jieanu) са Универзитета у Љубљани истраживала је развој прагматичке компетенције у подучавању румунског језика као L2 посредством гејмификације вежби, како би се унапредила мотивација у учењу, док је Надија Оброча (Nadia Obrocea) са Западног универзитета у Темишвару испитивала проблематику одређености у дидактици румунског језика као страног. Николета Нешу (Nicoleta Neșu) са Универзитета Сапијенца у Риму бавила се питањем румунског као наследног језика у Италији, узимајући у обзир и контекст наставе.

Пет радова се бавило актуелним разматрањима наставе румунског језика у дигиталном контексту и/или у вези са употребом аутентичног материјала. Андреа Телетин са Новог универзитета Сорбона и Јулија Ника (Iulia Nica) са Универзитета у Саламанки бавиле су се употребом мултимодалног аутентичног материјала ради унапређења активности слушања на различитим нивоима учења румунског као L2, а Мирјана Ђорковић са Универзитета у Београду је анализирила могућност употребе подкаста у развоју интеркултуралности, активности слушања и дигиталне компетенције. Ивана Олујић са Универзитета у Загребу истраживала је у којој мери машински превод текста може да се користи као дидактички инструмент у подучавању превођења са румунског на хрватски језик, док су Саша Марјановић и Душица Терзић са Универзитета у Београду анализирали паралелне корпусе с румунским и српским језиком, указујући на постојеће стање и даље перспективе, као и на могућности примене, укључујући и наставу румунског језика. Ана-Марија Раду Поп (Ana-Maria Radu-Pop) и Габријел Бардашан (Gabriel Bărdășan) са Западног универзитета у Темишвару су истражили предности и изазове процеса наставе румунског у контексту интегрисане дидактике интерразумевања и употребе аутентичног материјала у активностима рецепције говорника других романских језика.

Посебна сесија била је усредсређена на директна лингвистичка истраживања више варијетета румунофоних заједница ван граница

Румуније, а обухватила је пет радова. У саопштењу Петра Радосављевића са Универзитета у Загребу анализирани су лексичке посебности у говору Бањаша у Хрватској у контакту са стандардним хрватским језиком, са кајкавским дијалектом, али и мађарским језиком, док су Моника Хуцану (Monica Huțanu) са Филолошког факултета у Београду и Анамарија Сореску-Маринковић (Annemarie Sorescu-Marinković) из Балканолошког института САНУ представиле рад о проблематици језичког планирања корпуса, анализирајући 39 бројева прве периодичне публикације штампане у Источној Србији, „Vorba noastră”, од 1945. до 1949. на локалном варијетету влашке заједнице, намењене самој заједници. Габријела Виолета Адам (Gabriela Violeta Adam), са Института за лингвистику и књижевну историју „Секстил Пушкарију” Румунске академије у Клужу, анализирала је специфичности глаголске флексије влашких говора између Мораве, Дунава и Тимока на основу теренске грађе, док су Симона Попов и Марина Колесар са Универзитета у Београду анализирале језичке калкове у штампи на румунском језику у Војводини. Минерва Трајловић-Кондан и Мирела Беллада са Универзитета у Београду саопштиле су рад о лексичким интерференцијама румунских говора у Војводини са српским језиком на основу анализе материјала прикупљеног у директном теренском истраживању током претходне две деценије.

У неколико одвојених секција посвећених лингвистици и дијалектологији изложено је још 14 радова. Михаела Георге (Mihaela Gheorghe) са Универзитета Трансилванија у Брашову бавила се релативним конструкцијама у савременом румунском, Тимеа Просан (Timea Prosan), такође са Универзитета Трансилванија у Брашову, испитивала је прагматичке особености корелативних конструкција у савременом језику штампе. Флорина-Марија Бачила (Florina-Maria Băcilă) са Западног универзитета у Темишвару говорила је о генитиву суперлатива у поезији Трајана Дорзе (Traian Dorz), док се Елена-Камелија Забава (Elena Cameila Zăbavă) са Универзитета у Крајови бавила питањем ономастике у роману *Mușchetarii în Balcani*, G. Vanee. Предраг Мутавцић са Универзитета у Београду је изложио рад о темпоралним фразеолошким конструкцијама у савременом румунском и њиховим еквивалентима у грчком и српском, док је Николаје Станчу (Nicolae Stanciu) са Универзитета Св. Кирил и Методије у Скопљу из фразеолошке перспективе анализирао туркијске елементе у румунском, македонском и српском језику. Симона Константиновић (Simona Constantinovici) са Западног универзитета у Темишвару разматрала је француско порекло именица са наставком *-etă* у контексту белетристике и/или штампе, закључујући да њихов број у румунском језику није велик, али да се затичу у различитим стиловима и регистрима комуникације. Михаела-Маријана Морков (Mihaela-Mariana Morcov) са Института за лингвистику „Jorgu Jordan – Al. Rosetti” Румунске академије у Букурешту анализирала је аспекте конкуренције рода и наставака

за множину средњег рода у дијалектима румунског језика, док је Оана Никулеску (Oana Niculescu), са истог института, саопштила запажања о фрикативним сугласницима у завршној позицији речи у мунтенском поддијалекту. Адина Кирила (Adina Chirilă) са Западног универзитета у Темишвару је анализираола преводилачка решења у преводу са старословенског на румунски за рукопис бр. 85, *Apostolul*, из 1646. године.

Низ радова био је посвећен анализама различитих лингвистичких алата, попут упитника, атласа и речника, доносећи нове увиде у више дисциплина. Космина-Марија Бериндеј (Cosmina-Maria Berindei) са Института за лингвистику и књижевну историју „Секстил Пушкарију” Румунске академије у Клужу представила је етнолингвистичку анализу фразеолошких јединица које се односе на извођење песме, а садржане су у одговорима на *Уйиџник VII – Музички инструменти* Музеја румунског језика. Саша Марјановић и Дејана Мирковић-Бирташић са Универзитета у Београду анализирали су седам српско-румунских речника у контексту теорије о лексикографским функцијама, док је Роберто Мерло са Универзитета у Торину анализирао елементе румунског језика и румунских дијалеката у *Етимолоијском рјечнику хрвајскога или српскога језика* Петра Скока. Атласом се бавила Розалија Колчар (Rozalia Colciar) са Института за лингвистику и књижевну историју „Секстил Пушкарију” Румунске академије из Клужа, указујући на народна веровања рефлектована у металингвистичким коментарима у *Новом румунском лингвистичком атласу* (NALR).

Приликом затварања конференције, додељене су посебне захвалнице студентима Студијске групе за румунски језик и књижевност за несебичан допринос у организацији и раду конференције. Висок научни квалитет прихваћених резимеа саопштења гарантовао је међународни састав Научног одбора конференције, који су чинили угледни стручњаци из Србије, Италије, Румуније, Шпаније, Немачке, Пољске, Француске и Хрватске. Крајем 2023. године у издању Филолошког факултета у Београду објављен је тематски зборник *Limba, literatura și cultura română: provocări și perspective* (ISBN 978-86-6153-730-1) који су уредиле Мирјана Ћорковић, Моница Хуцану, Мариана Дан, Минерва Трајловић-Кондан, а који је обухватио 23 прилога – студије проистекле из саопштења са истоимене конференције. Публикација је доступна у штампаном облику у бројним библиотекама у Србији и иностранству, као и у дигиталној верзији, у отвореном приступу DOI репозиторијума Филолошког факултета Универзитета у Београду: doiFil / Faculty of Philology, University of Belgrade (bg.ac.rs).

Филолошки факултет Универзитета у Београду матична је институција у Србији за област румунистике, на којој је шездесет генерација студената до сада имало прилику да упозна овај суседни језик и културу. Академски и свечани тон Међународне научне конференције, као и

висок квалитет прилога у публикацији *Limba, literatura și cultura română: provocări și perspective*, реноме њихових аутора, углед међународног уређивачког одбора, као и 46 рецензената из 10 европских земаља, уједно су повезали Филолошки факултет Универзитета у Београду у размени научних идеја и резултата са истраживачима и сличним истраживањима у Европи, додатно доприносећи његовом угледу на националном, регионалном и међународном плану.

Др Мирјана Ђорковић је запослена на Филолошком факултету Универзитета у Београду од 2000. године, а на месту доцента на Групи за румунски језик и књижевност је ангажована од 2015. године. Дипломирала је румунски језик и књижевност на истом факултету 2000. године, где је потом магистрала (2008) и докторирала (2014). У настави и истраживањима је заинтересована за интердисциплинарни приступ, који је заједнички именоватељ свих тема којима се до сада бавила у области румунистике, студија мањине као и студија из области културе сећања. Учествује као члан или координатор у националним и међународним научним пројектима, као и у пројектима размене у области филолошких наука и румунистике.

Phd Mirjana Ćorković has been working at the Faculty of Philology of the University of Belgrade since 2000, and has been an assistant professor in the Department of Romanian Studies since 2015. She graduated in Romanian Language and Literature in 2000 from the same Faculty, where she later obtained her Master's degree (2008) and Ph.D. (2014). Her teaching and research interests focus on an interdisciplinary approach, which serves as a common thread through all the topics she has explored in the field of Romanian Studies, Minority Studies, and Memory Studies. She participates as a member or coordinator in national and international scientific projects, as well as in exchange projects in the field of philological sciences and Romanian studies.

<https://orcid.org/0000-0001-8678-2346>

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.en>).

Драїана Васиљевић-Валенї
самостални истраживач
(Беч)
dr.vas381@gmail.com

UDC: 81'255.2/.4(049.32)
Приказ

КЊИЖЕВНО-ПРЕВОДИЛАЧКИ ФЕСТИВАЛ ТРАНСЛАТОРИЈУМ VII*

Хмељницки, Україна, 27–29. септембар 2024. године

У українском граду Хмељницки од 27. до 29. септембра одржан је седми књижевно-преводиачки фестивал Транслаторијум. Програм је укључивао преко 30 учесника и 20 догађаја на 4 различите локације. Манифестација се састојала од разговора, читања поезије и прозе, презентација књига, ликовних и музичких наступа. Овогодишња тема фестивала је била *превод као сећање*. Током трију дана учесници су говорили о значају превођења, документовања рата, очувања културног памћења и визуализације прошлости.

Организатор фестивала је невадина организација Транслаторијум, а први фестивал је одржан 2016. године у граду Хмељницки поводом Међународног дана превођења на иницијативу трију суоснивачица Тање Родионове, Веронике Јадухе и Јулије Дидохе, чија замисао је била да створе фестивал посвећен превођењу који би се посветио овој теми у свим њеним појавним облицима. Фестивал је наставио да се одржава сваке године, а поред фестивала појавили су се и бројни други пројекти, па је тако настала и невадина организација Транслаторијум, која данас организује, између осталог, и резиденцију за песнике и преводиоце VAZHAN residency у граду Камјанец-Подилски, као и концерт АМАДОКА: концерт савремене українске музике (према роману Софије Андрухович) који се не изводи само у Украјини, већ и у иностранству.

У брошури која прати манифестацију директорка фестивала Јулија Дидоха детаљније објашњава избор теме проводећи паралелу између

* Фестивал сам имала прилике да посетим на позив українске организације Уметнички арсенал (Мистецький арсенал), у оквиру пројекта CELA – Connecting Emerging Literary Artists.

сећања и превода јер превод, као и сећање, повезује прошлост са будућношћу, подржава стални дијалог између епоха и култура, а тај процес не само да чува, већ и формира културне вредности, преносећи их кроз генерације. Она истиче да захваљујући преводу ми чувамо од заборавља одређене тренутке свог живота, поново их оживљавамо и враћамо у садашњост. На тај начин, преводити и бити превођен, значи бити сачуван од заборавља. Тако превођење постаје инструмент чувања сећања, захваљујући коме се преносе искуства и знања из прошлости на наредне генерације. Ипак, како истиче ауторка, превод, као ни сећање, није савршен иако му је примаран циљ да што верније пренесе оригинал и илуструје свој став цитирајући теоретичарку превођења Сјузан Баснет: *Превод, као и сећање, увек је нејрецизан, због чега не могу постојати ни савршено јамћење ни савршен превод. Али, превод, као и сећање, испуњава будућност и чини то кроз преисивање прошлости.*

Први дан фестивала започео је свечаним отварањем и обраћањем организатора и покровитеља фестивала присутнима.

Одмах након тога уследила је прва тачка програма – разговор о пројекту „Архив рата”, документовање рата као начин проживљавања рата и отпора забраву уз учешће архивисткиње Валентине Хумене која је истакла важност тога да је потребно да Украјинци држе фокус пажње на себи, како би људи чули историју из њихове перспективе. У току излагања, Валентина се осврнула и на начине и поступке документовања, не само на разлоге и мотивацију, а заинтересована публика је поставила велики број питања и дотакла се најразличитијих тема од ауторских права до емотивне стране рада у Архиву.

Следећи догађај био је разговор песникиње Катерине Михалицине и литванског песника Римаса Ужгириса на тему како поезија помаже очувању културног и историјског сећања земље. Римас Ужгирис почео је своје излагање од теме идентитета и дели своје искуство као литванског песника одраслог у Америци, истичући важност превода јер нам управо он помаже да свету представимо себе и своје културно сећање. Без таквих превода људи не могу видети једни друге. Катарина Михалицина истакла је да је разговор о сећању које остаје у речима започела са Римасом још пре овог фестивала шетајући Хмељницким кроз Алеју хероја (ред постера војницима погинулим у току рата) и да то представља урањање у контекст који је немогуће превести. Излагање је завршила читањем превода Ужгирисове песме.

Излагање организације House of Europe било је посвећено приликама за преводиоце са фокусом на преводе на угрожене језике и са њих. Представница организације поделила је са присутнима информације о програмима и конкурсима везаним за књижевно превођење и издаваштво и одговорила на питања присутних преводаца. Такође је показала нека дела која су у току претходног периода угледала светлост дана захваљујући њиховој подршци.

Следећи разговор био је посвећен визуелном језику сећања у уметности. Домаћин разговора је био Тарас Малиј, који је угостио Катерину Семењук, руководитељку платформе за културно сећање „Прошлост – Будућност – Уметност”. Представљајући рад платформе, Катарина је у фокус ставила пројекат Глосар¹ за рад с прошлошћу, чији је циљ да на једном месту прикупи и дефинише све термине важне за украјинско историјско и културно сећање.

У оквиру програма фестивала отворена је и изложба фотографија „Има ли језик ПТСП?²” Дзвинке Пинчук о последицама рата на Балкану. Фотографије, речи и текстови приказани на изложби настали су током ауторкине посете Сарајеву и радионице коју је одржала за културне раднице, а на којој је скупљала информације о томе како је рат утицао на језик, односно о томе које су се речи и изрази појавили и задржали у језику након рата. Ове речи, заједно са причама о њима и фотографијама приказане су на изложби. На отварању је такође говорио и Дамир Шагољ, искусни ратни фотограф, добитник Пулицерове награде.

Први дан је завршен пројекцијом филма „Сведоци. Заробљеништво убија”, којој је претходио кратак уводни разговор. Филм говори о догађајима 28. и 29. јула 2022. године у граду Олењивка и садржи сведочења украјинских војних заробљеника и чланова њихових породица. Након филма уследио је разговор са гледаоцима, који су се највише интересовали за даљу судбину јунака филма.

Други дан преводилачког фестивала започео је јутарњом кафом са преводиоцем чији је гост био песник и преводилац Римас Ужгирис, који је говорио не само о свом преводилачком искуству, већ и о искуству песника кога преводите. Присутни аутори који говоре стране језику су поделили своја искуства о рецепцији својих текстова на страним језицима и примере успешних или мање успешних сарадњи са преводиоцима.

Након јутарње кафе са преводиоцем уследила је радионица читања и рефлексije са Тетјаном Савчинском намењена преводиоцима и писцима, а на тему превода и сећања. Учесници су обрађивали одломак из књиге „Sympathy for the Traitor: A Translation Manifesto” уз обавезну рефлексiju на местима везаним за културне реалије.

Након радионице дошло је време за презентацију књиге *У џуђини* корејског аутора Лија Син-Уа и разговор о миграционим процесима са преводитељком Ханом Кузменском. Неке од теме разговора су биле добровољна и принудна миграција, поређење искуства главног јунака књиге који је напустио домовину са искуствима реалних људи из Украјине које новинарка и преводитељка познају.

1 Глосару се може приступити на следећој адреси: <https://pastfutureart.org/glossary/>

2 Посттрауматски стресни поремећај

У следећем разговору преводитељка Ина Билоножко поделила је своје утиске о раду на преводу књиге *Бунџ сџвари* португалског нобеловца Жозеа Сарамега. Из разговора сазнајемо како је изгледао њен први сусрет са пишчевим делима, зашто је рад на преводу трајао читавих седам година и, најзад, зашто Сарамега сматра да само песимисти мењају свет.

Након неколико разговора са преводиоцима уследио је догађај посвећен визуелној уметности – разговор са илустраторкама Жењом Олијник и Бохданом Давидјук о томе како су украјинске илустрације на тему рата постале начин за тренутну фиксацију успомена. Уметнице су истакле да илустрације нису само начин да се у тренутку забележи успомена или рефлексija, већ и да се појави у међународним издањима и да постане део процеса у коме уметност игра улогу медијатора.

Теоријско предавање украјинског преводиоца, психоаналитичара и есејисте Јурија Прохаска посвећено теми сећања и превођења објединило је елементе психологије, филозофије, теорије сећања, те књижевности и превођења. Прохаско је у свом излагању обухватио историјски развој теорије сећања и њене различите појавне облике као што су биографско, породично, племенско сећање, сећање препричавање, сећање као наратив, наслеђено сећање и др. Концепти изложени на предавању под називом „Преводити и бити преведен значи бити сачуван од заборављања” послужили су као одлична основа за разумевање осталих догађаја на фестивалу, било да је реч о уже стручним преводилачким дискусијама и радионицама, било да је реч о другачијим форматима. Други дан завршен је наступом групе „Курс валут” из Дњипра.

Почетак трећег дана био је резервисан за још једну преводилачку јутарњу кафу. Овог пута је о свом искуству говорила Ела Јевтушенко, преводитељка за француски језик. У току свог излагања навела је бројне добре примере из преводилачке праксе, а наступ је завршила саветима за млађе колеге који су се односили на сарадњу са уредницима, што чешће коришћење једнојезичних речника и обавезну ауторизацију превода пре објављивања.

Тема наредног разговора била је репортажа као огледало трагичних страна историје. Разговор су водили Олександар Михед и Андриј Бондар, преводилац трилогије пољског репортера Војћеха Тохмана на украјински језик. Преводилац је у разговору настојао да објасни значај репортаже као жанра, истичући да репортажа пре свега документује стварност и да се на томе заснива све – од судских процеса до књижевних наратива. Бондар је уверен да репортажа треба да буде централни књижевни жанр када је у питању документовање украјинске стварности јер даје могућност да се обједине појединачна и колективна искуства, а да прикупљена колективна искуства већ могу да изроде нешто налик на велики наратив. Објашњавајући значај репортажа Бондар их је сликовито упоредио

са капљицом воде у којој се огледа садашња ситуација, претпостављајући да ће се велики наратив родити на основу велике базе документарне прозе, есеја, дневника и видео-материјала.

Аријел Розе из Пољске и преводитељка Наталија Бељченко читали су заједно поезију из двојезичног издања збирке *Море ноћу њосџаје срчани мишић* на пољском и украјинском језику уз представљање збирке и рада на преводу.

Након поетског читања уследио је разговор пољског књижевног критичара и преводиоца Мартина Гачковског и украјинског песника и преводиоца Остапа Сливинског на тему савремених превода класике као начина за формирање нових сећања и разумевања украјинског контекста. Гачковски је истакао да пољски читалац до недавно није био свестан тога да је украјинска књижевност тако богата и разноврсна, а посебно ништа није знао о украјинској књижевности двадесетих и тридесетих година прошлог века и да нико није знао како је украјинска совјетска књижевност имала другачију уметничку вредност од руске. Истакао је како би он желео да пољски читаоци више читају украјинске ауторе и разумеју да су они засебан свет, као и да је украјинска класика још увек актуелна, што је хтео да покаже преводом романа „Град” В. Пидмохиљног.

Настављајући тему украјинске класике и превођења, Ростислав Семкив је одржао предавање посвећено преводима у затворским условима. Семкив у свом излагању даје изузетно богат, исцрпан и занимљив преглед украјинских културних делатника који су се у затворима и у изгнанству бавили превођењем, почев од Пантелејмона Кулиша све до Миколе Зерова, истичући значај превођења за њихово ментално здравље, јер им је управо рад на тексту давао снаге да се не слома и издрже до краја.

Закључни догађај трећег дана и целог фестивала био је интердисциплинарни перформанс „Археологија књижевности” у чијој основи су се наше хаику поезија Макса Лижова, музика Катерине Кострове, визуелни ефекти Макса Побережског и глас Павла Нечитајла.

Књижевно-преводиначки фестивал Транслаторијум био је богато, интердисциплинарно искуство које књижевном преводиоцу даје увид у ширину примене превода у уметности, не само писане речи, већ и интердисциплинарно. У центру пажње су били превођење и преводиначка заједница у Украјини, уз неизбежан осврт на актуелна ратна дешавања и њихово документовање. Истовремено посетиоцима је понуђен веома инспиративан програм који је обухватао визуелну и музичку уметност, као и перформансе настале уз учешће писане речи и других врста уметности.

Др Драгана Василијевић-Валент завршила је основне, мастер и докторске студије на Катедри за славистику на Филолошком факултету у Београду. Интересују је проблеми наставе страних језика, нарочито CLIL настава и примена вештачке интелигенције у настави, као и проблеми превођења. Бави се књижевним превођењем са украјинског језика на српски.

PhD Dragana Vasiljević-Valent completed her bachelor's, master's and doctoral studies at the Department of Slavic Studies of the Faculty of Philology in Belgrade. She is interested in problems of foreign language teaching, especially CLIL teaching and the application of artificial intelligence in teaching, as well as problems of translation. She is engaged in literary translation from Ukrainian into Serbian.

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.en>).

Милош Д. Ђурић
Универзитет у Београду
Електронички факултет
Катедра за ошће образовање
djuric@etf.bg.ac.rs
djuric@etf.rs

UDC: 80(049.32)
Приказ

ФИЛОЛОШКИ ВИДИЦИ 3

Београд, Факултет за стране језике Алфа БК Универзитета,
22. новембар 2024. године

Серија научних скупова *Филолошки видици* покренута је са циљем да се сагледа данашњи положај филолошких студија у Србији и да се темељније размотре даљи могући правци њиховог развоја, посебно у светлу дигиталне револуције, развоја тржишта рада и методолошке интердисциплинарности, мултидисциплинарности и трансдисциплинарности. Дигитална револуција, која је кулминирала доласком вештачке интелигенције у академско окружење, као и методолошка интердисциплинарност, мултидисциплинарност и трансдисциплинарност представљају изазове са којима се филолошке студије данас суочавају и намећу потребу за иновативним приступима проучавању лингвистичких, књижевних и културолошких феномена. Управо у светлу свега наведеног, један од основних циљева овог скупа јесте да окупи како искусне, тако и младе истраживачице и истраживаче, наставнице и наставнике, професионалке и професионалце из различитих филолошких области (англистике, славистике, романистике, германистике итд.) како би тако окупљени, кроз излагања, дискусије, креативне приступе интерактивних радионица и панел дискусија, анализирали, сагледали и размотрили могућности и будућност филолошких студија, с обзиром на различите аспекте њихове тренутне позиције, а нарочито у светлу нових информационо-комуникационих технологија које су ушле у све поре савременог друштва, па самим тим и у академски миље.

Научни скуп од националног значаја *Филолошки видици 3* одржан је 22. новембра 2024. године на Факултету за стране језике Алфа БК Универзитета у Београду у организацији Факултета за стране језике Алфа

БК Универзитета. Организациони одбор су чиниле: проф. др Мелина Николић, проф. др Тијана Парезановић, проф. др Артеа Панајотовић и мастер Јована Чапрић. Научни одбор су сачињавали следећи уважени професори: проф. др Маја Ђук, Алфа БК Универзитет; др Тијана Тропин, Институт за књижевност и уметност; др Бојана Аћамовић, Институт за књижевност и уметност; проф. др Ана Вујовић, Универзитет у Београду; проф. др Тамара Јеврић, Универзитет у Приштини са привременим седиштем у Косовској Митровици; проф. др Борко Ковачевић, Универзитет у Београду; проф. др Ана Сентов, Факултет за правне и пословне студије „Др Лазар Вркатић”; проф. др Светлана Томић, Алфа БК Универзитет; проф. др Валентина Будинчић, Алфа БК Универзитет.

Како овог пута није одређена нити наметнута оквирна тематика скупа, учеснице и учесници могли су да понуде било коју актуелну тему из домена својих текућих интересовања и преокупација науке о језику, науке о књижевности и методике наставе српског или страног језика и књижевности. Сходно томе, излагања у секцијама, која као целина увек чине главну садржину овог научног скупа од националног значаја, била су тематски веома разноврсна. Било је ту реферата и саопштења из различитих филолошких и лингвистичких области, а чини се да су нарочито место заузели радови посвећени методици наставе страног језика и књижевности. Другим речима, теме излагања односиле су се на различите аспекте наставе језика и књижевности, методологију проучавања језика и књижевности, али и најразноврсније могућност примене филолошких знања у другим областима. Но, свакако је обухваћен и међуоднос филолошких и других дисциплина, као и повезаност филолошких наука са праксом, уз посебан осврт на вештачку интелигенцију и са њом скопчану интердисциплинарност, мултидисциплинарност и трансдисциплинарност.

Следствено томе, у овом обиљу свако од учесница и учесника је могао да пронађе понешто из домена који га посебно интересују – уз напомену да, као и увек када секције раде паралелно, није било могуће присуствовати свим рефератима које би приказивач желео да чује. Отуда се и овај извештач мора уздржати од било каквог вредновања појединачних доприноса. Но, рећи ћемо, ипак да је међу референткињама и референтима који су изазвали највећу пажњу учесница и учесника била позната романисткиња проф. др Милица Мирић, проф. француског језика и књижевности (Филозофски факултет, Београд), као и проф. др Вера Ошмјански (Филозофски факултет, Београд), које су говориле о веома актуелним и горућим темама из области методике наставе француског језика струке и енглеског језика струке.

Скуп је отворила професорка др Тијана Парезановић, деканка Факултета за стране језике, Алфа БК Универзитета у Београду, која је одржала пригодан говор и направила један изнијансирани прелаз поменувши све

теме које скуп обрађује и наговестивши правце и смернице скупа. Након свечаног отварања уследила су пленарна излагања. На скупу од националног значаја *Филолошки видици 3* чули смо два пленарна излагања.

Прво пленарно излагање одржала је др Тијана Тропин, са Института за књижевност и уметност у Београду, а осврнула се на формирање модерне српске фантастике за децу. У фокусу њеног излагања нашло се уобличавање модерне српске фантастичне прозе за децу у другој половини двадесетог века. Посебно је нагласила да се поезија за децу од педесетих година двадесетог века надаље у великој мери развијала неспутано, док се у прози отклон од реализма морао образлагати или усмеравати на друштвено и педагошки прихватљив начин, што је све конвергирало ка стварању специфичне приповедне поетике и окренутости краћој форми, али и модерним медијима, као што су то радио и/или телевизија. Др Тропин је посебно нагласила да је видљиво померање према преузимању и копирању устаљених фантастичних образаца из других књижевности, пре свега англофоних. Тијана Тропин нам је приближила и егзотичне (и усуђујемо се рећи, мало заборављене) наслове и ауторе, као што су то *Свемоћно око* (аутор: Чедо Вуковић), *С.О.С. њриче* (др Зденка Бабић-Кеслер), *Гардијски њошњоручник Рибанац* (Александар Поповић), чиме нам је отворила носталгична врата помало заборављених језичких ткања која су донела нове моменте у српску књижевност тог периода.

Друга пленарна излагачица била је др Бојана Аћамовић, са Института за књижевност и уметност у Београду, која нам је приближила и објаснила различите аспекте интернационалног и интермедијалног путовања Витманових „Пионира”. Она је описала, анализирала и појаснила неке од праваца компаративних и интердисциплинарних изучавања књижевности, где се уз поређење остварења и тенденција из различитих националних књижевности узимају у обзир и комбиновање различитих медија, али и шире друштвено окружење. Као корпус јој је послужила песма „Pioneers! O Pioneers!” коју је анализирала у светлу околности објављивања и интернационалне рецепције. Др Аћамовић је указала на значај лингвистичко-семантичке анализе текста песме, али и нагласила да је изузетно значајно укључити у анализу и изучавање ширег историјског контекста, као и медија у ком се текст појављује. Осврнувши се на специфичности првих издања песме „Pioneers! O Pioneers!” у оквиру збирки које је Витман објавио непосредно након америчког грађанског рата, ова излагачица је указала на важност студија материјалне културе у изучавању књижевности. Пошавши од чињенице да значајан део књижевне продукције проистиче из међународног повезивања списатељица и писаца, уметница и уметника, те да изучавање тих веза доноси драгоцене резултате, др Аћамовић је анализирала прво британско издање Витманове поезије из 1868. године, које је при-

редио Вилијам Мајкл Росети, скренувши нам пажњу на важност свеукупног друштвеног и политичког контекста циљне културе, чак и када су језик и епоха исти. У наставку излагања, ауторка је анализирила преводе „Пионира” на стране језике (укључујући ту и српски језик). Посебно занимљив сегмент предавања односио се на појаву „Пионира” у Русији 1918. године, што је донело једну сасвим нову димензију у рецепцијској причи о овој песми, са илустрацијама авангардне сликарке Вере Јермолајеве. Указујући на интердисциплинарност и мултидисциплинарност, ауторка је заокружила причу о Витмановим „Пионирима” управо у референтној тачки из које је и кренула, у Сједињеним Државама, илуструјући то раскошним примером употребе ове песме у једном новом контексту – у реклами за „Levi’s”.

Након пленарних излагања уследио је рад у секцијама. Др Надежда Силашки и др Татјана Ђуровић (Економски факултет, Београд) говориле су о метафори ПРИРОДНЕ КАТАСТРОФЕ у новинским карикатурама о економској кризи у доба пандемије. Др Мирјана Адамовић (Филозофски факултет, Београд) приближила нам је неке аспекте семантичког потенцијала придева просторног односа, илуструјући то примером опозиције придева „леви – десни”. Јелена Андрејић Видић је објаснила извесне аспекте дигиталног читања књижевности, илуструјући могућности употребе технологије у служби наставе енглеског језика кроз обраду књижевних дела. Тијана Милентијевић и Јелена Јевтић су се осврнуле на есхатолошке мотиве у стваралаштву српских песника модерниста заступљених у средњошколском плану и програму.

Нама је посебну пажњу привукло излагање проф. др Милице Мирић (Филозофски факултет, Београд) и др Весне Петровић (Технички факултет, Чачак) које су нам утемељено и аргументовано приближиле страни језик струке у академском окружењу, указавши на разноврсне изазове који се јављају у самом наставном процесу. Но, ауторке се нису задржале само на томе, већ су нам понудиле и могућа решења у виду конкретне имплементације својих теоријских поставки и емпиријски проверених података. У наставку је Ирена Пантић надахнуто излагала о интердисциплинарним приступима настави страног језика, а др Јелена Анђелковић и др Марија Мершник (Факултет организационих наука, Београд) понудиле су нам егзактно утврђене скале за вредновање и оцењивање у настави страног језика струке, на примеру новоустановљеног курса енглеског језика за људске ресурсе. Оне су представиле студију случаја са свим импликацијама које се нужно јављају у овако профилисаном истраживању. Др Драгана Илић, др Катарина Лазић (Шумарски факултет, Београд) и др Данијела Ђорђевић (Пољопривредни факултет, Београд) говориле су о самопоуздању студената у учењу енглеског језика струке, скренувши нам пажњу на овај релевантан, а ређе испитиван елемент методике наставе страног језика струке. Исте ауторке су у другом излагању

објасниле неке аспекте студентске перцепције употребе ИКТ у настави енглеског језика струке, а др Татјана Ђуровић и др Надежда Силашки осветлиле су улогу и значај метафоре у настави енглеског језика економске науке и струке. Проф. др Маријана Папрић (Факултет за образовање учитеља и васпитача, Београд) реферисала је на тему параметара квалитета уџбеника страног језика за специјалне намене. Радмила Палинкашевић, Александра Гојков Рајић и Јелена Пртљага (Висока струковна васпитачка и медицинска школа, Вршац) усредсредиле су се на учење немачког језика из перспективе студената, понудивши један нови модел, илуструјући излагање богатим примерима из непосредне праксе.

Др Снежана Марковић (Филолошки факултет, Београд) је у свом емпиријском истраживању применила теоријске концепте Жака Дериде анализирајући роман *Дервиш и смрт* Меше Селимовића. Посебну пажњу приказивача привукло је предавање, које су одржале проф. др Вера Ошмјански, проф. др Катарина Кржељ и проф. др Милица Мирић (све три са Филозофског факултета у Београду), које су анализирале и објасниле многобројне могућности практичне употребе дигиталних алата и вештачке интелигенције у учењу страног језика струке и приближиле нам конкретне примере имплементације. Оне су своје налазе подробно илустровале примерима на материјалу из чак три језика – енглеског, немачког и француског – што даје једну додатну драгоценост овом истраживању. У наставку је Александра Стошић (Филозофски факултет, Ниш) реферисала на тему, под насловом „Славјанска антологија из рукописа дубровачких пјесниках Меда Пуцића: Дубровачке слике и прилике у поезији једанаесторице великих“, а др Милош Д. Ђурић (Електротехнички факултет, Београд) говорио је о различитим аспектима превођења у настави на даљину у домену усвајања вокабулара регистра електротехнике и софтверског инжењерства применом информационо-комуникационих технологија.

Поред високонадахнутих излагања, емпиријски поткрепљених предавања и мултидисциплинарних, интердисциплинарних и трансдисциплинарних истраживања и испитивања, организаторке и организатори научног скупа од националног значаја *Филолошки видици 3* уприличили су панел дискусију на тему „Преводилачка пракса“, а модераторка је била проф. др Тијана Парезановић, деканка Факултета за стране језике. Учесници овог панела су били осведочени преводиоци: Мирко Јаковљевић, Радош Косовић и Милан Марковић. Присутним филолошкињама и филолозима, лингвисткињама и лингвистима, стручњакињама и стручњацима, учесници панела су приближили теоријске и практичне аспекте књижевног и научно-стручног превођења, понудивши нам прегршт илустративних примера из своје богате преводилачке праксе. Раскошној и рафинираној дискусији допринела је свакако и језичка разноврсност. Наиме, поред превода са и на енглески језик, аутори су понудили своја

искуства из домена превођења са скандинавских језика, односно, прецизније шведског и норвешког језика.

Након завршених сесија и панела, уследила је церемонија затварања конференције. Конференцију је затворила проф. др Тијана Парезановић, деканка Факултета за стране језике, Алфа БК Универзитета у Београду, пригодним говором у коме се осврнула на све поднете реферате и одржана предавања, сумирала је закључке све четири сесије, као и преводилачког панела и пожелела даљи успех у раду и професионалном напредовању. Ваља очекивати да ће се одржавање научног скупа од националног значаја *Филолошки видици 3* код нас у Србији, али и у региону дати нови подстицај развоју науке о књижевности, науке о језику и методике наставе српског и страног језика и књижевности. Верујем да присутне учеснице и присутни учесници у истој мери, као и приказивач ових редова, са нестрпљењем ишчекују следећи скуп у организацији Факултета за стране језике Алфа БК Универзитета у Београду.

Др Милош Д. Ђурић је дипломирао, магистрирао и докторирао на Филолошком факултету у Београду, на Катедри за англистику. Докторирао је из области енглеске и француске контрастивне лингвистике на Филолошком факултету у Београду. Две деценије предаје на Електротехничком факултету у Београду на свим нивоима студија (основне, мастер и докторске студије). У фокусу научног рада Милоша Д. Ђурића налазе се: енглески језик за академске сврхе и енглески језик за специфичне сврхе (енглески за електротехнику, енглески за софтверско инжењерство и енглески за машинство), као и научно и стручно превођење. У посебном фокусу интересовања др Милоша Д. Ђурића налазе се синтакса и семантика комплексних номинала у оквиру генеративне семантике и рачунарске лингвистике, а посебно проучава семантику и прагматику дискурских конектива и дискурских маркера у оквиру когнитивног оквира који обезбеђује теорија релевантности. Др Милош Д. Ђурић је аутор 5 универзитетских уџбеника одобрених као стални уџбеници на Електротехничком факултету у Београду. У коауторству са мр Надом Крњајић-Цекић саставио је „Глосар теорије релевантности (српско-енглески)”. Мр Нада Крњајић-Цекић и др Милош Д. Ђурић заједно истражују различите аспекте теорије и праксе превођења из перспективе теорије релевантности. Поред тога, проф. Крњајић-Цекић и Ђурић испитују механизме епистемичке будности у различитим дискурсима.

PhD Miloš D. Đurić, a Senior Lecturer in English, gained his BA, MA and PhD degrees from the Faculty of Philology in Belgrade, Department of English Language and Literature. His doctoral dissertation, defended at the Faculty of Philology in Belgrade, pertains to English and French Contrastive Linguistics. He has been teaching at the Faculty of Electrical Engineering in Belgrade for two decades at all levels of studies (undergraduate, and postgraduate – Master and doctoral studies). The focus of his work and publication is on English for Academic Purposes and English for Specific Purposes (English for Electrical Engineering, English for Software Engineering, English for Mechanical Engineering), as well as scientific and technical translation. More specifically, the main research interest of Dr. Miloš D. Đurić lies in the syntax

and semantics of complex nominals within generative semantics framework and computational linguistic framework. Dr. Djuric continues to be fascinated by semantics and pragmatics of discourse connectives and discourse markers within the cognitive framework provided by Relevance Theory. Dr. Miloš D. Đurić is the author of 5 University textbooks, approved as the permanent university textbooks at the Faculty of Electrical Engineering in Belgrade. In addition to this, he compiled *The Glossary of Relevance Theory (Serbian-English)* together with Professor Nada Krnjaić-Cekić. Professor Nada Krnjaić-Cekić and Miloš D. Đurić investigate diverse aspects of translation theory and translation practice from the relevance-theoretic perspective. Also, Prof. Krnjaić-Cekić and Đurić examine the mechanisms of epistemic vigilance in diverse discourses.

<https://orcid.org/0000-0001-7013-2664>

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.en>).

БИБЛИОГРАФИЈА

Тања Гаев

Универзитет у Београду

Филолошки факултет

Катедра за славистику

scienciaipsa@gmail.com

UDC: 016:821.161.2'255.4=163.41"2001/2024"

Сврхуни рад

БИБЛИОГРАФИЈА ПРЕВОДА УКРАЈИНСКЕ ПРОЗЕ У XXI ВЕКУ (2001–2024)

У Библиографији превода украјинске прозе у XXI веку хронолошки је наведено 78 библиографских јединица које обухватају преводе збирки изабраних приповедака, романа, одломака из романа, докумената, есеја, чланака, народних бајки, новела, антологија савремене драме, одломака из кореспонденције, афоризама, интервјуа, историјских књига. Библиографијом је обухваћено стваралаштво 56 украјинских писаца од XVIII до XXI века, припадника различитих књижевних праваца: од класицизма и просветитељства, романтизма, реализма, натурализма, импресионизма, експресионизма, соцреализма до постмодернизма.

Рад представља извод из истраживања које ће у целини бити објављено у монографској публикацији *Библиографија историје рецејције украјинске књижевности у српској култури*, која обухвата преводе украјинских дела свих књижевних врста публиковане на нашим просторима у периоду од 1861. до 2024. године укључно и која ће бити објављена у издању Славистичког друштва Србије у првој половини 2025. године. У овом раду посебно су издвојена само прозна дела у једном краћем периоду, који је, међутим, био веома плодан, о чему сведочи и број представљених библиографских јединица.

Преводи наведени у библиографији објављени су као засебна дела, као одломци у часописима, као збирке и антологије, док куриозитет представљају украјинске бајке паралелно наведене у оригиналу, на украјинском језику и у преводу на српском језику. Као посебне библиографске јединице наведени су преводи различитих дела објављених у истом броју одређене периодичне публикације, а књиге које садрже више засебних целина (прича, есеја, бајки, драма и сл.) као једна, с тим што библиографски опис има два нивоа – први, у коме су дати библиографски подаци о књизи у целини, и други, у коме су дати подаци о њеним

саставним деловима (наслов и распон страница, уколико је на преводима радило више преводилаца, и име и презиме преводиоца), чиме је омогућен потпун увид у садржај издања.

Дата библиографија прва је своје врсте у српској култури и надамо се да ће користити и бити подстицај будућим проучаваоцима историје књижевности и преводилаштва, српско-украјинских културних веза, познаваоцима и љубитељима украјинске књижевности, а посебно садашњим и будућим наставницима и студентима студија славистике, украјинистике и србистике.

2001.

1. Стефаник, Васил: *Изабране ѝриче* [Стефаник, Васил: *Твори*] / превео мр Стеван Константиновић. – Нови Сад : КЗ „Љубитељи књиге”, 2001. – 150 стр.

2. Андрухович, Јуриј: *Перверзија : одломак из романа Перверзија / с украјинског језика превела Лариса Рашић // Градина* (Ниш). – Год. 36, бр. 6/7/8 (2001), стр. 5–17.

2002.

3. Андрухович, Јуриј: *Перверзија* [Андрухович, Јуриј: *Перверзија*, Издавништво «Класика», 1999] / превеле са украјинског Милена Ивановић, Ала Татаренко. – Београд : Слио 2002. – 363 стр.

4. Виниченко, Володимир: *Закон* [Володимир Винниченко: *Вибрані п'єси*, Мистецтво, Київ 1991] / превод Милена Ивановић // *Альманах Перекладацької майстерні 2000–2001. Т. 3, Переклади і рецензії, кн. 1.* – Львів-Дрогобич : Коло, 2002. – Стр. 1–147.

5. Мисило, Јевген: *Акција „Висла” : документи* [Акція «Висла», Документи, Впорядкування і редакція Євгена Мисила; пер. Івана Сварника, Львів-Нью Йорк: Вид-во НТШ, 1997] / превод Јанко Рамач // *Альманах*

Перекладацької майстерні 2000–2001. Т. 3, Переклади і рецензії, кн. 3. – Львів-Дрогобич : Коло, 2002. – Стр. 1–91.

2003.

6. Олијник, Борис: *Две године у Кремљу* [Олијник, Борис: *Два роки в Кремлі*, Київ 1992] / превео с украјинског Ђура Лаћак. – Нови Сад : *Прометей*, 2003. – 172 стр.

7. Рјабчук, Микола: *Од Малорусије до Украјине* / приредио Дејан Ајдачић; преводи Људмила Поповић, Милена Ивановић, Ала Татаренко. – Београд : Библиотека града Београда : Чигоја штампа : Универзитетска библиотека „Светозар Марковић”, 2003. – 75 стр. Садржи:

7.1. *Иза оїраге Мейернихової врїа* (из књиге *Књижевни воз Евроїа 2000*, приредили Александар Гаталица, Владислав Бајац и Вида Огњеновић, Београд, Центар за геопоетику, 2002) / превела Људмила Поповић, стр. 5–17;

7.2. *Нехоїице зайагњаци : ѝарадокси украјинскої найивизма* (Из књиге *Від Малоросії до України: парадокси запізнїлого наїстворення*, Київ, Критика 2000: 66–102) / превела Милена Ивановић, стр. 18–50;

7.3. *Од „Малорусије” до „Индоевроїе” : украјински ауїосїтереоїишови*

(Из књиге *Від Малоросії до України: парадокси запізнілого націєтворення*, Київ, Критика 2000: 194–219) / превела Ала Татаренко, стр. 51–74.

2004.

8. *Баба и ђаво : украјинска бајка / с украјинског језика превела Снежана Ђулибрк // Вікно* (Београд). – Год. 1 (2004), стр. 77–75.

9. *Вук, ѓас и мачак : украјинска бајка / с украјинског језика превела Јелена Мијалковић // Вікно* (Београд). – Год. 1 (2004), стр. 70–72.

10. Габор, Василь: *Лов у изубљеном ѓросћору / с украјинског језика превела Душка Здравковић // Вікно* (Београд). – Год. 1 (2004), стр. 30–34.

11. Ирванец, Олександр: *Recording : комад из два чина / с украјинског језика превела Милица Симић // Вікно* (Београд). – Год. 1 (2004), стр. 56–69.

12. *Лешѐћи брод : украјинска бајка / с украјинског језика превела Виолета Стевић // Вікно* (Београд). – Год. 1 (2004), стр. 81–88.

13. Прохаско, Тарас: *Сїаљено леїо / с украјинског језика превеле Емина Симић, Здравка Дрљача, Јелена Мијалковић // Вікно* (Београд). – Год. 1 (2004), стр. 39–41.

14. Рудницки, Леонид: *Дмиїро Чижевски и Томас Ман : уз ѓричу о једној недовршеној коресїоденцији / с украјинског језика превела Марјана Ђивуљски // Вікно* (Београд). – Год. 1 (2004), стр. 18–29.

15. Сковорода, Григориј: *Афоризми / с украјинског језика превела Јелена Мијалковић // Вікно* (Београд). – Год. 1 (2004), стр. 47.

16. Циперђук, Иван: *Кружење / с украјинског језика превеле Снежана Ђулибрк, Александра Чолић // Вікно* (Београд). – Год. 1 (2004), стр. 35–39.

17. *Чаробно лонче : украјинска бајка / с украјинског језика превела Сања Лазић // Вікно* (Београд). – Год. 1 (2004), стр. 75–80.

2005.

18. *Анїолоїија украјинске ѓосїмо-герне ѓриїовейке / приредио Јуриј Виничук ; с украјинског превели Милена Ивановић, Ала Татаренко, Дејан Ајдачић. – Нови Сад : Stylos, 2005. – 233 стр. – (Библиотека Антологије)*
Садржи:

18.1. Андрухович, Јуриј: *Самијло из Немирова, ша дивна бараба / превела Милена Ивановић, стр. 15–23;*

18.2. Виничук, Јуриј: *Беаїриче: сумрак, зима / превела Ала Татаренко, стр. 24–29;*

18.3. Виничук, Јуриј: *Мачак Абел / превела Милена Ивановић, стр. 20–41;*

18.4. Виничук, Јуриј: *Чорба од їрашка / превела Ала Татаренко, стр. 42–43;*

18.5. Виничук, Јуриј: *Буба-руси / превела Милена Ивановић, стр. 44–52;*

18.6. Габор, Василь: *Глас ѓозної бехара / превела Милена Ивановић, стр. 53–59;*

18.7. Габор, Василь: *Сїейенишиїе / превела Милена Ивановић, стр. 60–67;*

18.8. Диїрова, Володимир: *Пелце / превела Милена Ивановић, стр. 68–97;*

18.9. Забужко, Оксана: *Девојке / превела Милена Ивановић, стр. 98–128;*

- 18.10. Издрик, Јурко: *Ошац* / превела Милена Ивановић, стр. 129–132;
- 18.11. Издрик, Јурко: *Ходник* / превела Ала Татаренко, стр. 133–136;
- 18.12. Издрик, Јурко: *Рај* / превео Дејан Ајдачић, стр. 137–139;
- 18.13. Јешкиљев, Володимир: *Црни и црвени квадрај* / превела Милена Ивановић, стр. 140–146;
- 18.14. Јешкиљев, Володимир: *Вечњи ѿврајак* / превела Милена Ивановић, стр. 147–150;
- 18.15. Лишега, Олег: *Adamo et Diana* / превела Милена Ивановић, стр. 151–178;
- 18.16. Москалец, Костјантин: *Девеј концерта* / превела Милена Ивановић, стр. 179–209;
- 18.17. Назаренко, Володимир: *Авешинска кућа* / превела Милена Ивановић, стр. 210–213;
- 18.18. Назаренко, Володимир: *Мушице* / превела Ала Татаренко, стр. 214–215;
- 18.19. Пагутјак, Галина: *Крв и зној измишљеној свећа* / превела Ала Татаренко, стр. 216–220;
- 18.20. Пономаренко, Љубов: *Две у бунару* / превео Дејан Ајдачић, стр. 221–224;
- 18.21. Прохаско, Тарас: *Такошцијешо* / превела Милена Ивановић, стр. 225–230.
19. Довженко, Олександар: *Украјина у ѿламену* / превод Јелена Мијалковић, Јелена Павлов, Емина Симић, Здравка Дрљача, Душка Здравковић // *Викно* (Београд). – Год. 2 (2005), стр. 28–107.
20. Пиркало, Свитлана: *Зелена Маријариша : огломак* / с украјинског језика превела Ивана Матић // *Викно* (Београд). – Год. 2 (2005), стр. 108–112.

21. Пиркало, Свитлана: *Зелена Маријариша : огломак* / с украјинског језика превела Ана Шваб // *Викно* (Београд). – Год. 2 (2005), стр. 113–116.

2006.

22. Довженко, Олександар: *Украјина у ѿламену : избор из сиваралашива и животоа О. П. Довженка* [Довженко, Олександр: *Украјина в огні*] / приредио др Јанко Сабадош ; превод др Јанко Сабадош ; превод сценарија *Украјина у ѿламену* Здравка Дрљача, Душка Здравковић, Ивана Матић, Јелена Мијалковић, Јелена Павлов и Емина Симић. – Нови Сад : Савез Русина и Украјинаца Србије и Црне Горе ; Београд : Јанус, 2006. – 406 стр. Садржи:

22.1. *Аушобиографија* / превео Јанко Сабадош, стр. 13–25;

22.2. *Избор из дневника 1941–1956.* / избор из дневника и превод Јанко Сабадош, стр. 26–177;

22.3. *Писмо официрима немачке армије (писмо нејријашељу), 1942* / превео Јанко Сабадош, стр. 178–180;

22.4. *Украјина у ѿламену, 1941.* [*Украјина в огні* // *Твори в п'яти томах. Т. 4*, Кијв, Видавництво Дніпро, 1965: 23–29] / превео Јанко Сабадош, стр. 181–185;

22.5. *О докуменшованом филму, 1946.* [*Твори в п'яти томах. Т. 4*: 200–210] / превео Јанко Сабадош, стр. 186–193;

22.6. *Избор из ѿсама* [*Листи* // *Твори в п'яти томах. Т. 5*, Кијв, 1965] / превео Јанко Сабадош, стр. 194–198;

22.7. *Украјина у ѿламену : филмски сценарио* / превеле Здравка Дрљача, Душка Здравковић, Ивана Матић, Јелена Мијалковић, Јелена Павлов и Емина Симић, стр. 199–288;

22.8. *Излапање Ј. В. Сшаљина 31. јануара 1944. ѿдине : О аншилењин-*

ским ѓрешкама и националистичким скрешањима у филском сценарију *Довженка Украјина у ѓламену* / превео Јанко Сабадош, стр. 289–297.

23. Martovič, Les: *Stribogov poklon* [Стрибожий дарунок] / preveo s ukrajinskog Andrija Lavrek. – Beograd : Narodna knjiga - Alfa, 2006. – 142 str. – (Antologija svetske književnosti ; br. 143)

2007.

24. *Украјинске бајке : на украјинском и српском језику* / избор Милена Ивановић ; преводиоци Ивана Матић, Снежана Ђулибрк, Марјана Ђивуљски, Милица Беговић, Сања Лазић, Марко Станисављевић, Ана Шваб, Виолета Стевић, Весна Златановић, Јелена Мијалковић, Катарина Ивановић. – Нови Сад : Савез Русина и Украјинаца Србије, 2007. – 173 стр.

Садржи:

24.1. *Баба и ѓаво* [Баба і чорт] / превела Снежана Ђулибрк, стр. 19–20;

24.2. *Чаробно лонче* [Чарівне горнятко] / превела Сања Лазић, стр. 25–29;

24.3. *Чудођворна вода* [Молодильна вода] / превело Марко Станисављевић, стр. 35–38;

24.4. *Фрула од калине* [Калинова соплка] / превеле Марјана Ђивуљски и Милица Беговић, стр. 41–42;

24.5. *О Ивану дођајшоме* [Про Івана багатого] / превела Ивана Матић, стр. 47–49;

24.6. *Како је девојачка ѓубав сђсила уклеђој краљевиђа маску* [Јак дівоче коханња врятувало заклятого королевича-машкару] / превела Ана Шваб, стр. 55–58;

24.7. *Леђеђи брод* [Летучий корабель] / превела Виолета Стевић, стр. 67–72;

24.8. *Три брађа* [Три брати] / превела Весна Златановић, стр. 77–80;

24.9. *Авај* [Гайгај] / превела Ивана Матић, стр. 85–88;

24.10. *О момку коју је ѓудима врађио сунце, месец и звезде* [Про легеня, що повернув людям сонце, місяць і зорі] / превела Ивана Матић, стр. 93–98;

24.11. *О бедги* [Про злидні] / превела Ивана Матић, стр. 103–104;

24.12. *Друђи ођац* [Названий батђко] / превела Ивана Матић, стр. 109–110;

24.13. *Како је војник цара нађмудрио* [Јак солдат царя обђурив] / превела Ивана Матић, стр. 113–114;

24.14. „*Милосрдна*” *ђосђођа* [«Милосердна» пані] / превела Ивана Матић, стр. 117;

24.15. *Пој и њеђов слуђа* [Піп і його слуга] / превела Ивана Матић, стр. 123–126;

24.16. *Случајна несређа* [Біда ненароком] / превела Ивана Матић, стр. 129;

24.17. *Соломонов суд* [Соломонів суд] / превела Ивана Матић, стр. 132;

24.18. *Јевдођија-свеђица* [Јвдохасвятоха] / превела Снежана Ђулибрк, стр. 135–136;

24.19. *Како жена није хђела да ѓреде* [Јак жінка не хотіла прясти] / превела Снежана Ђулибрк, стр. 139;

24.20. *Како је Иван цара нађмудрио* [Јак Іван царя перебрехав] / превела Милица Беговић, стр. 143;

24.21. *Мудра девојка* [Мудра дівчина] / превела Марјана Ђивуљски, стр. 148–150;

24.22. *Славујеви савеђи* [Поради соловейка] / превела Ивана Матић, стр. 152;

24.23. *Бедни вук* [Бідний вовк] / превела Марјана Ђивуљски, стр. 158–161;

24.24. *Како се вук ѓожелео јариђа* [Јак

овок забажав козенаџ] / превела Катарина Јовановић, стр. 166–167;
24.25. Вук, ѓас и мачак [*Вовк, собака та кит*] / превела Јелена Мијалковић, стр. 172–173.

25. Издрик, Јурко: *Лов на лава* / избор, превод с украјинског и белешка Ала Татаренко // *Кораџи* (Крагујевац). – Год. 41, књ. 38, св. 11/12 (2007), стр. 65–68.

26. Карпа, Ирена: *Снови Јерихона* / с украјинског језика превела Ала Татаренко // *Polja : mesečnik za umetnost i kulturu* (Novi Sad). – God. 52, br. 445 (мај–јун 2007), str. 56–62.

2008.

27. Андрухович, Софија: *Госѓођа Доройа* / превела са украјинског Милена Ивановић // *Прича : часојис за ѓричу и ѓриче о ѓричама* (Београд). – Год. 2, бр. 4 (2008), стр. 103–109.

28. Вовчок, Марко: *Сан ; Хорѓина* / превела Зорица Обрадовић // *Викно : часопис студентѓв украјниѓтики* (Београд). – Бр. 3 (2008), стр. 6–17.

29. Коцјубински, Михајло: *Јелка* / превео Милан Ђорђевић // *Викно : часопис студентѓв украјниѓтики* (Београд). – Бр. 3 (2008), стр. 73–80.

30. Коцјубински, Михајло: *Цвей ѓбуке* / превела Тања Гаев // *Викно : часопис студентѓв украјниѓтики* (Београд). – Бр. 3 (2008), стр. 66–72.

31. Мартович, Лес: *Сѓрибоѓов ѓоклон* / са украјинског превео и прокоментарисао Андриј Лаврик // *Градина : часојис за књижевносѓ, умейносѓ и друшѓвена ѓиѓања* (Ниш). – Год. 44, бр. 24 (2008), стр. 22–34.

32. Мидјањин, Василиј: *Глобална ѓелевизија* / превела Ивана Божовић

// *Градина : часојис за књижевносѓ, умейносѓ и друшѓвена ѓиѓања* (Ниш). – Год. 44, бр. 24 (2008), стр. 35–49.

33. Мирни, Панас: *Морозенко* / превела Тања Гаев // *Викно : часопис студентѓв украјниѓтики* (Београд). – Бр. 3 (2008), стр. 40–65.

34. Нечуј-Левицки, Иван: *Баба Параска и баба Палашка* / превела Ана Продановић // *Викно : часопис студентѓв украјниѓтики* (Београд). – Бр. 3 (2008), стр. 18–39.

35. Стефаник, Василъ: *Новосѓ* / превео Милан Ђорђевић // *Викно : часопис студентѓв украјниѓтики* (Београд). – Бр. 3 (2008), стр. 81–83.

2009.

36. Габор, Василъ: *Моја ѓодишња доба* / превела Тања Гаев // *Mons Aureus : часојис за књижевносѓ, умейносѓ и друшѓвена ѓиѓања* (Смедерево). – Год. 7, бр. 23 (2009), стр. 25–27.

37. Забужко, Оксана: *Теренска исѓраживања у украјинском сексу* / превео са украјинског Јарослав Комбиљ // *Траї : часојис за књижевносѓ, умейносѓ и кулѓуру* (Врбас). – Год. 5, св. 17 (март 2009), стр. 108–117.

38. Пагутјак, Галина: *Снеї у шаџи* / превела Тања Гаев // *Mons Aureus : часојис за књижевносѓ, умейносѓ и друшѓвена ѓиѓања* (Смедерево). – Год. 7, бр. 25/26 (2009), стр. 167–171.

2010.

39. Кулиш, Пантелејмон: *Црно веђе* / превео са украјинског Андриј Лаврик // *Траї : часојис за књижевносѓ, умейносѓ и кулѓуру* (Врбас). – Год. 6, св. 23 (март 2010), стр. 147–152.

2011.

40. Сковорода, Григориј: *Алфавиј или Буквар мира* / превео с украјинског Андриј Лаврик – Београд : Логос, 2011. – 280 стр.

2012.

41. Aranovič, Olena: *Istorija zaporoških kozaka* / preveo s ukrajinskog Andrij Lavrik – Beograd : Logos, 2012. – 212 str.

Sadrži:

41.1. I Kozačka republika, str. 5–17;

41.2. II Plamen narodnog gneva, str. 18–23;

41.3. III U turskom i tatarskom ropstvu, str. 24–39;

41.4. IV Zaporošci na moru, str. 40–20;

41.5. V Zaporoški kozaci u Hotinskom ratu 1621. godine, str. 51–81;

41.6. VI Osvajanje Azova, str. 82–95;

41.7. VII Svetska slava Bogdana Hmeljnickog, str. 96–106;

41.8. VIII Narodni heroj Maksim Krivonos, str. 107–122;

41.9. IX Kozački vitez Ivan Bogun, str. 123–128;

41.10. X Slavni ataman Ivan Sirko, str. 129–136;

41.11. Crkva u Zaporožju, str. 137–146;

41.12. Uzroci i posledice likvidacije Zaporoške Siči, 147–2012

42. Zabužko, Oksana: *Terenska istraživanja ukrajinskog seksa* / preveo sa ukrajinskog Jaroslav Kombilj. – Beograd : Plato Books : B&S, 2012. – 212 str. – (Biblioteka Minjon)

43. Матиос, Марија: *Слајка Дарусја* / са украјинског превео Јарослав Комбилј // *Трај : часопис за књижев-*

носћ, уметносћ и културу (Врбас). – Год. 8, св. 30 (мај 2012), стр. 116–129.

44. Сичовик, Игор: *Дарови с неба* / са украјинског превео Јарослав Комбилј // *Трај : часопис за књижевносћ, уметносћ и културу* (Врбас). – Год. 8, св. 29 (март 2012), стр. 126–129.

45. Сичовик, Игор: *Дурилло : исјовесћ и председничкој исића* / са украјинског превео Јарослав Комбилј // *Трај : часопис за књижевносћ, уметносћ и културу* (Врбас). – Год. 8, св. 29 (март 2012), стр. 117–118.

46. Сичовик, Игор: *Корење* / са украјинског превео Јарослав Комбилј // *Трај : часопис за књижевносћ, уметносћ и културу* (Врбас). – Год. 8, св. 29 (март 2012), стр. 118–126.

2014.

47. Андрухович, Јуриј: *Зимски снови сѣражара* / с украјинског превео Зоран Ђерић // *Злајна преда : лист за књижевносћ, уметносћ, културу и мишљење* (Нови Сад). – Год. 14, бр. 149/150 (март–април 2014), стр. 34–36.

48. Андрухович, Јуриј: *Млади иишу без ауџоцензуре* / разговор водила Радмила Лотина // *Дневник* (Нови Сад). – Год. 72, бр. 24302 (13. окт. 2014), стр. 11.

2015.

49. Андрухович, Софија: *Писано објашњење* / превела са украјинског Милена Ивановић ; приредила Ала Татаренко // *Београдски књижевни часопис*. – Год. 11, бр. 38 (2015), стр. 51–56.

50. Вољвач, Павло: *Чему, није ли заувек* / са украјинског Владимир Јагличић // *Бдење : часопис за књижевносћ, уметносћ и културну баштину* (Сврљиг). – Год. 13, бр. 44 (2015), стр. 81–89.

51. Дереш, Љупко: *Клуб младих удовица* / превела са украјинског Ала Татаренко // *Београдски књижевни часопис*. – Год. 11, бр. 38 (2015), стр. 57–66.

2016.

52. *Савремена украјинска драма : антологија* / антологију приредиле Људмила Поповић и Надија Миросниченко. – Нови Сад : Руске слово, 2016. – 451 стр.

Садржи:

52.1. *Сћаница : Сћаница или Ред жеља за суџра* / Олександар Витер ; прев. Драгана Василијевић, стр. 13–44.

52.2. *Лавиринџ* / Олександар Витер ; прев. Милена Ивановић, стр. 45–63.

52.3. *Милион љагодбранчића : монодрама у два чина са сџерео-ефекџом* / Неда Неждана ; прев. Милена Ивановић, стр. 65–117.

52.4. *Онај који оџвара враџа : црна комедија за џеаџар националне џраџије* / Неда Неждана ; прев. Дејан Ајдачић, стр. 119–139.

52.5. *Боје : џакџ 2/4, умерени џемџо* : драма у два чина / Павло Арје ; прев. Тања Гаев, стр. 141–162.

52.6. *Recording : комад у два чина* / Олександар Ирванец ; прев. Милица Симић, Тања Гаев, стр. 163–178.

52.7. *Теџе џелевизор* : драма у једном чину / Володимир Диброва ; прев. Тања Гаев, стр. 179–244.

52.8. *Химна демокраџске омлагине : херојима кулџуре деведесетџих* : џраџикомедија у два чина / Сергиј Жадан ; прев. Тања Гаев, стр. 245–302.

52.9. *Душа моја са ожџљком на колену : савремена бајка* / Слав. Ко-ко ; прев. Јулија Драгојловић, стр. 303–339.

52.10. *Ава и смрџ* : фанџастџична џрича са елементџима црне

садашњостџи / Оксана Тањук ; прев. Желибор Тепшић, Гордана Драгаш, стр. 341–383.

52.11. *Хајде да се џрамо* / Сергиј Шчученко ; прев. Дејан Ајдачић, стр. 385–400.

52.12. *Скиниџе конобара с неба : драма-фејерија, једночинка* / Олег Миколајчук-Низовец ; прев. Драгана Василијевић, стр. 401–417.

2017.

53. Махно, Васиљ: *Свадбарски куџус : есеји* / превео с украјинског Јарослав Комбиљ. – Београд : Алма, 2017. – 287 стр. – (Библиотека Сагледавања ; књ. 11)

Садржи:

53.1. *Чорџкив*, стр. 11–30;

53.2. *Фудбал на џољанчеџу*, стр. 31–48;

53.3. *Засвирај своју музику џласније, ако можеш*, стр. 49–101;

53.4. „*Vis-a-vis*”. *Рупек Glowny*, 29, стр. 102–121;

53.5. *Lost in America : доживљаји Јуџина*, стр. 122–146;

53.6. *Парк кулџуре и одмора „Герџруда Сџајн”*, стр. 149–157;

53.7. *Срџски надреализам*, стр. 158–171;

53.8. *Румунски синдром*, стр. 172–184;

53.9. *Прича о Гомдбовичу*, стр. 185–188;

53.10. *Паунд & Лорка : џоеџа у џеј-зажу*, стр. 189–200;

53.11. *Express „Venezia”*, стр. 201–205;

53.12. *Глава слона*, стр. 206–216;

53.13. *Passport*, стр. 217–225;

53.14. *Коментџар уз џесму „Њујоркџка разџледница Боџдану Задури”*, стр. 226–232;

- 53.15. *Ако не волиш Луја Армсџронџа*, стр. 233–238;
- 53.16. *English as a second language*, стр. 239–243;
- 53.17. *Wonder wheel*, стр. 244–252;
- 53.18. *Колумбијска зима*, стр. 253–260;
- 53.19. *Венецијански лав*, стр. 261–273;
- 53.20. *Свадбарски куџус*, стр. 274–286.
54. Масљаник, Олександр: *Туђа жена / са украјинског превео: Јарослав Комбиљ // Бајгала : месечни лист за књижевност, уметност и културу (Крушевац)*. – Год. 59, бр. 511 (2017), стр. 91–99.
55. *Украјина : Како су сове училе да њевају, Зечје сало // Најлепше европске бајке / превео Драган Миленковић ; поговор Милан В. Димић*. – Београд : Драслар : Танеси, 2017. – Стр. Стр. 177–179.

2018.

56. Иљченко, Олес: *Град с химерама / превела с украјинског Тања Гаев*. – Београд : Т. Гаев, 2018. – 192 стр.

2019.

57. Ирванец, Олександр: *Поделиени град : роман / превод с украјинског Јарослав Комбиљ*. – Београд : Алма, 2019. – 266 стр. – (Библиотека Европске књижевности ; књ. 27)
58. Матиос, Марија: *Слајка Дарусја : грама за три живоша / превод с украјинског Јарослав Комбиљ*. – Београд : Алма, 2019. – 205 стр. – (Библиотека Европске књижевности ; књ. 26)
59. Франко, Иван: *Воа Constrictor : роман / превео с украјинског Јарослав Комбиљ*. – Београд : Алма, 2019. – 137 стр. – (Библиотека Европске књижевности ; књ. 16)

60. Љупка, Андриј: *Ауџосџојом до Беча / превод с украјинског и белешка Христина Грушчинска // Трај : часопис за књижевност, уметност и културу (Врбас)*. – Год. 15, књ. 18, св. 58 (2019), стр. 107–108.

61. Љупка, Андриј: *Воли ме чак након смрти / превод с украјинског и белешка Христина Грушчинска // Трај : часопис за књижевност, уметност и културу (Врбас)*. – Год. 15, књ. 18, св. 58 (2019), стр. 108–110.

62. Љупка, Андриј: *Овде је неко живео њре нас / превод с украјинског и белешка Христина Грушчинска // Трај : часопис за књижевност, уметност и културу (Врбас)*. – Год. 15, књ. 18, св. 58 (2019), стр. 110–111.

63. Љупка, Андриј: *Смрт и још хиљаду разлога за љубав / превод с украјинског и белешка Христина Грушчинска // Трај : часопис за књижевност, уметност и културу (Врбас)*. – Год. 15, књ. 18, св. 58 (2019), стр. 111–112.

64. Љупка, Андриј: *Срце, срце / превод с украјинског и белешка Христина Грушчинска // Трај : часопис за књижевност, уметност и културу (Врбас)*. – Год. 15, књ. 18, св. 58 (2019), стр. 113–116.

2020.

65. Babkina, Katerina: *Moj deda je plesao bolje od svih / sa ukrajinskog prevela Milena Ivanović*. – Nova Varoš : Blum izdavaštvo, 2020. – 144 str. – (Edicija Kirka ; knj. 8)
66. Bojčenko, Oleksandr: *50 posto u pravu / s ukrajinskog prevele Ala Tatarenko i Milena Ivanović*. – Novi Sad : Kulturni centar Novog Sada, 2020. – 166 str. – (Edicija Prosefest) Sadržai:

- 66.1. *50 posto u pravu*, str. 5–7.
 66.2. *Naš Ržazanj*, str. 8–10.
 66.3. *Kumovi*, str. 11–13.
 66.4. *Tako ličimo u jesen*, str. 14–16.
 66.5. *Potapanje brodova*, str. 17–19.
 66.6. *Otpust greha*, str. 20–22.
 66.7. *Žešće banjanje*, str. 23–25.
 66.8. „*Kargo 200*“, str. 26–28.
 66.9. *Razlika*, str. 29–31.
 66.10. *Dok nas smrt ne rastavi*, str. 32–34.
 66.11. *Vita jela*, str. 35–37.
 66.12. *Poslednja kafa*, str. 38–40.
 66.13. *Voistinu vaskrese*, str. 41–43.
 66.14. *Februarske asocijacije*, str. 44–46.
 66.15. *Magistar*, str. 47–49.
 66.16. *Ali ja ću ponovo doći*, str. 50–52.
 66.17. *Mito*, str. 53–55.
 66.18. *Zajedno s pogrešnima*, str. 56–59.
 66.19. *Kućna revolucija*, str. 60–61.
 66.20. *Zahvaljujući se za hvala*, str. 62–64.
 66.21. *Barmen Ljoša*, str. 65–67.
 66.22. *Provincijske misterije*, str. 68–70.
 66.23. *Granice tolerancije*, str. 71–73.
 66.24. *Imunitet*, str. 74–76.
 66.25. *Totalni Basarabi*, str. 77–79.
 66.26. *Već dosta je leta*, str. 80–82.
 66.27. *Intuicija*, str. 83–85.
 66.28. *Između papa*, str. 86–88.
 66.29. *Literarni ručak*, str. 89–91.
 66.30. *Oproštaj od Krima*, str. 92–94.
 66.31. *Taksi pljačka*, str. 95–97.
 66.32. *Lovci na slamu*, str. 98–100.
 66.33. *Rudarska logika*, str. 101–103.
 66.34. *Jezik ubica*, str. 104–106.
 66.35. *Detalj*, str. 107–109.
 66.36. *Čija je zemlja?*, str. 110–112.
 66.37. *Neki drugi popa*, str. 113–115.
 66.38. *Poetski humanizam*, str. 116–119.
 66.39. *Bez viza*, str. 120–122.
 66.40. *Neće se vratiti oni kojima se nadaju*, str. 123–126.
 66.41. *Drogoši u povrtnjaku*, str. 127–130.
 66.42. *Činilo bi se, reči*, str. 131–134.
 66.43. *Fantom (iz) opere*, str. 135–138.
 66.44. *Nepраведно, skroz-naskroz неправедно*, str. 139–142.
 66.45. *Susret školskih drugova*, str. 143–146.
 66.46. *Sa tugom radost se zagrlila*, str. 147–149.
 66.47. *Treći svetski*, str. 150–154.
 66.48. *Za put*, str. 155–157.
 66.49. *Dok nije počelo*, str. 158–160.
 66.50. *Bekstvo, ludilo, smrt*, str. 161–163.
67. Сичовик, Ихор: *Исїовесїї їрегсегничкої їсића* : роман / превео са украјинског Јарослав Комбиљ. – Београд : Алма, 2020. – 200 стр. – (Библиотека Европске књижевности ; књ. 39)
68. Љупка, Андриј: *Бексїво* / превео с украјинског Андриј Лаврик // *Траї : часоїис за књижевносїї, умешносїї и кулїуру* (Врбас). – Год. 16, књ. 18, св. 62 (2020), стр. 94–100.
69. Махно, Василь: *Зелени їасїу дани* / са украјинског превео Јарослав Комбиљ // *Polja : mesečnik za umetnost i kulturu* (Novi Sad). – Год. 65, бр. 522 (март–април 2020), стр. 173–181.

2021.

70. Андрухович, Јуриј: *Моја їоследња їшерїїорија* : *изабрани есеји* / с украјинског превеле Милена Ивановић и Ала Татаренко. – Нови Сад : Културни центар Новог Сада, 2021. – 271 стр. – (Едиција Џепни анаграм. Есеји)
 Садржи:

- 70.1. *Средњоисточна ревизија* / прев. Ала Татаренко и Милена Ивановић, стр. 5–71.
- 70.2. *Ерц-херц-џрц* / прев. Милена Ивановић, стр. 72–85.
- 70.3. *Carpathologia cosmophilica* / прев. Милена Ивановић, стр. 86–99.
- 70.4. *Граг-брод* / прев. Милена Ивановић, стр. 100–108.
- 70.5. *Аве, „Крајслере“!* / прев. Милена Ивановић, стр. 109–134.
- 70.6. *Време и месџо или Моја џоследња џерџиорија* / прев. Милена Ивановић, стр. 135–146.
- 70.7. *Мала инџимна урбанисџика* / прев. Милена Ивановић, стр. 147–162.
- 70.8. *What Language are you from?* / прев. Милена Ивановић, стр. 163–179.
- 70.9. *Земља снова* / прев. Милена Ивановић, стр. 180–191.
- 70.10. *Чџири милиона за наше аџенџе* / прев. Милена Ивановић, стр. 192–195.
- 70.11. *Аџлас. Медџиације* / прев. Милена Ивановић, стр. 196–215.
- 70.12. *Месџо сусреџа Schwabija* / прев. Милена Ивановић, стр. 216–234.
- 70.13. *Звијезда аџсинџ* / прев. Милена Ивановић, стр. 235–248.
- 70.14. *Кијев. Сузавац* / прев. Милена Ивановић, стр. 249–253.
- 70.15. *Сџдамсџо жесџоких дана, или Улоџа конџрабаса у револуцији* / прев. Милена Ивановић, стр. 254–267.
- 70.16. *Нови Сад, 2002, 2014.* / прев. Милена Ивановић, стр. 268–270.
71. Љубка, Андриј: *Карбид или Неверовџини џраџикомични доживљаји једноџ доброџ и џлеменишџо човека и чџшаве банге луџежа коју су се џровлачили џреко џранице земљом, небом и водом, и били џолико џохлейни да су оџгерали јунака чак у џодземно царсџво сенки* / превод са украјинског Андриј Лаврик. – Београд : Архипелаг, 2021. – 197 стр. – (Библиотека Златно руно)
72. *Смех народа : анџолоџија украјинскоџ афоризма* / превео и приредио [и аутор предговора] Александар Чотрић ; аутори поговора Игор Дамњановић Диб, Михал Рамач, Слободан Симић ; карикатуре Володимир Казањевски. – Београд : Српска реч, 2021. – 351 стр.
73. Бојченко, Олександр: *Гоџољ се смеје, Шевченко џлаче* / разговор водио Михал Рамач ; с украјинског превео Михал Рамач // *Polja : mesečnik za umetnost i kulturu* (Novi Sad). – Год. 65, бр. 527 (јан.–феб. 2021), стр. 154–157.
74. *Леџеџа лађа : украјинско народно сџваралашиџво* / записао Иван Билик; са украјинског превео Жарко Миленић ; илустрација Андреј Подлипец // *Шайни џако џри џуша... : бајке, џриче, џредања и леџенге словенских народа : избор* / уредница Душица Мариновић. – Нови Сад : Међународни центар књижевности за децу „Змајеве дечје игре“, 2021. – Стр. 152–165.

2024.

75. Babkina, Katerina: *Srećni goli ljudi* / prevela sa ukrajinskog Milena Ivanović. – Beograd : Blum izdavaštvo, 2024. – 96 str. – (Edicija Kirka ; knj. 30)
76. Kuznjecova, Jevgenija: *Pitajte Miječku* / prevela sa ukrajinskog Dragana Vasiljević-Valent. – Beograd : Treći trg : Srebrno drvo, 2024. – 217 str. – (Čigoja štampa)
77. Zabuško, Oksana: *Sestro, sestro* : izabrane priče / prevela s ukrajinskog Milena Ivanović. – Beograd : Kontrast izdavaštvo, 2024. – 234 str.

Sadržji:

- 77.1. *Sestro, sestro*, str. 5–14;
 77.2. *Ja, Milena*, str. 15–47;
 77.3. *Devojčurci*, str. 48–83;
 77.4. *Vajka o čudesnoj svirali*, str. 84–141;
 77.5. *Instruktor tenisa*, str. 142–152;
 77.6. *Album za Gustava*, str. 153–179;
 77.7. *Ovde bi mogla biti vaša reklama*, str. 180–188;

77.8. *Zabranjen ulazak u salu posle trećeg zvona*, str. 189–230;

78. *Џин и Иван сиромашак [украјинска бајка] // Она бића која нису сића : бајке евројских народа о џиновима / приредио Растислав Дурман ; илустровао Добросав Боб Живковић . – Београд : Лагуна, 2024. – стр. 141–148*

Др Тања Гаев је доктор филолошких наука, педагог и преводилац, завршила је студије руског језика и књижевности на Филолошком факултету у Београду са украјинским језиком као другим словенским. На истом факултету магистрирала је из области науке о језику и докторирала из области науке о књижевности, где данас ради као доцент за украјинску књижевност и предаје украјинску књижевност од Х до ХХ века. Бави се проблематиком компаративног проучавања словенских језика у области фолклора и етнолингвистике, украјинске књижевности, историје и рецепције украјинске књижевности. Објавила је већи број научних радова. Поред научних истраживања, бави се и преводилачким радом. Ради као судски преводилац за украјински (од 1995.) и руски (од 1997.) језик. Преводи и лепу књижевност.

PhD Tanja Gaev is a PhD in Philology, a pedagogue and translator. She completed her studies in Russian language and literature at the Faculty of Philology in Belgrade with Ukrainian as a second Slavic language. At the same Faculty, she earned her master's degree in linguistics and her doctorate in literary studies, where she currently works as an assistant professor of Ukrainian literature and teaches Ukrainian literature from the 10th to the 20th centuries. She deals with the issues of comparative study of Slavic languages in the fields of folklore and ethnolinguistics, Ukrainian literature, history and reception of Ukrainian literature. She has published numerous academic papers. In addition to her scholarly work, she is an experienced translator. She has been a certified court translator for Ukrainian since 1995 and for Russian since 1997, and she also translates fiction.

<https://orcid.org/0000-0002-6747-4062>

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.en>).

Сања Д. Стивановић

Универзитет у Нишу

Филозофски факултет

Депарتمان за немачки језик и књижевност

sanja.stevanovic@filfak.ni.ac.rs

UDC: 343.983(038)=112.2=163.41

Сврхуни рад

ОСНОВНА ТЕРМИНОЛОГИЈА ИЗ ОБЛАСТИ БАЛИСТИКЕ (НЕМАЧКО-СРПСКИ)

Немачко-српски глосар пред вама садржи основну терминологију из области балистике (општи појмови, врсте оружја, опрема, делови, рањавање). Термин балистика у криминалистичкој техници обухвата сва испитивања која су везана за ватрена оружја. Одреднице су биране тако да покрију основне термине из наведених тематских подобласти који се, на пример, могу јавити у једном судском извештају. Глосар је настао је као резултат истраживања на мастер студијама Превођење на Филозофском факултету Универзитета у Нишу, под менторством проф. др Јасмине Ђорђевић, на предмету Консекутивно, конференцијско и симултано превођење. У релевантним базама нисмо могли пронаћи информацију о неком објављеном глосару сличне тематике који се тиче предметних језика. Постоји традиција објављивања немачко-српско(охрватско)их војних речника (Бјелајац и Месић 1940; Перишић, и Константиновић 1965; Милојевић 2010), али је само последњи релевантан за превођење савремених текстова. Као извори за састављање овог глосара послужили су, осим речника (Милојевић 2010) и приручници (Милошевић и Радовановић 1999; Милошевић, Рилак и Радовановић 1999; Радовановић, Антић, Јованов Горан и Петровић 2019; Радовановић 2015). Намена овог немачко-српског глосара балистичких појмова је да послужи као адекватна помоћ у даљој научној и стручној преводилачкој пракси, али и у настави језика, односно обуци стручних преводилаца за српско-немачки језички пар.

A

abfeuern etw. опалити (из оружја)

abschießen etw. испалити
(пројектил)

Abzug, -züge, der окидач, ороз

Abzugssperre, -n, die брава за окидач
оружја

Anzündhütchen, -, das каписла метка

Armbrust, -brüste, die самострел

Auftreffgeschwindigkeit, die крајња
брзина метка

Ausschuss, -schüsse, der излазна
рупа

Austrittswunde, -n, die излазна рана

B**Ballistik, die (der Ballistiker)**

балистика (балистичар)

Bogen, Bögen, der стрела**Böller, -, der** прангија**Büchse, -n, die** (die Repetier~, die Selbstlade~) пушка (репетирна ~, аутоматска ~)**D****Diabolo, -s, das** метак, зрно**Dienstwaffe, -n, die** службено оружје**durchdringen** пробити, продрети, проћи кроз (о пројектилу)**Durchschlagskraft, die** продорна моћ пројектила**E****Einschuss, -schüsse, der** улазна рупа**Eintrittswunde, -n, die** улазна рана**Entfernungsmesser, -, das** мерач удаљености**Ersatzteil, -e, das/der** резервни део**Erstversorgung, die** прва помоћ**F****Fernglas, -gläser, das** двоглед**Feuerstein, -e, der** кремен**Feuerwerkskörper, -, der** пиротехничко средство**Flinte, -n, die** пушка кремњача**Flugbahn, die** путања кретања метка**Futteral, -e, das** футрола**G****Gaskolben, -, der** гасни клип**Gaswaffe, -n, die** гасно оружје**Geschoss, -e, das** пројектил, метак (у најширем смислу)**Geschossmantel, -mäntel, der** кошуљица метка**Geschosspitze, -n, die** врх пројектила / метка**Gewehr, -e, das** пушка**grabenförmig** (grabenförmige Wunde) површински (површинска рана)**Griff, -e, der** држач, рукохват**H****Hinterlader, -, der** острагуша**Hohlspitzgeschoss, -e, das** механи оловни метак; шупљи метак**Hülse, -n, die** (Hülsenboden, -böden der, Hülsenhals, -hälse der) чаура (дно чауре, врат чауре)**hülsenlos** без чауре**J****Jäger, -, der** ловац**K****Kaliber, -, das** калибар**Kimme, -n, die** задњи нишан пушке**Knochenbruch, -brüche, der** прелом кости**Knochenfraktur, -en, die** фрактура кости**Korn, -e, das** предњи нишан пушке**Körpergewebe, -, das** ткиво**Kugel, -n, die** (Rund~, Spitz~, Kupfer~) метак (округли, шиљасти, бакарни)**Kurzwaffe, -n, die** краткоцевно оружје**L****Langwaffe, -n, die** дугоцевно оружје**Lauf, Läufe, der** цев**Laufdurchmesser, der** пречник цеви**Laufseele, -n, die** канал цеви**Luftgewehr, -e, das** ваздушна пушка**M****Magazin, -e, das** магацин (за метке)**Magazinkapazität, die** капацитет магацина**Munition, die** муниција**Munitionsart, die** тип / врста муниције**Mündung, -en, die** отвор / уста цеви**Mündungsgeschwindigkeit, die** почетна брзина пројектила; брзина зрна при опаљењу**N****Nachtsichtgerät, -e, das** уређај за ноћно осматрање

O**Ordonanzwaffe, -n, die** војно оружје**P****panzerbrechend (panzerbrechende Munition)** пробојан; оклопна муниција**Patrone, -n, die** патрона**Pfeil, -e, der** лук**Pistole, -n, die** (Sport~, Laser~, Luft~) пиштољ (спортски, ласерски, ваздушни)**Q****Querschläger, der** рикошет**R****Reichweite, die** домет пројектила**Revolver, -, der** револвер**Riemen, -, der** ремен, појас, каиш**Rückstoß, -stöße, der** трзај**Rückstoßdämpfer, -, der** компензатор трзаја**S****Säge, -n, die** тестера**Sammlerwaffe, -n, die** колекционарско оружје**Schaft, Schäfte, der** кундак**Schalldämpfer, -, der** пригушивач**Scharfschützengewehr, -e, das** снајпер**Schießpulver, -, das** барут**Schlagbolzen, -,** ударна игла**Schussspur, -en, die** траг пуцња**Schusswaffe, -n, die** ватрено оружје**Schussverletzung, -, die** рањавање ватреним оружјем**Schusswunde, -n, die** прострелна рана**Schützenbrille, -n, die** заштитне наочаре**Schutzweste, -n, die** панцир**Schwert, -er, das** мач**Signalwaffe, -n, die** сигнално оружје**Sportschütze, -n, der** спортски стрелац**Sportwaffe, -n, die** спортско оружје**Sprengladung, die** експлозивно пуњење**Steinschloss, -schlösser, das** механизам кремена**streifen** окрзнути**T****Taumelneigung, die** вијугање путање метка**Treibladung, die** погонско пуњење**Treffergewebe, -, das** оштећено ткиво**Trefferquote, die** проценат погодака**Treffpunkt, -e, der** тачка поготка метка**Treibladung, -en, die** (fest, flüssig, gasförmig) пуњење (чврсто, течно, гасовито)**V****Visierung, die** нишан**Vorderlader, -, der** спредњача**W****Waffensammler, -, der** колекционар оружја**Waffenschein, -e, der** дозвола за држање и ношење оружја**Waffenschrank, -schränke, der** ормарић за држање оружја**Winkel, -, der** угао**Z****Zerstörungskanal, -kanäle, der** оштећење ткива на путу продирања пројектила**Zielscheibe, -n, die** мета за гађање**Zubehör, -, das** прибор**Zündzeitpunkt, der** моменат иницијалног паљења у каписли метка

Извори

- Бјелајац Славко, Месић Драгутин. *Немачко-српскохрватски војни речник / Deutsch-serbokroatisches Militärwörterbuch; Српскохрватско-немачки војни речник / Serbokroatisch-deutsches Militärwörterbuch*. Београд: Штампарија Министарства војске и морнарице, 1940.
- Милојевић Соња. *Српско-немачки војни речник / Militärwörterbuch Serbisch-Deutsch*. Београд: Медија центар Одбрана, 2010.
- Милошевић Владимир, Радовановић Радован. *Наоружање и опрема полиције и војске*. Београд: Полицијска академија, 1999.
- Милошевић Владимир, Рилак Лазар, Радовановић Радован. *Наоружање и опрема полиције и војске – други део*. Београд: Полицијска академија, 1999.
- Перишић Милисав, Константиновић Зоран. *Немачко-српскохрватски војни речник*. Београд: Војноиздавачки завод, 1965.
- Радовановић Радован, Антић Трајан, Јованов Горан, Петровић Давор. *Техничка средства полиције: практикум*. Београд: Криминалистичко-полицијска академија, 2019.
- Радовановић Радован. *Техничка средства полиције*. Београд: Криминалистичко-полицијска академија, 2015.

Сања Стевановић је истраживач-приправник на Департману за немачки језик и књижевност Филозофског факултета Универзитета у Нишу; дипломирани филолог германиста и дипломирани филолог србиста, мастер преводилац, докторанд на ДАС Стране филологије на истом факултету. Резултате својих проучавања излаже на научним конференцијама, аутор је неколико радова и учесник више академских размена. Бави се контрастивном лингвистиком, превођењем и наставом превођења.

Sanja Stevanović is a research intern at the Department of German Language and Literature, Faculty of Philosophy, University of Niš. She holds a degree in German and Serbian philology, a master's degree in translation, and is currently a doctoral student in the Foreign Philology program at the same Faculty. She has presented the results of her research at academic conferences, authored several papers, and participated in numerous academic exchanges. Her research interests include contrastive linguistics, translation, and the teaching of translation.

<https://orcid.org/0009-0004-0177-3117>

This is an Open Access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.en>).

Уџуџсџво за џриџрему рукоџиса за шџамџу

Часопис *Преводилац* представља научно периодично издање које објављује оригиналне научне радове из области теорије, праксе и дидактике превођења и сродних дисциплина. У рубрици „Прикази и критике” објављују се научна критика и прикази најновијих издања из области превођења и контрастивне лингвистике. Посебне периодичне рубрике резервисане су за хронику, библиографију и глосар.

Часопис *Преводилац* прихвата радове који нису раније објављивани или понуђени за објављивање некој другој публикацији, а аутори који понуде рукопис за објављивање гарантују да он представља њихов оригиналан допринос, да није објављиван раније и да се не разматра за објављивање на другом месту. Уколико је рад био изложен на научном скупу или је део научноистраживачког пројекта, податак о томе треба да буде наведен у напомени на дну прве странице чланка.

Аутори су дужни да се придржавају етичких стандарда који се односе на научноистраживачки рад. Плагирање (неовлашћено или неназначено преузимање туђих идеја или речи) и аутоплагирање представљају грубо кршење научне етике.

Радови се објављују на српском, језицима региона, као и на светским језицима. Рукопис треба да буде граматички, правописно и стилски исправан. За радове на српском језику примењује се *Правопис српскога језика* М. Пешикана, Ј. Јерковића и М. Пижурце (Нови Сад: Матица српска, 2010), а писмо рада је ћирилица. За радове на осталим језицима примењује се одговарајући важећи правопис.

Студије и расправе могу бити обима од 12.000 до 32.000 словних места (са размацама), шаљу се електронски у Word формату (*.doc) на адресе: casopis@prevodi.rs и/или casopisprevodilac@gmail.com. Обим приказа и прилога за рубрику „Хроника” је до 8.000 словних места.

Уз рад аутор прилаже кратку белешку о себи на српском и енглеском језику, као и изјаву о ауторству.

Часопис *Преводилац* излази двапут годишње, у јуну и децембру. Рок за предају радова за први број је 15. март, а за други број 15. септембар.

Радове рецензирају по два компетентна рецензента. Рецензирање је анонимно у оба смера. Аутори ће бити обавештени о томе да ли је рад прихваћен за објављивање у року од три месеца од пријема рукописа.

Елементи рада наводе се џо следећем редоследу:

1. Подаци о аутору на језику текста (за сваког аутора, ако их има више): име и презиме аутора, афилијација (у облику назива институције аутора са свим организационим нивоима – нпр. Универзитет

у Београду, Филолошки факултет, Катедра за оријенталистику), електронска адреса (ако је аутора више, наводи се адреса само једног аутора). Функција и звање аутора се не наводе.

2. Наслов рада: наводи се верзалом на језику текста. Уколико је рад настао као део научноистраживачког пројекта, назив и број пројекта наводе су у белешци на дну странице, која се звездицом везује за наслов рада. Ако је чланак у претходној верзији био изложен на скупу у виду усменог саопштења (под истим или сличним насловом), прихвата се под условом да није објављен, а податак о томе такође треба да буде наведен у посебној напомени на дну странице, која се звездицом (две звездице, уколико се даје напомена везана за научноистраживачки пројекат) везује за наслов рада.

Наслов треба да што верније опише садржај чланка, пожељно је да садржи речи погодне за индексирање и претраживање. Наслову се може придодати поднаслов.

Наслов приказа може бити библиографска одредница.

Наслов прилога за рубрику „Хроника” може бити назив приказиваног скупа са датумима одржавања.

Наслов прилога за рубрику „Глосар” треба да садржи тематику глосара и обухваћене језике, на пример: „Основна терминологија спољне трговине (српско-енглески)”.

Наслов прилога за рубрику Библиографија треба да одражава садржај прилога, а уколико је библиографија временски ограничена, треба навести и распон година у којима су објављене библиографске одреднице обухваћене прилогом, на пример: „Библиографија часописа *Преводилац* (1982-2021)”.

3. Сажетак (до 200 речи) и кључне речи (до 10) на језику текста. Сажетак је кратак информативан приказ садржаја чланка, пожељно је да садржи термине који се често користе за индексирање и претрагу чланака. Саставни делови сажетка су циљ истраживања, методи, резултати и закључак. Кључне речи или синтагме треба да тематски, теоријски и методолошки упућују на садржај чланка. Сажетак и кључне речи су обавезни елементи прилога за рубрику „Студије и расправе”.
4. Сажетак (до 200 речи) и кључне речи (до 10) на енглеском језику, односно на српском језику ако је рад на енглеском. Сажетак и кључне речи на енглеском језику су обавезни елементи прилога за рубрику „Студије и расправе”.
5. Основни текст рада. Уводни део основног текста треба да садржи циљ истраживања, теоријско-методолошки оквир, осврт на претходна истраживања. Завршни део основног текста обавезно треба да садржи кратке резултате и закључке истраживања.

6. Цитирана литература: наводи се на оригиналном писму у посебном одељку испод наслова ЛИТЕРАТУРА, и то одвојено ћирилична и латинична. За рад на српском језику прво се наводи литература на ћирилици по азбучном реду презимена аутора, а затим литература на латиници по абецедном реду презимена аутора. За рад написан на енглеском језику редослед је обрнут. Библиографске јединице које су наведене ћириличним писмом обавезно се транслитеришу латиничним писмом (упутства су наведена ниже). Дела истог аутора наводе се хронолошки. Уколико су дела истог аутора објављена у истој години, наводе се по азбучном/абецедном реду наслова. Цитирана литература је обавезан елемент прилога за рубрику „Студије и расправе”.
7. Резиме: име и презиме аутора, наслов рада (испод наслова пише се *Резиме*), текст резимеа, кључне речи. Уколико је рад на српском или неком од језика региона, резиме мора бити на неком од светских језика, пожељно на енглеском језику, уз обавезно прилагање текста резимеа и на језику рада. Уколико је рад на неком другом страном језику, резиме је на српском. Резиме не може бити преведени сажетак и не би требало да прелази 10% дужине основног текста. Обавезни делови резимеа су циљ истраживања, методи, резултати и закључак. Кључне речи наводе се курзивом. Резиме је обавезан елемент прилога за рубрику „Студије и расправе”.
8. Кратка биографија аутора прилога (до 200 речи). Биографија треба да садржи податке о образовању, радном искуству, научним и стручним интересовањима, евентуално најважнијим публикацијама.
9. Кратка биографија аутора прилога на енглеском језику (до 200 речи).
10. Прилози (фотографије, слике, табеле и сл.) се достављају посебно, означени бројем, а у основном тексту назначаваче се место прилога (прилог 1, прилог 2 итд.).

Посебна ујуџсїва:

1. Форматирање текста: тип слова је Times New Roman, величина слова 12pt, проред 1,15. Величина слова фуснота, сажетака са кључним речима, списка цитиране литературе, резимеа и биографске белешке је 10pt. Маргине према стандарду (default), први ред пасуса увучен табулатором 1cm, обострано поравњање (Justified). Без пагинације.
2. Фонтови који не одговарају стандарду Unicode морају се послати електронском поштом као посебан прилог уз рад. Такав рад шаље се у формату *.pdf.
3. Наслови засебних публикација који се помињу у раду пишу се на језику на коме је публикација објављена и истичу се курзивом.

- По потреби превод наслова на језик рада може бити наведен у фусноти.
4. Наслови појединачних радова објављених у засебној публикацији у раду се дају под знацима навода. По потреби превод наслова на језик рада може бити наведен у фусноти.
 5. У раду на српском језику страна имена ван парентезе пишу се транскрибовано према правилима Правописа српскога језика, а у парентезама у изворном облику.
 6. У радовима на српском језику цитати се издвајају знацима „...”, а цитат унутар цитата ‘...’, док се у радовима на другим језицима приликом цитирања поштује одговарајући правопис.
 7. Цитати се могу наводити на језику оригинала или у преводу, уз обавезно навођење аутора превода.
 8. Фусноте се укључују и нумеришу аутоматски (References – Insert Footnote). Библиографски подаци о публикацији цитираној у тексту не наводе се у фуснотама.
 9. За прилоге за рубрику „Глосар” аутори треба да поштују следећа упутства:
 - а) Глосар садржи термине одређене уже или шире стручне области. Двојезични или вишејезични глосар може садржати и општеупотребну лексику која функционише у одабраној области.
 - б) Глосар може бити двојезичан или вишејезичан. Изузетно, у случају најновије терминологије, глосар може бити једнојезичан, односно може садржати само тумачење одредница на истом језику.
 - в) Одреднице се наводе азбучним/абecedним редом зависно од полазног језика. Уколико је глосар посвећен широј области, може се поделити на уже области, а у оквиру сваке даље се наводе одреднице азбучним/абecedним редоследом.
 - г) Одреднице се наводе у табели – по једна колона за сваки језик, у првој колони наводе се одреднице полазног језика.
 - д) Одредница може бити реч или синтагма, при чему је пожељно синтагме наводити уз главну реч, а не према првој речи синтагме. Уколико термин има више еквивалената, пожељно је навести синтагме које одражавају употребу сваког еквивалента.
 - ђ) Уколико лексема има и нетерминолошко значење или има више значења везаних за различите стручне области, наводе се еквиваленти само за област тематике глосара.
 - е) Саставни део глосара је кратак опис, обима од 1800 до 2700 словних места. Опис треба да садржи осврт на стручну терминологију дате области, методологију избора термина, изворе грађе, циљну групу, иновативност у односу на већ постојеће

гласаре или речнике, потешкоће у превођењу стручне терминологије и слично.

10. При изради прилога за рубрику „Библиографија” руководити се Међународним стандардним библиографским описом (ISBD). Пожељно је да библиографију прати краћи уводни текст, обима од 1800 до 2700 словних места, у коме ће бити наведена методологија израде, циљна група, иновативност библиографије и слично.
11. Дозвољена је употреба алата вештачке интелигенције (ВИ) за проверу правописа и граматике. Није дозвољена употреба ВИ за сажимање стручне литературе, извођење закључака и писање текста. Уколико су у току истраживања и писања текста коришћени неки алати ВИ за сврхе мимо провере правописа и граматике, аутори су дужни да наведу који су алат користили и у коју сврху.

Навођење референци

1. У тексту:

- а) упућивање на монографију у целини (Драгићевић 2018) или студију у целини (Halverson 1997);
- б) упућивање на одређену страницу или више суседних и несуседних страница (Драгићевић 2018: 139, 141, 143–144);
- в) упућивање на студије истог аутора из исте године (Драгићевић 2018а), (Драгићевић 2018б); упућивање на студије истог аутора из различитих година – хронолошким редом (Драгићевић 2016; 2018);
- г) упућивање на студију двају аутора (Пипер – Клајн 2014: 220–221); при упућивању на студију више аутора наводи се само презиме првог уз употребу скраћенице и др./et al. (Пипер и др. 2005: 101), (Snell-Hornby et al. 1994: 67); истовремено упућивање на радове два или више аутора (Драгићевић 2018; Bugarski 1990; Пипер – Клајн 2014);
- д) рукописи се цитирају према фолијацији (нпр. 2а–3б), а не према пагинацији, осим ако је рукопис пагиниран.

2. Цитирана литература се даје у засебном одељку насловљеном ЛИТЕРАТУРА. У овом одељку наводи се само литература која је цитирана или парафразирана.

Испод сваке референце која није дата латиницом у угластим заградама навести њену латиничну транслитерацију. Аутоматску транслитерацију треба извршити на следећој адреси: <https://www.translitteration.com/transliteration/en/russian/ala-lc/> (дат је пример за руски језик). За референце на латиничном писму није потребно наводити транслитерацију.

Пример навођења овакве референце:

Драгићевић Рајна. *Српска лексика у прошлости и данас*. Нови Сад: Матица српска, 2018.

[Dragičević Rajna. *Srpska leksika u prošlosti i danas*. Novi Sad: Matica srpska, 2018]

Литература се наводи на следећи начин:

а) књига (један аутор):

Драгићевић, Рајна. *Српска лексика у прошлости и данас*. Нови Сад: Матица српска, 2018.

б) књига (више аутора):

Пипер, Предраг и Клајн, Иван. *Нормативна граматика српског језика*. Нови Сад: Матица српска, 2013.

в) Електронско издање књиге:

Ако је књига доступна у више формата, требало би навести ону верзију која је коришћена. Уз библиографске податке о књизи обавезно се наводи:

<http://adresa> (преузето датум).

г) Секундарно ауторство (тематски зборници, зборници са научних скупова и др.):

Тематски зборник:

Пипер, Предраг (ур.). *Коинитивнолинијивиситичка проучавања српског језика : зборник радова*. Београд: САНУ, 2006.

Goldstein, Laurence (ed.). *Brevity*. Oxford: Oxford University Press, 2013.

Швейцер, Александр Д. (ред.). *Текст и превод*. Москва: Наука, 1988.

Зборник са научног скупа:

Parezanović, Tijana i Solujić, Božana (ur.). *Jezik, književnost i budućnost*. Deseta međunarodna naučna konferencija, 24. i 25. septembar 2021. Београд: Alfa ВК Универзитет, 2021.

Тематски зборник или зборник са научног скупа (два места издавања, два издавача):

Јерковић, Јован (ур.). *Лексикографија и лексикологија : зборник реферата*. Научни скуп о лексикографији и лексикологији, 21. до 23. априла 1983. Београд: САНУ: Филолошки факултет ; Нови Сад: Институт за јужнословенске језике Филозофског факултета: Матица српска, 1984.

д) рад у зборнику радова:

Драгићевић, Рајна „Испитивање концептуализације љутње”. Пипер, Предраг (ур.). *Коинитивнолинијивиситичка проучавања српског језика : зборник радова*. Београд: САНУ, 2006: 97–119.

ђ) рад у часопису у штампаном облику:

Halverson, Sandra. “The Concept of Equivalence in Translation Studies”. *Target* 9:2 (1997): 207–34.

- е) рад у онлајн часопису
Kovačević, Darko. "Pragmatics of Classical Music Memes". *Komunikacija i kultura online* 15:15 (2024): 152–173. <https://www.komunikacijaikultura.org/index.php/kk/article/view/519/374> (преузето 15. 12. 2024), DOI 10.18485/kkonline.2024.15.15.8
- ж) Предговор, уводник, поговор:
Кончаревић, Ксенија. Поговор у *Исјовесј*, Гогољ, Николај Васиљевич, 144–155. Врњачка Бања: Пролог, 2004.
- з) публикација у новинама:
Avalić, Gorica. „Ko je, bre, prevodio ove filmove”. *Blic* 20. 12. 2015.
- и) речник:
РСКИНЈ: *Речник српскохрватској књижевној и народној језика* (ред. Стевановић, Михаило). Књ. 1–. Београд: Институт за српскохрватски језик, 1959–.
- ј) фототипско издање:
Новаковић, Стојан. *Српска књига : њени прогавци и чийаоци у XIX веку*. Београд, 1900. Београд: Народна библиотека Србије: Универзитетска библиотека „Светозар Марковић”, 1982.
- к) рукописна грађа:
Николић, Јован. *Песмарица*. Темишвар, 1780–1783: Архив САНУ у Београду, сигн. 8552/264/5.
- л) публикација доступна онлајн:
Гарбовский, Николай. *Перевод как художественное творчество*. <https://cyberleninka.ru/article/n/perevod-kak-hudozhestvennoe-tvorchestvo/viewer> (преузето 27.04.2020).

После одељка Литература наводе се евентуално извори под насловом ИЗВОРИ у засебном одељку према истим принципима библиографског описа који се примењује у одељку ЛИТЕРАТУРА.

**СПИСАК РЕЦЕНЗЕНАТА ПРИСПЕЛИХ РАДОВА
за свеске 91 (1/2024) и 92 (2/2024)**

Емина Авдић, Универзитет „Св. Кирил и Методиј“, Република Северна Македонија

Јелена Гинић, Универзитет у Београду, Република Србија

Оливера Дурбаба, Универзитет у Београду, Република Србија

Милош Ђурић, Универзитет у Београду, Република Србија

Анете Ђуровић, Универзитет у Београду, Република Србија

Николина Зобеница, Универзитет у Новом Саду, Република Србија

Екатерина Јакушкина, Московски државни универзитет „М. В. Ломоносов“, Руска Федерација

Љиљана Јанковић, Универзитет у Нишу, Република Србија

Зорица Ковачевић, Универзитет у Београду, Република Србија

Ксенија Кончаревић, Универзитет у Београду, Република Србија

Тиана Тошић Лојаница, Универзитет у Крагујевцу, Република Србија

Јасмина Махмутовић, Универзитет у Сарајеву, Босна и Херцеговина

Саша Модерц, Универзитет у Београду, Република Србија

Марјана Папрић, Универзитет у Београду, Република Србија

Слађана Станојевић, Универзитет у Крагујевцу, Република Србија

Зорјана Хук, Лавовски национални универзитет „Иван Франко“, Украјина

***THE LIST OF REVIEWERS OF THE PAPERS SUBMITTED
for Volumes 91 (1/2024) and 92 (2/2024)***

Emina Avdić, Ss. Cyril and Methodius University in Skopje, Republic of North Macedonia

Olivera Durbaba, University of Belgrade, Republic of Serbia

Miloš Đurić, University of Belgrade, Republic of Serbia

Anete Đurović, University of Belgrade, Republic of Serbia

Jelena Ginić, University of Belgrade, Republic of Serbia

Zoriana Huk, Ivan Franko National University of Lviv, Ukraine

Ekaterina Jakushkina, M. V. Lomonosov Moscow State University, Russian Federation

Ljiljana Janković, University of Niš, Republic of Serbia

Zorica Kovačević, University of Belgrade, Republic of Serbia

Ksenija Končarević, University of Belgrade, Republic of Serbia

Tiana Tošić Lojanica, University of Kragujevac, Republic of Serbia

Jasmina Mahmutović, University of Sarajevo, Bosnia and Herzegovina

Saša Moderc, University of Belgrade, Republic of Serbia

Marjana Paprić, University of Belgrade, Republic of Serbia

Slađana Stanojević, University of Kragujevac, Republic of Serbia

Nikolina Zobenica, University of Novi Sad, Republic of Serbia

CIP – Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

81'255.4

ПРЕВОДИЛАЦ : часопис за традуктологију и сродне области = Translator :
journal for translation studies and related fields / главни и одговорни
уредник Милена Ивановић. – Год. 1, бр. 1 (апр./јуни 1982)– . – Београд :
Удружење научних и стручних преводаца Србије, 1982– (Београд :
Службени гласник). – 24 cm

Полугодишње. – Је наставак: Glasnik Udruženja stručnih prevodilaca SR
Srbije = ISSN 3009-4208
ISSN 0351-8892 = Prevodilac
COBISS.SR-ID 644111

